

**T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
KADIN ÇALIŞMALARI PROGRAMI**

MANİSA-2024

**T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
KADIN ÇALIŞMALARI PROGRAMI**

**COVID-19 SALGINI SÜRECİNDE HİZMET SEKTÖRÜNDE ÇALIŞAN
BİREYLERİN KAMUSAL VE ÖZEL ALANDAKİ DENEYİMLERİNİN
TOPLUMSAL CİNSİYET ANALİZİ: MANİSA ÖRNEĞİ**

Ayşenur DİKBAZ AYDOĞAN

**Danışman
Doç. Dr. Duygu ALPTEKİN**

MANİSA-2024

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Covid-19 Salgını Sürecinde Hizmet Sektöründe Çalışan Bireylerin Kamusal ve Özel Alandaki Deneyimlerinin Toplumsal Cinsiyet Analizi: Manisa Örneği” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Ayşenur DİKBAZ AYDOĞAN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Ayşenur DİKBAZ AYDOĞAN
Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Duygu ALPTEKİN

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de Koronavirüs hastalığı (COVID-19) hizmet sektörünü büyük ölçüde etkisi altına almıştır. Bu süreçte hizmet sektörü çalışanları hem kamusal hem de özel alanda aktif olarak çalışmaya devam etmek zorunda kalmışlardır. Sektör çalışanları artan mesai saatleri ile gündüz kamusal alanda vardiyalarını tamamlarken; okulların kapanması, hijyen koşullarının daha da önem kazanması gibi sebeplerle geceleri özel alanda da vardiyalarına devam etmektedirler. Kadın ve erkeklerin bu çifte mesai kapsamında üstlendikleri sorumlulukların artış gösterdiğine ve toplumsal cinsiyetin bu durumu açıklamada önemli bir değişken olduğuna birçok araştırmada değinilmektedir.

Buna göre tezin temel amacı salgın sürecinde toplumsal cinsiyet bağlamında bireylere yüklenen özel ve kamusal alandaki sorumluluklarının neler olduğunu ve ortaya çıkan yeni ihtiyaçların nasıl karşılandığını tespit etmektir. Hem nicel hem de nitel verilere ihtiyaç duyulduğu düşünülerek farklı araştırma teknikleri kullanılmıştır. Bu doğrultuda Türkiye genelinde dijital anket uygulaması gerçekleştirilerek, erişilen istatistiksel bulgular doğrultusunda hizmet sektörü çalışanlarının yaşadıkları genel durumlar analiz edilmiştir. Analizlerin sonuçları doğrultusunda nitel verilerin toplanması için Manisa ili kapsamında uygun örneklem grubu oluşturularak grup üyeleri ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Pandemi sürecinin akademik çabalarla açıklanmasında, nicel istatistiksel bulguların yer aldığı çalışmaların yanı sıra, insan deneyimlerine odaklanmış nitel çalışmaların da katkısı olacaktır. Bu nedenle karma yöntemle gerçekleştirilen bu araştırmada, salgın sürecinin kırılgan etkisini üzerlerinde en çok hisseden grupların deneyimlerine ulaşmak ve konuya toplumsal cinsiyet perspektifinden odaklanarak alana katkı sağlamak hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Pandemi, Hizmet Sektörü, Toplumsal Cinsiyet, Bakım Emeği

ABSTRACT

M.Sc. Thesis

Ayşenur DİKBAZ AYDOĞAN
Manisa Celal Bayar University
Institute of Social Sciences
Department of Woman Studies

Supervisor: Doç. Dr. Duygu ALPTEKİN

The Coronavirus disease (COVID-19) has influenced the service industry in our country as greatly as all around the world. Within this period, the service industry employees had to continue to work actively in both public and private spheres. While sector employees work of their shifts in the public sphere during the daytime with increasing working hours; they continue to keep night shifts in the private sector owing to the reasons such as the closure of schools and the ever-increasing importance of hygiene conditions. It has been referred in many studies that the responsibilities of women and men in this double shift have increased and gender is an important variable in the explanation of this case.

Thereafter, the main purpose of the thesis is to determine the responsibilities imposed on individuals in the context of gender in the pandemic process in private and public sphere and how the new-emerging needs are being met. Considering that both quantitative and qualitative data were needed, various research techniques were employed. A digital survey was conducted across Turkey to analyze the general conditions experienced by service sector employees based on statistical findings. Subsequently, considering the analysis results, a suitable sample group was selected within the scope of Manisa province to gather qualitative data. In-depth interviews were then conducted with the group members.

In the explanation of the pandemic process with academic efforts, besides studies that include quantitative statistical findings, qualitative studies that focus on human experiences will also contribute. Therefore, in this mixed-method research, the aim was to explore the experiences of groups that felt the most pronounced impact of the epidemic process on them. The study also seeks to contribute to the field by examining the issue from a gender perspective.

Keywords: COVID-19, Pandemia, Service Sector, Gender, Care Labor

TEŞEKKÜR

Kadın olmanın zorluklarını her geçen gün daha da derinden hissettiğimiz bu ataerkil toplumda bana insanlığın eşitlik ve adalet içerisinde var olabileceğini her daim gösteren ailem, teşekkürü en çok sizler hak ediyorsunuz.

Değerli eşim Çağrı, yüksek lisans eğitimim boyunca seninle hayatımıza çok fazla renk kattık. Evlendik, dünyalar tatlısı bir kızımız oldu. Bu süreçte anladım ki iyi bir eş insanın hayattaki en büyük şansımı. Sen ve güven verici sözlerin olmasaydı büyük ihtimalle şu an bu metni yazıyor olmazdım. Yapamayacağımı düşündüğüm her an senden aldığım güçle yoluma devam ettim. Hayatımın her anına dokunduğun için çok şanslıyım.

Canım kızım Eylül Ada. Belki daha bunları idrak edebilmek için çok çok küçüksün ama sana şimdiden baban ile söz veriyoruz. Toplumun yarattığı cinsiyetçi roller içerisinde sıkışmaman için elimizden gelen her şeyi yapacağız. Yazdığım bu yüksek lisans tezi umarım senin için her daim yol gösterici olur.

Ve sevgili Zeynep. İlkokuldan beri birbirimizin her anına şahit olduğumuz canım arkadaşım. Sen olmasaydın tezim resmiyete kavuşamazdı. Kampüs içinde oradan oraya koşturduğun her an için teşekkür ediyorum.

Değerli danışman hocam Doç. Dr. Duygu Alptekin'in dört buçuk yıl boyunca gösterdiği sabra ve özveriye minnettarım. Öğrenciniz olmaktan her daim gurur duyacağım. Yüksek lisans eğitimim boyunca bana kattığınız her türlü farkındalık için çok teşekkür ediyorum.

Ayşenur DİKBAZ AYDOĞAN
Erzincan, 2024

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AÇEV	Anne Çocuk Eğitim Vakfı
CNN	Cables News Network
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
EBA	Eğitim Bilişim Ağı
HES	Hayat Eve Sığar
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	Uluslararası Para Fonu
ISSA	Uluslararası Sosyal Güvenlik Derneği
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
OECD	Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü
TEPAV	Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRKONFED	Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
UNDP	Uluslararası Çalışma Örgütü
UNWOMEN	Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlenmesi Birimi
UZEM	Uzaktan Eğitim Merkezi
WHO	Dünya Sağlık Örgütü
YÖK	Yükseköğretim Kurulu

TABLO DİZİNİ

Tablo 1: 2019 Yılı'nın Dördüncü Çeyreği ile 2020 Yılı'nın İkinci Çeyreği Arasındaki Sektör Katma Değerindeki Değişim.....	11
Tablo 2: 2006-2021 Yılları Arasında Cinsiyete Göre İstihdamdaki Yüzde Değişimi	12
Tablo 3: Pandemi Döneminde Ülkelere Göre Kadın İstihdamındaki Azalma Oranı.....	12
Tablo 4: Bölge ve Ülke Gelirine Göre Sosyal Koruma ve İşgücü Önlemleri	18
Tablo 5: Ortalama Haftalık Alınan Önlemler.....	20
Tablo 6: Ücretsiz Çalışma için Harcanan Sürelerin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	21
Tablo 7: Cinsiyete Göre Medeni Durum ve Eğitim Düzeyi.....	43
Tablo 8: Cinsiyete Göre Eşlerin Eğitim ve Meslek Durumları	44
Tablo 9: Cinsiyete Göre Çocuk Sahipliği ve Çocukların Aile Yanında Yaşama Durumu	45
Tablo 10: Cinsiyete Göre Diğer Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özellikler	46
Tablo 11: Cinsiyete Göre Salgın Sürecinde Çalışma Durumları	47
Tablo 12: Cinsiyete Göre Salgın Sürecinde Kamusal Alana Dair Diğer Bulgular	49
Tablo 13: Cinsiyete Göre Salgın Sürecinde Özel Alana Dair Diğer Bulgular	50
Tablo 14: Salgın Öncesinde ve Sürecinde Çocuk Bakımı	52
Tablo 15: Salgın Sürecinde Çocukları Okula Götürme Durumu	53
Tablo 16: Salgın Sürecindeki Psikolojik Durum.....	53
Tablo 17: Cinsiyete Göre Salgın Öncesi ve Sonrası Günlük Ev İşlerine Ayrılan Zamana Dair Bulgular 1	54
Tablo 18: Cinsiyete Göre Salgın Öncesi ve Sürecinde Günlük Ev İşlerine Ayrılan Zamana Dair Bulgular 2	57
Tablo 19: Ev İçi İhtiyaçların Aile Üyelerinden Kimler Tarafından Karşılandığına İlişkin Dağılım.....	60
Tablo 20: Cinsiyete Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özellikler.....	62

EKLER LİSTESİ

EK 1: Anket Formu

EK 2: Derinlemesine Görüşme Formu

EK 3: Gönüllü Onam Formu

EK 4: Etik Kurul Formu

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
TEŞEKKÜR.....	III
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	IV
TABLO DİZİNİ.....	V
EKLER LİSTESİ.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM: KADIN EMEĞİ VE COVID-19	3
1.1.TEORİK PERSPEKTİFTEN KADIN EMEĞİ	3
1.1.1. Özel ve Kamusal Alan Ayrımı Çerçevesinde Kadın Emeği	3
1.1.2. Kamusal Alanda Eşitsizlikler ve Ayrımcılıklar	4
1.1.3. Özel Olan Politiktir: Görünmeyen Ev İçi Emek	7
1.2. COVID-19 SALGINI SÜRECİNİN KADIN EMEĞİNE ETKİLERİ	10
1.2.1. Dünya Geneli Çalışma Bulguları: İşsizlik en çok kimi vurdu?	10
1.2.2. Türkiye’ye İlişkin Yapılan Çalışmalar: Salgın, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliklerine Ayna mı Tuttu?	25
İKİNCİ BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ.....	34
2.1. Araştırmanın Amacı	34
2.2. Araştırmanın Önemi	36
2.3. Araştırmanın Sınırlılıkları / Kapsamı	37
2.4. Araştırmanın Yöntemi	38
2.5. Araştırmanın Veri Toplama Süreci.....	39
2.6. Araştırmanın Veri Analizi Süreci	41
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN BULGULARI.....	43
3.1. Nicel Araştırma Bulguları	43

3.1.1. Cinsiyete Göre Örneklem Grubunun Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özellikleri.....	43
3.1.2. Cinsiyete Göre Salgın Sürecinde Kamusal Alana Dair Bulgular	47
3.1.3. Cinsiyete göre Salgın Sürecinde Özel Alana Dair Bulgular	50
3.1.3.1. Cinsiyete Göre Salgın Sürecinin Gündelik Hayata Etkileri.....	50
3.1.3.2. Cinsiyete göre Salgın Öncesi ve Sonrası Günlük Ev İşlerine Ayrılan Ortalama Zaman	54
3.1.3.3. Ev İşleri ve İhtiyaçların Karşılanması	59
3.2. Nitel Araştırma Bulguları.....	62
3.2.1. Cinsiyete göre Örneklem Grubunun Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özellikleri.....	62
3.2.2. Cinsiyete Göre Salgın Sürecinde Kamusal Alana Dair Bulgular	63
3.2.3. Cinsiyete göre Salgın Sürecinde Özel Alana Dair Bulgular	100
<i>DEĞERLENDİRME ve SONUÇ: ÖZEL ALANDA VERİLEN KAMUSAL ALAN</i>	
<i>MÜCADELESİ: Evde Ben Kimim? Kadın mıyım, Anne miyim, Çalışan Anne miyim? ...</i>	113
<i>KAYNAKÇA.....</i>	116
<i>EKLER.....</i>	124
Ek-1 Anket Formu	124
Ek-2 Derinlemesine Görüşme Formu.....	130
Ek-3 Gönüllü Onam Formu	131
Ek-4 Etik Kurul Formu	132

GİRİŞ

Yeni Koronavirüs Hastalığı (COVID-19), ilk olarak Çin'in Vuhan Eyaleti'nde 2019 yılının aralık ayının sonlarında solunum yolu belirtileri (ateş, öksürük, nefes darlığı) gelişen bir grup hastada yapılan araştırmalar sonucunda 13 Ocak 2020'de tanımlanan bir virüstür. Dünya genelinde ciddi ölümcül vakalara sebep olan Covid-19 virüsü küresel bir kriz haline gelmiş, ülkemizde de ilk vakanın görüldüğü 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından pandemi ilan edilmiştir (Sağlık Bakanlığı, Erişim tarihi: 20.12.2023).

Toplumu hızlı bir şekilde etkisi altına alan Covid-19 hem özel alanda hem de kamusal alanda birtakım önlemler alınmasına neden olmuştur. Gündelik yaşantımızın tamamen değişmesinde büyük rol oynayan Covid-19, toplumun bu sürece hızlı bir şekilde uyum sağlamasını da zorunlu kılmıştır. Tüm devlet kurumları acil bir şekilde önlem arayışına girmiş; ülkeler tüm maddi kaynaklarını pandemiye karşı seferber etmiştir. Hem kişisel hem toplumsal bazda alınan önlemler bireylerin hane içindeki ve hane dışındaki ilişkilerini etkilemiştir. Salgın bildiğimizi sandığımız her şeyi sınavarak kadın ve erkek arasındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin daha da derinleşmesine neden olmuştur. Alınan önlemler kadınların daha çok hane içine hapsolmasına neden olmuş; yaşlıların ve çocukların da sokağa çıkma yasakları nedeniyle evlere kapanması kadınların günlük harcadıkları fiziksel, zihinsel, duygusal emek mesaisinin artmasına neden olmuştur. Kamusal alanların kullanımının sınırlandırılması nedeniyle, hane içi bakım yükü kadının omuzlarında kalmıştır. Kamusal alanda birçok önlem alınırken özel alanın ihmal edilmesi kadın emeğinin değersizleştirildiğinin bir kanıtıdır. Başkalarını gözetmek tarihsel olarak değersizleştirilmiştir çünkü 'kadınsı olan'la ve 'kadın işi' olarak görülen bakıcılık ile bağdaştırılmış, ev içi alana bağlanmıştır (Chatzidakis, vd., 2020).

Araştırmada, salgın sürecinde toplumsal cinsiyet bağlamında bireylere yüklenen özel ve kamusal alandaki sorumlulukların neler olduğunu ve ortaya çıkan yeni ihtiyaçların nasıl karşılandığını tespit etmek amaçlanmıştır. Buna göre Manisa ilinde ikamet eden hizmet sektörü çalışanlarına dijital anket uygulanarak erişilen istatistiksel bulgular sunulmak istenmiştir. Salgın öncesinde ve sürecinde erkek ve kadınların hane içi ve hane dışı iş yüklerine ne kadar zaman ayırdıkları, hane içindeki iş bölümünde hangi iş ve sorumlulukları yüklendikleri tespit edilerek toplumsal cinsiyet odağında değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Araştırma, üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışma bulgularında elde edilen kamusal ve özel alana dair sorunların teorik açıdan nasıl okunması gerektiği üzerinde durulacaktır. Bunun yanı sıra dünya genelinde ve Türkiye’de pandemiye dair yayınlanan akademik çalışmalar toplumsal cinsiyet perspektifinden analiz edilecektir. Araştırmanın temel kuramsal çerçevesi, toplumsal cinsiyet odağında çizilecektir. İkinci bölüm, araştırmanın metodolojisini kapsayacaktır. Araştırmanın amacı, önemi, sınırlılıkları/kapsamı, yöntemi, veri toplama süreci ve veri analizi süreci bu bölümde detaylı bir biçimde ele alınacaktır. Üçüncü bölümde, karma yöntemle gerçekleştirilen araştırmanın nitel ve nicel bulguları sunulacaktır. Sunulacak nitel ve nicel bulgular aşağıdaki sorulardan edinilen yanıtlar çerçevesinde toplumsal cinsiyet odaklı analiz edilmiştir:

- ☐ Katılımcıların, Covid-19 öncesi ve sonrası ev içi yüklerinde nasıl bir değişim meydana gelmiştir?
- ☐ Katılımcıların, COVID-19 sürecinde ev içi yüklerinde artış meydana gelmiş midir? Eğer artış meydana geldiyse hangi alanlarda artış meydana gelmiştir? Bu artışın yarattığı iş yükünü kim üstlenmiştir?
- ☐ Katılımcıların, Covid-19 sürecinde hane içi ilişkilerinde değişim meydana gelmiş midir? Bu değişimlerdeki duygusal yükü kim daha çok taşımıştır?
- ☐ Katılımcıların, COVID-19 sürecinde çalıştıkları kurumlardaki iş yüklerinde artış meydana gelmiş midir? Eğer artış meydana geldiyse hangi alanlarda artış meydana gelmiştir?
- ☐ Covid-19 sürecinde katılımcıların çalıştıkları kurumlarda alınan önlemler yeterli olmuş mudur? Alınan önlemler toplumsal cinsiyet eşitliği temeline dayanmakta mıdır?
- ☐ Katılımcıların hane içi iş bölümü hakkında görüşleri nelerdir?

Bu araştırmada, salgın sürecinin kırılgan etkisini üzerlerinde en çok hisseden grupların deneyimlerine ulaşmak ve konuya toplumsal cinsiyet perspektifinden odaklanarak alana katkı sağlamak hedeflenmiştir. Araştırmanın; kadın çalışmaları ve toplumsal cinsiyet alanlarında yapılan ve yapılacak olan çalışmalara katkı sağlayacağı, salgın sürecinin bireyler üzerindeki etkilerine ve meydana gelen toplumsal değişimlere açıklayıcılık getireceği ve salgınla mücadele çalışmalarına kaynak oluşturacağı düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KADIN EMEĞİ VE COVID-19

1.1. TEORİK PERSPEKTİFTEN KADIN EMEĞİ

1.1.1. Özel ve Kamusal Alan Ayrımı Çerçevesinde Kadın Emeği

Kadınların tarihine bakıldığı zaman özel alan/kamusal alan ikiliği, 1970’lerde erkek egemenliğinin temelini öne çıkarmak için feminizmde yaygın olarak kullanılmış bir yaklaşımdır. Jürgen Habermas, kamusal alan olmanın ötesinde bir ilişki, bir yaşam biçimi olarak tanımlar. Toplumsal cinsiyete dayalı hiyerarşik bir özel/kamusal ayrımı bütün toplumlarda kadınlarla erkekler arasındaki ilişkileri anlamak için gerekli çerçeveyi oluşturur (Acar Savran, 2002). Toplum tarafından bireylere dayatılan cinsiyet rollerinin etkisi ile kadınlara özel alanda sınırlı bir yaşam alanı tanımlanırken erkekler kamusal alanda kendilerine ayrı bir dünya yaratmışlardır. Kadınların kendilerine tanımlanan sınırlı bir alanda ürettikleri ev emeğinin aslında bireylerin kamusal alanda bir ücret karşılığında çalıştıkları lokanta, çamaşırhane, temizlik gibi iş kollarından farkı yoktur. Kadınların hane içinde gösterdikleri emeğin aile ekonomisine bir katkısı olduğu kabul edilmezken erkeğin yaptığı işin haneye tek başına katkısı olduğu kabul edilir. Hartman (1981) kadının iş gücü üzerinde eril bir denetim olanağı sağlayan cinsiyetçi iş bölümünü erkek egemenliğinin maddi temeli olarak saptar. Bu maddi temelde kadının özel alana katılımı ve erkek tahakkümü karşısındaki tabiiyeti kadının kamusal alandan dışlanması sonucunun yanı sıra özel alanda gerçekleştirilmesi gereken tüm işlerin kadının doğal işleri olduğu savıyla ondan yerine getirilmesi beklentisini şekillendirir. Cinsiyete dayalı bu iş bölümü iki temel noktada ele alınır: ayrılma ilkesi ve hiyerarşi ilkesi. Ayrılma ilkesine göre bireylerin iş yükü kadın işleri ve erkek işleri olarak ikiye ayrılır. Hiyerarşi ilkesine göre ise erkeklerin yaptığı işler kadınların yaptığı işlerden daha önemli görülür. Ancak bu teori tarihsel açıdan ele alındığı zaman karşımıza bambaşka bir çerçeve çıkar.

Avcı-toplayıcı toplumlarda iki biyolojik cins arasında bir görev dağılımı bulunmakla birlikte bu dağılım, cinsiyete dayalı bir iş bölümü olarak değil; toplumsal bir kolaylık olarak kabul edilmektedir ve hem kadınlar hem de erkekler kendi alanlarında eşit güce sahiptirler. Avcı-toplayıcı toplumlarda kadın ve erkeklerin yaptığı işlerin eşit ölçüde değerli görülmesi nedeniyle biri tarafından yapılan işin diğerinin yaptığı işten üstün ya da aşağı olmasından söz edilemez (Özateş, 2015: 18).

Kadının toplumsal üretimden dışlanarak hizmet eden konumuna indirgenmesi ve araçsallaştırılması, avcı-toplayıcı toplumlardan tarım toplumlarına geçiş ile kadının emeği ve bedeni üzerinde kurulan eril tahakküm ile başlamıştır. Özel mülkiyeti elinde bulunduran erkek gerek ev içinde gerekse ev dışında yönetimin tek sahibi olmuştur (Özateş, 2015: 19). Ve böylece cinsiyetler arası eşit olmayan güç ilişkileri resmiyet kazanmıştır.

Kadınlara özel alanda yeniden üretim işlerinin sorumluluğu yüklenirken, erkeklere kamusal alanda ekonomik ve politik sistemin hakimiyeti tanımlanmıştır. Eril tahakküm kendini sadece ekonomik ve politik sistemin aktörleri olarak görmekle kalmayıp aynı zamanda hane içindeki bireylerin yönetimini de üstlenmiştir. Kadınlar özel alana mahkûm edilmiş; en büyük ezme-ezilme ilişkisi ve sömürü herhangi bir kamusal aracın müdahalesine izin verilmeyen özel alanda yaşanmıştır (Arat, 2017: 7-18). Bu nedenle ücretli emek, kadının kültürel olarak dayatılan ev içinden çıkış bileti olmuştur (Weeks, 2011: 26). Kamusal alanda daha çok boy göstermeye başlayan kadın ise cinsiyetçi iş bölümünün yarattığı tahribat ile karşı karşıya kalmaktadır. Daha düşük nitelikli işlerde, düşük ücret karşılığı geçici sürelerle çalışma (Özateş, 2015: 23) kadını ikincil plana atmaktadır. Öte yandan kadının bu çıkış biletini kullanarak istihdama katılması, bakım krizinin başkalaşmasına da neden olmuştur. Birçok kadın için ücretli iş yalnızca kamusal alana katılmak anlamına gelmedi. Bir yandan ücretli emek bir yandan da ailenin temel bakım birimi olduğu varsayılan kadının her zaman sürdürmüş olduğu ücretsiz ev işleri kadının çifte mesai yapmasına neden oldu. Erkek eve geldiğinde önüne sıcak yemeğinin koyulacağını bilirken kadın işten gelip çalışmaya devam etmektedir. Çalışmalar genel olarak erkeklerin evde eskiden olduğundan ‘daha çok yardım ettiğini’ gösterse de erkeklerle kadınların harcadığı ev içi emeği miktarları arasındaki eşitsizlik keskinliğini korumaktadır (Chatzidakis, vd., 2020).

1.1.2. Kamusal Alanda Eşitsizlikler ve Ayrımcılıklar

1960-1980 arasındaki dönem kadınların kamusal yaşamdan dışlanmalarının, görünmez kılınmış olmalarının ortaya çıkarılması ve hukuk üzerindeki eril tekelin ortaya çıkarılması süreci oldu. Bu dönemde mücadelelerini sürdüren feministler, kadınların yaşadıkları eşitsizliklerden çok bu eşitsizliklerin sürekliliğini sağlayan hukuksal ve toplumsal yapı üzerinde durdular. Erkeklerle eşit yetenek ve becerilere sahip oldukları halde ve yapılan bütün reformlara karşın neden hala ikincil ya da aşağı

cins olarak kaldıklarına ilişkin sorunun yanıtını hukukun ve yasal sistemlerin eril karakterde oluşunda buldular. Bu dönem feministleri doğal olan ve doğumla gelen cinsiyet ile doğumdan sonra aile ve toplumun etkisiyle şekillenen toplumsal cinsiyet kavramını birbirinden ayırdılar (Arat, 2017: 7-18). 1990'lı yıllarda ise Türkiye'deki feminist isimler kadınların özgürleşmesi yolunda önemli adımların atılmasına ön ayak oldular. Kadının çalışmasını, kocanın iznine bağlayan kanun 1965 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. 2002 yılında ise "eşlerden birinin meslek ve iş seçiminde diğerinin iznini almak zorunda olmadığı" hükmü yürürlüğe girmiştir. Bu gelişmeler kadının kamusal alanda çalışmasına hukuksal zemin hazırlamıştır.

Kadının kamusal alana dahil olması ile sektörel ayrışma kendini göstermiştir. Sanayi, inşaat gibi meslek grupları erkek yoğun; tekstil, sağlık, eğitim gibi meslek grupları ise kadın yoğun sektörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Meslek gruplarının kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı tanımlanması toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ortam hazırlamaktadır. Bu düşünceye göre kadınlar, erkek yoğun kollarda iş imkânı bulamazlar çünkü kadınların bu işleri yapma konusunda yetersiz oldukları düşünülür. Bunun sonucunda kadın düşük ücret karşılığı, kalıcı olmayan pozisyonlarda, niteliksiz iş gücü adı altında çalışırken, erkek daha dolgun ücret karşılığında, uzun süreli pozisyonlarda çalışmaktadır. Bu durum yatay ayrışma ile açıklanmaktadır. Dikey ayrışmayı ele aldığımız zaman aynı sektörde çalışan kadın ve erkek arasındaki iş yeri hiyerarşisinin ele alınması gerekir. Erkekler yönetici pozisyonlarına kısa sürede erişim sağlarken kadınların üst düzey pozisyonlara yükselmeleri zaman almaktadır. Sağlık Bakanlığı 2020 verilerine göre doktorların yarısı kadın iken başhekimlerin yalnızca %16'sı kadındır. 2023 TÜİK verilerine göre akademideki kadın profesör oranı yalnızca %32,2'dir. Şirketlerde çalışan üst düzey ve orta kademe yönetici pozisyonunda bulunan kadın oranı ise yalnızca %20,7'dir. Çalışma Genel Müdürlüğü 2020 verilerine göre ise kamu çalışanlarının %40,33'ü kadın, üst düzey çalışanların ise yalnızca 11.69'u kadındır. Kadınların bu mesleki hiyerarşide yükselmelerine engel olan nedenler ise cam tavan olarak adlandırılır. Yapılan araştırmalar birçok kadının cam tavan sendromuna maruz kaldığını, bu yüzden terfi edemediğini açıkça belirtmektedir (Anafarta, Savran ve Yapıcı, 2008) Robert Sözlüğüne göre feminizm tam olarak bu engeller karşısında kadının yüксеlebilmesine olanak tanır: "Feminizm, kadınların toplum içindeki rol ve haklarını genişletmeyi öngören bir öğretilerdir." Kadınların ikincil plana düşmesine neden olan cinsiyetler arasındaki eşitsizlikler ve ayrımcılıklar temelli sorunların odak noktasını, Marksist feministler kapitalist sistem

ile bağdaştırırken, radikal feministler sorunu ataerkillik üzerinde aramaktadır. Sosyalist feministler göre ise bu iki yaklaşım ayrı ayrı ele alınamaz, sorunun odak noktası kapitalist ataerkillik kavramı üzerinden ele alınmalıdır. Bu bağlamda dikey ayrışmanın temelinde kapitalist sistem yatarken, yatay ayrışmanın temelinde ataerkil sistem yatmaktadır. Kadının özgürleşmesi için ekonomik anlamda kendine yetmesi gerekmektedir ancak kadının çalışması kadını baskın eril tahakkümünden ve kapitalist sistemden kurtarmamaktadır.

Kadınlar kamusal alanda karşılaştıkları yatay ve dikey ayrışma sorunlarının yanında erkeklerden daha düşük ücretlere mahkûm edilirler. Maaşlara yansıyan toplumsal cinsiyet farkı kadının toplumsal statüde ikincil plana atıldığına ispatıdır. Özellikle temizlik, çocuk bakımı gibi enformel sektörlerde çalışan kadınların emekleri karşılıksız kalır. Bu işlerin kadınlar tarafından zaten her zaman yapılmakta olan ve onların kadın olmalarının doğal bir uzantısı sayılan işler olarak görülmesi düşük ücret almalarının bir nedenidir (Ecevit, 2013: 31). Kadınların enformel sektörde çalışma oranı da erkeklere göre daha yüksektir. ILO'ya göre ev emekçilerinin %80'e yakını kadınlardan oluşmaktadır. Kayıt dışı çalışan kadın yasal haklardan yoksundur çünkü herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı değildir aslında bu kadınlar hukuki olarak çalışmıyor statüsündedir. Ücret pazarlığı yapamazlar, ekonomik kriz durumlarında işten çıkarılabilirler ve emeklilik hakkında tamamen yoksundurlar (Özar, 1996: 523). Örneğin, Covid-19 krizinin olumsuz etkisiyle hizmet sektöründe çalışan, evlere temizliğe giden, çocuk bakan bu kadınların birçoğu işten çıkarıldı. Ev emekçileri İş Kanunu kapsamı dışında kalmaları nedeniyle işe iade davası açamadılar buna bağlı olarak da işe başlatmama tazminatı ve boşa geçen süre alacağı gibi işçi haklarından yararlanamadılar.

Kamusal alanda yaşanan cinsiyete dayalı eşitsizlikler nedeniyle kadının emek piyasasına katılım oranı erkeğe göre daha düşüktür. TÜİK 2023 İşgücü İstatistiklerine göre erkeklerde istihdam %65,8 iken kadınlarda istihdam oranı %31,6 olarak belirlenmiştir (TÜİK, Erişim tarihi: 16.12.2023). Hem kamusal alanda hem de özel alanda iktidar sahibi olan erkeğin kadına özel alanda yüklediği geleneksel rollerin yanı sıra emek piyasasında kadının maruz kaldığı toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri kadının istihdamda yer almasını olumsuz olarak etkilemektedir. Kadınların maruz kaldığı eşitsizlikler ve ayrımcılıkların çözülebilmesi adına politika yapıcıların ciddi düzenlemeler yaparak cinsiyetler arası istihdam oranını dengelemeleri gerekmektedir.

1.1.3. Özel Olan Politiktir: Görünmeyen Ev İçi Emek

Son yıllarda kadınların işgücü piyasasındaki rolünde belirgin değişiklikler yaşanmasına rağmen, kadınların işgücüne katılım oranları, başka bir ifadeyle ücretli emek sunumları, her dönemde ve her toplumda erkeklerin işgücüne katılım oranlarından çok daha düşük düzeyde seyretmektedir (Ekiz Gökmen, 2017). Kadınların işgücüne katılım oranlarının düşük olmasında evlenip hane sorumluluğunu üstlenmeleri ve çocuk sahibi olmaları en büyük etken olarak görülmektedir. Kadınların hane içindeki sorumlulukları kariyerlerini olumsuz etkilemekte ve daha düşük ücretle çalışmalarına neden olmaktadır. Başka bir ifadeyle hane içindeki eşitsizlik, piyasada var olan eşitsizlikleri beslemektedir. Bu olguya “ev işi dezavantajı” denilmekte (Hersh ve Stratton, 1997; Aktaran Öneş vd., 2015:127) Gelişmiş ülkelerde kadınların ücretli işgücüne katılım oranları görece daha yüksek iken, ataerkil yapının baskın olduğu gelişmekte olan ülkelerde kadınlar toplumsal rolleri gereği evlerini idare etme ve ailenin bakım sorumluluğunu üstlenmek zorunda kaldıkları için çalışmalarına izin verilmemekte ve dolayısıyla ücretli işgücü piyasasına girememektedirler (Sallan Gül, 2005:27). İşgücüne katılım sağlayabilen kadınlar ise genellikle kadınların doğasına uygun, nitelik gerektirmeyen işlerde kendilerine yer bulabilmektedirler. Ücretsiz aile işçisi olarak tarım ve hayvancılık kollarında kendilerine yer bulabilen kadınlar ise ücretsiz emek ile karşı karşıya kalmakta ve yoğun emek harcamalarına rağmen yoksullaşmaya devam etmektedirler. Kadınların hane içinde harcadıkları fiziksel ve duygusal emek de maddi bir karşılık bulamamakta kadınlar çifte yoksulluk ile mücadele etmek durumunda kalmaktadırlar. Evli kadın ve erkeklerin ücretli çalışmaya büyük bir zaman ayırdıkları gelişmiş ülkelerde de kadınlar eşlerinden daha fazla karşılıksız çalışmaya zaman ayırmaktadırlar. Üstelik söz konusu kadınların hem ortalama olarak mesailerinin yarısından fazlasını karşılıksız çalışmaya ayırdıkları hem de ortalama olarak erkeklerden daha fazla toplam iş yüküne sahip oldukları görülmektedir (Gültekin, 2022).

Covid-19’un hayatımıza girmesi ile hane içi emekçilerinin oluşturduğu küresel bakım zinciri daha da görünmez bir hal almıştır. Görünmeyen, değersizleştirilen ev içi emek, doğallaştırılmış emektir. Kadınların yaptıkları ev işleri kadın doğasının bir parçası olarak görülür. Kadınların harcadıkları fiziksel, duygusal, zihinsel emek bu görünmeyen emeğin içinde yok olur gider. Ev içinde yapılan işlerin belirlenmiş mesai saatleri yoktur bu nedenle ev içi çalışma düzeni emeğin miktarını gizler. Akşam

televizyon karşısında dizi izlerken ütü yapan bir kadın aslında kendine zaman ayırmıyordu; sınırsız bir çalışma döngüsünün içinde hapsolmuştur. Sınırsız bir çalışma döngüsünde hapsolan kadın için ev konfor alanı değil, çalışma alanı haline gelmiştir. Aynı zamanda ev içi emek, karşılıksızdır. Kadınların karşılıksız ev emeğini üçe ayırmak mümkündür. Alışveriş, yemek, temizlik, çamaşır gibi ev işleri ilk kategoride yer alır. Hasta, çocuk, yaşlı bakımı ikinci bir kategoridir. Son olarak aile yanında çalışan ücretsiz tarım işçilerinin ve büyük şehirlerdeki küçük aile işletmelerinde ücretsiz çalışan kadınların emeği de görünmeyen ev emeğidir (Acar-Savran ve Demiryontan, 2016: 9-16). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği sosyo-ekonomik eşitsizliği de güçlendirmektedir. Kadınların harcadıkları karşılıksız emek sayesinde erkekler güç kazanır, kadınlardan daha iyi işlerde çalışır, daha yüksek sermaye birikimi yaparlar. Buna karşılık kadınlar karşılıksız emek harcadıkça güç yitirirler (Acar-Savran ve Demiryontan, 2016: 9-16). Kısacası karşılıksız emek, toplumsal yeniden üretim çarkının sürekli dönmesine olanak tanırken, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmasında da büyük bir engel oluşturur.

Peki, nedir bu toplumsal yeniden üretim yaklaşımı? Toplumsal yeniden üretim analizi, emek gücünün yeniden üretiminden insanın yeniden üretimine uzanan emek süreçlerini (Yaman, 2020: 13) inceler. Emek gücünün yeniden üretimi, toplumsal yeniden üretim ve biyolojik yeniden üretim olmak üzere toplumsal yeniden üretimin üç temel odak noktası vardır. Marx'ın emek gücünün yeniden üretimi teorisi, toplumsal yeniden üretim feministlerine ışık olmuştur. Ancak bu durum Marksist yeniden üretim ile toplumsal yeniden üretimin aynı noktada buluştuğu anlamına gelmez. Marksist yeniden üretim, sermaye koşullarının yeniden üretimine işaret ederken; toplumsal yeniden üretim sadece sermayenin koşullarına değil, insanın ve toplumun yeniden üretimine odaklanır (Yaman, 2020: 15). Marx 'ın teorisini temel alırsak toplumun bir bütün olarak yeniden üretim merkezi olduğunu görmezden gelmiş oluruz. Bu merkezin temelinde yer alan kadınların ücretsiz emeğini de bu noktada yok saymış oluruz. Toplumsal yeniden üretim feministleri de Marx'ın teorisindeki bu eksikliklerin altını çizmiştir. Bu eksikliklerin altını çizerken kapitalizmin, toplumsal yeniden üretim için olmazsa olmaz olduğuna ısrarla değinmişlerdir. Ancak tüm toplumsal yeniden üretim emek süreçleri kapitalist karakter taşımaz ve bu işleri kadınların yapıyor olması, kapitalizmin zorunlu bir koşulu olamaz (Yaman, 2020: 22). Pandemi dönemini ele alırsak sokağa çıkma yasakları, işten çıkarılan kadın sayısının artması, hijyen koşullarına verilen önemin hat safhaya ulaşması gibi durumlar ile

kadınlar ev içi ihtiyaçlarını kendi imkanları ile ücretsiz olarak sağlamaya başlamışlardır. Evde ekmek yapımı, yoğurt yapımı, salça yapımı, maske yapımı ilk akla gelen örneklerdir. Bunun yanı sıra sosyal politikaların yetersiz kalmasıyla birlikte kadınların çocuk ve yaşlı bakımına ayırdıkları zamanda artmış olmuştur. Tüm bunları yalnızca kapitalist sisteme dayandırdığımız zaman işten ilk çıkarılanların kadınlar olmasını, kadınların ücretsiz emeğinin erkeklere konfor, rahatlık ve serbest zaman sağlamasını, ev işlerinin ve bakım yükünün neden kadınların üzerinde olduğunu açıklamakta yetersiz kalırız. Molyneux'ün dediği gibi (1979: 20) sermaye, yüksek bir soyutlama düzeyinde hane içindeki emek sürecine kayıtsızdır. Bundan dolayıdır ki hane içindeki karşılıksız emek sürecini açıklayabilmek için kadınları baskılayan ataerkil ilişkilerin de çözümlenmesi gerekmektedir (Yaman, 2020: 32). Elizabeth Cady Stanton ve Lucretia Mott, 1848 yılında yayınladıkları *Duygular Bildirisi'nde* (*Declaration of Sentiments*) kadınları baskılayan ataerkil yönetime şu sözleri ile değinmişlerdir:

“İnsanlık tarihi erkekler tarafından kadınlara karşı yenilenerek işlenmiş suç ve baskıların bir tarihidir çünkü erkekler kadınlar üzerinde doğrudan ve mutlak bir zorbalık yönetimi kurmuşlardır.”

1970 yıllarının en temel sloganlarından olan “Özel olan politiktir.” kadınların evdeki emeğinin bölünmezliği üstüne bir düşünüşten doğmuş; ailelerin sınırlarına ve samimiyetin sessizliğine terk edilmiş sorunlara bir başka bakışın özetidir (Tanili, 2006: 102). Kadını eve hapseden eril tahakküme adeta bir savaş açan radikal feministler, hane içi ataerkil ilişkilerin çözümlenebilmesi adına özel alana da kamusal alan perspektifinden bakılması gerektiğini söylerler. Özel alanla özdeşleştirilen kadının hane içindeki sorunları görmezden gelinemez. Hane içi mahremiyet algısı patriyarkinin kadını ezmesine olanak tanır. Hane içindeki cinsiyetçi iş bölümü, aile içi şiddet kadının ezilmesinin belli başlı sonuçlarıdır. Hartmann'a göre (1981), patriyarkinin maddi temeli, erkeklerin kadınların iş gücü üzerindeki denetimidir. Erkeklerin bu denetimi elde edip evlilik, çocuk bakımı, ev işi, erkeklere ekonomik bağımlılık gibi toplumsal kurumlar aracılığıyla kullanmaları kapitalizmi, patriyarkal kapitalizm yapmıştır (Ramazanoğlu, 1998: 61). Kadınlara dair sorunların temelinde patriyarkinin yanında kapitalist sistemin de yer aldığını ifade eden radikal feministler hane içindeki cinsiyetçi ilişkilerin politik alana taşınarak çözülmesi gerektiğini dile getirirler. Ancak patriyarkinin tahakkümü çok uzun yıllara dayanmaktadır. Eril

tahakkümün gündelik hayatımıza kök saldığı otorite, güç, egemenlik gibi kavramlar kolay kolay tarihten silinmeyecektir. Kate Millett, şu sözleriyle eril hakimiyetin hükmettiği alanı tanımlamaktadır:

“Toplumumuz bir patriyarkadır. Ordunun, sanayinin, teknolojinin, üniversitelerin, bilimin, politik makamlarının, maliyenin kısacası toplum içindeki her iktidar aracının, polisin zorlayıcı gücü de dahil olmak üzere bütünüyle erkeklerin elinde olduğu hatırlanırsa bu gerçek derhal açıkça ortaya çıkar.”

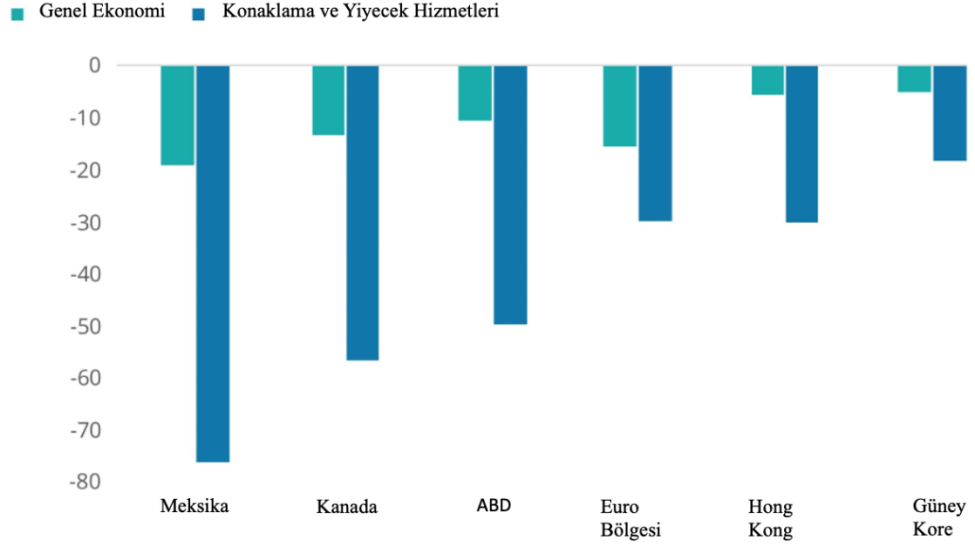
Tarih boyunca toplumun her kesimine egemen olma düşüncesi ile ayakta kalan eril zihniyetin varlığı yavaş yavaş silinmektedir. 1970’lerde bir slogan ile ateşlenen özgürlük meşalesi günümüz kadınlarının verdikleri mücadelelerle hem kamusal alanda hem de özel alanda yanmaya devam etmektedir.

1.2. COVID-19 SALGINI SÜRECİNİN KADIN EMEĞİNE ETKİLERİ

1.2.1. Dünya Geneli Çalışma Bulguları: İşsizlik en çok kimi vurdu?

Covid-19’un sadece küresel sağlık krizi olarak kalmadığı durumun ekonomik, politik ve sosyal açıdan da tüm ülkeleri etkilediği bilinmektedir. Covid-19’un etkisiyle dünya çapında büyük/küçük ölçekli birçok iş yeri üretimlerine, çalışmalarına, hizmetlerine ara vermek zorunda kaldı. Geçici veya kalıcı olarak kapanmak zorunda kalan iş yerlerinde görünür veya görünmez olarak çalışan birçok emekçi çaresizce evlerine döndüler. Kimisi işini kaybetti, kimisi ücret kesintisi yaşadı, kimisi belirli bir dönem hakkettiğini dahi alamadı. Kısacası salgın dünyanın neresine giderseniz gidin en çok emekçiyi etkisi altına aldı. Ekonomik ve sosyal açıdan tüm ülkeleri etkileyen istihdam kayıpları, en çok dezavantajlı gruplarda görüldü. Halihazırda zaten kırılgan olan dezavantajlı gruplar daha da kırılgan hale geldi. Pandemi süreci, bireyler ve toplumlar arasındaki ırk, etnik ve ulusal kimlik, toplumsal sınıf, toplumsal cinsiyet kimliği, gelişmişlik düzeyi gibi önceden var olan eşitsizlikleri (Bezirgan Tanış, 2021) daha da belirgin hale getirdi. Dezavantajlı gruplar ise hem kamusal alan hem de özel alanda bu eşitsizlikler ile daha yoğun bir şekilde mücadele etmek zorunda kaldılar. Bu da demek oluyor ki pandeminin dahi bir cinsiyeti vardı.

Tablo 1: 2019 Yılı'nın Dördüncü Çeyreği ile 2020 Yılı'nın İkinci Çeyreği Arasındaki Sektör Katma Değerindeki Değişim

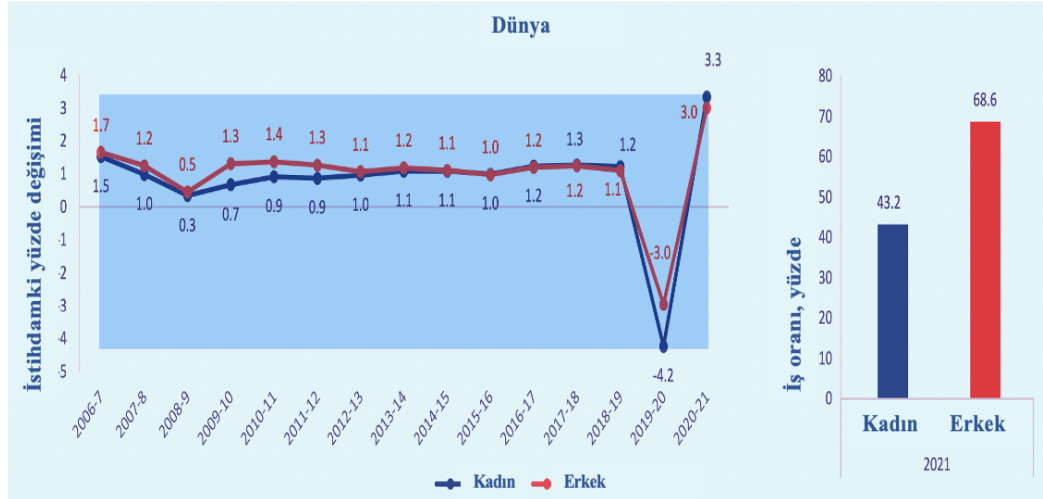

Kaynak: Haver Analytics (using country and regional sources); Deloitte economics analysis.

Genel ekonomik tahribatı ele aldığımızda konaklama ve yeme-içme sektörü sosyal mesafe kuralları ve kapanmalar nedeniyle pandemi sürecinden en çok etkilenen iki temel sektördür. Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkelerinde kadınların ağırlıklı olarak çalıştıkları sektörler incelendiğinde; perakende sektöründe çalışan kadınların oranı ortalama olarak %62 iken, konaklama sektöründe bu oran %60, yiyecek ve içecek sektöründe %53 ve hava taşımacılığında ise %47'dir (Koca, 2021: 335). *“Geleceği Daha Adil İnşa Etmek: Covid-19 Sonrası Toparlanmanın Merkezinde Kadınların Çalışma Hakları ve Çalışma Yaşamındaki Hakları”* başlıklı Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) politika özetine göre; kadınlar, konaklama ve yiyecek hizmetleri, imalat sektörü gibi en ağır darbe alan sektörlerde yoğunlaştıklarından, iş ve gelir kayıplarından orantısız biçimde etkilendiler. Genellikle kayıt dışı istihdam ile gündeme gelen tekstil, çocuk/yaşlı bakımı, temizlik, güzellik gibi sektörlerde çalışan kadınların da karantinalar nedeniyle işlerinin sekteye uğraması kadınları iyice zor duruma sürükledi. Bu durum kadınlarda ciddi gelir kayıplarına ve yoksulluğa neden oldu. Temiz Giysi Kampanyasının verilerine göre Bangladeş'te giyim endüstrisinde çalışan ortalama altı milyona yakın insan işini kaybetti; çoğu iş kanunlarının koruması altında dahi değildir çünkü geçici çalışma veya sözleşmesiz çalışma söz konusudur. Kampanyaya göre Polonya'daki terziler

pandemiden ilk olarak etkilenen gruplar arasındalar ve mart ayı ödemelerini alamadıkları da bir diğer göze çarpan noktadır.

Tablo 2: 2006-2021 Yılları Arasında Cinsiyete Göre İstihdamdaki Yüzde Değişimi

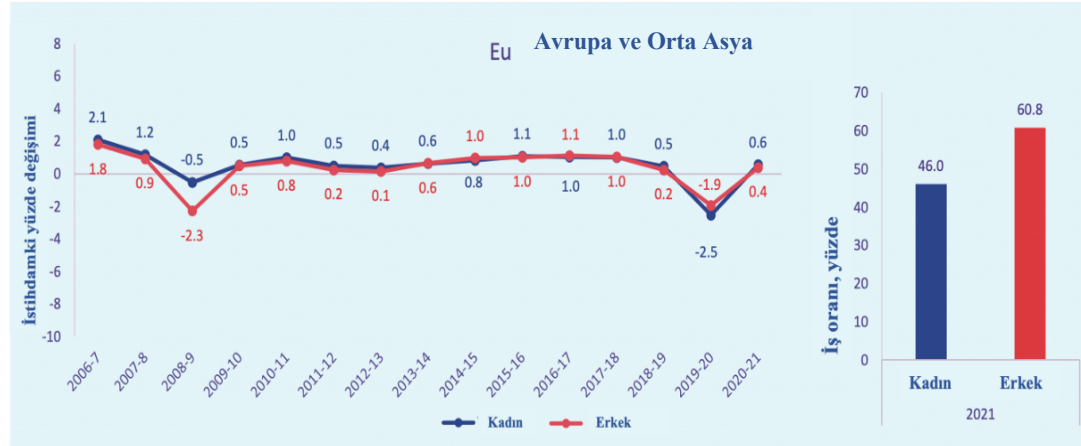
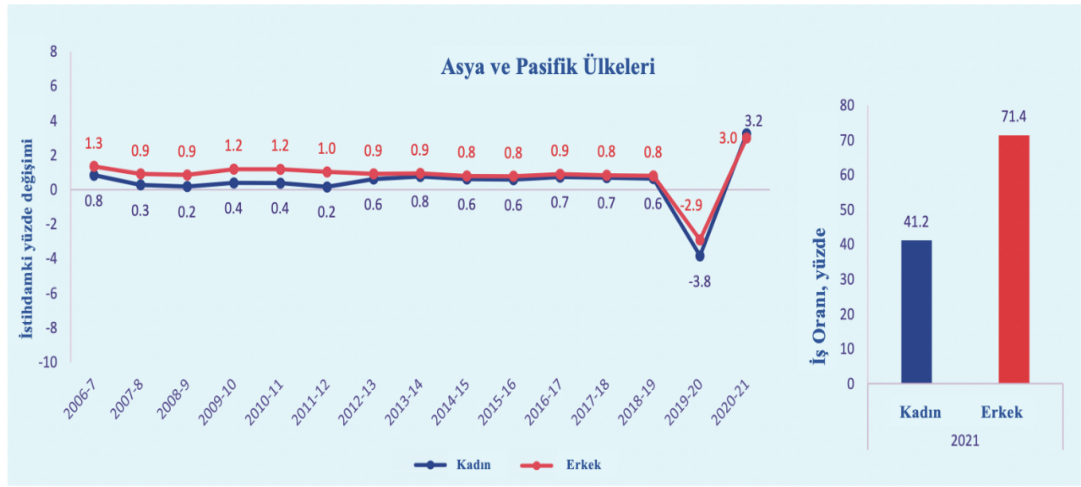
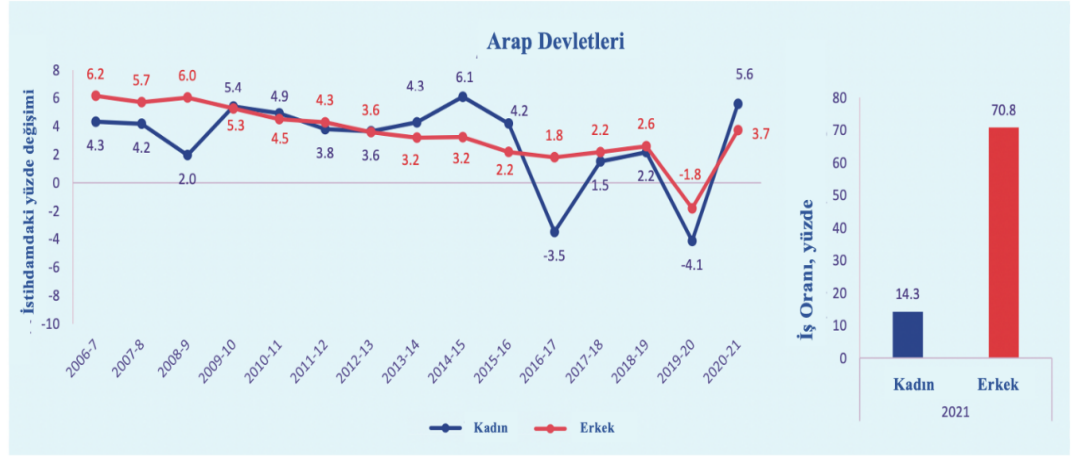

Kaynak: ILO calculations based on ILOSTAT, ILO modelledestimates.

2008 yılında yaşanan ekonomik krizde dahi istihdam oranlarında bu kadar büyük çaplı düşüş yaşanmazken Uluslararası Çalışma Örgütüne göre 2020 yılında bir önceki yıla göre dünya çapındaki kadın istihdamında %4,2'lik bir azalış görülürken erkeklerde bu oran %3 olmuştur.

Tablo 3: Pandemi Döneminde Ülkelere Göre Kadın İstihdamındaki Azalma Oranı

Kaynak: ILO calculations based on ILOSTAT, ILO modelledestimates

Pandemi sürecinde kadın istihdamındaki azalma oranlarında Amerika %9,4'lük oran ile başı çekmektedir. Eylül 2020 itibariyle Amerika'da 865.000 kadın işgücünden ayrılmıştır. Bu sayı erkeklerde 216.000'dir (Kashen, Glynn ve Novello, 2020). Ayrıca Amerika'da işsizlik oranları 1929 Büyük Buhranı'ndan bu yana en

yüksek seviyesi olan yüzde 14,7'ye ulaşmıştır (Bureau of Labor Statistics, 2020). Amerika'yı takiben %4,1'lik oran ile Arap Ülkeleri gelmektedir. Arap ülkelerindeki erkek istihdamındaki azalma oranı ise yalnızca %1,8'dir. Üçüncü sırada ise Asya-Pasifik ülkeleri yer almaktadır. Küresel salgın nedeniyle kadın istihdamındaki azalış bu ülkelerde %3,8 iken erkeklerde bu oran %2,9 olarak bilinmektedir. Avrupa'yı incelediğimiz zaman ise erkek istihdam oranında %1,9, kadın istihdam oranında %2,5 azalış görülmektedir. Avrupa Cinsiyet Eşitliği Enstitüsüne göre (EIGE), salgının ilk dalgası sırasında, Avrupa Birliği genelinde kadın istihdamı 2,2 milyon azalmıştır (2021). ILO'ya göre küresel salgın döneminde kadınların uğradığı orantısız iş ve gelir kayıpları, yakın gelecekte de sürecektir. COVID-19 sonrası toparlanma döneminde daha az sayıda kadın işlerine geri dönebilecektir (ILO, 2021). Pandemi, son birkaç on yılda kadınların güvenli istihdam, bağımsız gelir ve erkeklere ekonomik bağımlılığın azalması açısından elde ettiği kazanımları potansiyel olarak geri çekecek gibi durmaktadır (Malghan ve Swaminathan, 2020, s. 4). 2019 yılında Cambridge University Press tarafından yayımlanan bir çalışmada, kadınların krizin maliyetini siyasete katılım, istihdam düzeyi, eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşım konularında erkeklerden çok daha fazla yüklenmek zorunda kaldıkları ve krizin etkilerini yedi yıla varan bir süre boyunca hissedebilecekleri belirtilmiştir (Blanton, Blanton ve Pekşen, 2019). Covid-19 virüsüne karşı geliştirilen aşılar ve ilaçlar salgının belirli bir süre sonra kendini unutturacağının habercisi olsa da kadınların istihdama geri kazandırılması sürecinin uzun vadeye yayılacağının muhtemel olduğu söylenebilir.

Çalışıyoruz Ama Nasıl Çalışıyoruz?

Pandemi boyunca sağlık hizmetleri ve gıda üretimi olmak üzere, hijyen ve temizlik ürünleri üretimi ve dağıtımı, altyapı hizmetleri, bakım hizmetleri, (Yaman, 2020: 303) kargo ve lojistik sektörü aktif olarak emek vermeye devam etmiştir. Konaklama, perakende satış, maske üretimi gibi kadın istihdamının en yoğun olduğu alanlar da hizmet vermeye devam etmiştir. Ve bu alanlar uzaktan çalışma ile yönetilemeyecek bir çalışma prensibine sahiptir. Covid-19 virüsünün bulaşma tehdidi altında sağlık sektörü hastalarla, perakende sektörü müşterilerle sürekli muhatap olmak zorunda kalmıştır. ILO, pandemi sırasında evden çalışabilen işçi sayısının 557 milyon olduğunu ve bu oranın dünyadaki istihdamın yalnızca %17,4'ünü oluşturduğunu öngörmüştür. Bu sektörlerde güvencesiz iş gücü koşullarında, ucuz iş

gücü ile çalışan kadınların oranı ise bir hayli yüksektir. Birçoğu kayıt dışı çalışan kadınların düşük ücret alması, çalışma saatlerinin uzaması, sosyal güvencelerinin olmaması, iş sağlığı ve güvenliği gibi önemli konularda da sosyolojik ve psikolojik şiddete maruz kalması çalışma koşullarının ne kadar kötüleştiğini gözler önüne sermektedir. ILO tahminlerine göre dünya genelinde ev işçilerinin %72,3'ü (55 milyon) etkili sosyal güvenlik kapsamında bulunmaması nedeniyle işlerini ve gelirlerini kaybetme riski altında bulunmaktadır (ILO, 2020c).

Avrupa Komisyonunun yayınladığı basın açıklamasına göre sağlık ve sosyal hizmet çalışanlarının %76'sı, kişisel bakım çalışanlarının ise %86'sı kadınlardan oluşmaktadır (European Commission, 2021). Sağlık sektörü çalışanları da her ne kadar sosyal güvence altında çalışsalar da çalışma saatlerinde önemli ölçüde artış yaşamıştır. Çalışanlar, personel eksikliği, enfeksiyon bulaşı riskinin yüksek olması ve ekipman eksikliği gibi durumların yanı sıra pandeminin üzerlerinde yarattığı psikolojik tahribat ile mücadele etmek durumunda kalmışlardır. Mesela Arjantin genelinde yapılan bir araştırmaya göre Arjantin'deki kadın sağlık çalışanları sağlık sisteminin bel kemiği olmalarına rağmen sağlıkları, sosyal ve ekonomik refahları açısından kendilerini son derece savunmasız hissetmiştir.

Alberta Delle Grazie, Kuzey İtalya'da bir hastanenin yoğun bakım ünitesinde Başhemşire. "Zaten önceden de zordu." diyor, "Şimdi ise, üç haftalık COVID-19 acil durumunun ardından çok yorgunuz, kaygılıyız ve duygusal olarak tükendik. Çoğumuza hastalık bulaştı, içimizden bazıları öldü." Alberta'nın evde üç küçük çocuğu var. Onları her gün işten sonra sadece birkaç saat sonra görebiliyor ve bunu yapmak hiç de kolay olmuyor. "Bir insanın cesedini ceset torbasına koymak, ardından eve gidip her şey yolundaymış gibi davranmak dayanılmaz acı veriyor." diye ekliyor (Cattaneo, 2020).

Özellikle pandemi sürecinde çalışan kadınlar kamusal ve özel alan dengesini kurmakta çok büyük zorluk yaşamışlardır. Pandemi ile uzaktan/evden çalışma modeli hayatımıza girse de küçük çocuğu olanlar için bu dijitalleşme süreci hiç de kolay olmamıştır. Erkekler eskiye oranla hane içi işlerde daha fazla sorumluluk almaya başlasa da kadınların hane içindeki ücretsiz bakıma ayırdıkları zaman dilimi yine de artış göstermiştir. Okulların kapanmasıyla online eğitime devam eden çocuklar hane içinde yeni bir ücretsiz bakım alanının doğmasına neden oldu. Avrupa Cinsiyet Eşitliği

Enstitüsü'nün (EIGE) yaptığı araştırmaya göre okul çağındaki çocukların online eğitimleri ile ilgili internet kesintisi gibi sorunlarla daha çok kadınlar ilgilenmiştir (2021). Sadece okulların kapanması ve bakım kuruluşlarının hizmetlerindeki aksamalar sebebiyle değil aynı zamanda hastalığa yakalanan ve evde bakıma ihtiyaç duyan insan sayısındaki fazlalık sebebiyle evde bakım emeğine duyulan ihtiyaç da artmıştır (Kabeer, Razavi ve Rodgers, 2021, s. 3). Hane içindeki kadın-erkek dengesini ele aldığımızda ise kadınlar haftada ortalama 62 saat çocuk bakımına zaman ayırırken bu oran erkeklerde 36 saat ile sınırlı kalmış; kadınlar haftanın 23 saatini ev işlerine harcarken erkekler sadece 15 saatlerini ev işlerine harcamışlardır (European Commission, 2021). Almanya'da sokağa çıkma yasağı sırasında bireylerin deneyimleri ve kaygıları üzerinden toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dair araştırma yapılmış; kadınlar daha çok çocuk bakımı konusunda erkekler ise ücretli iş konusunda daha fazla endişe duyduklarını ifade etmişlerdir (Czymara vd., 2020). Bu duruma paralel olarak, pandeminin ilk aylarında Amerika Birleşik Devletleri'nde COVID-19'un kadınlar ve erkekler üzerindeki zihinsel yükünü ve ekonomik etkilerini karşılaştıran bir araştırmanın sonuçları da kadınların pandemi nedeniyle erkeklere göre daha ağır bir zihinsel yük taşımak zorunda kaldığını doğrulamıştır (Raile, Raile, Parker, Shanahan ve Haines, 2020).

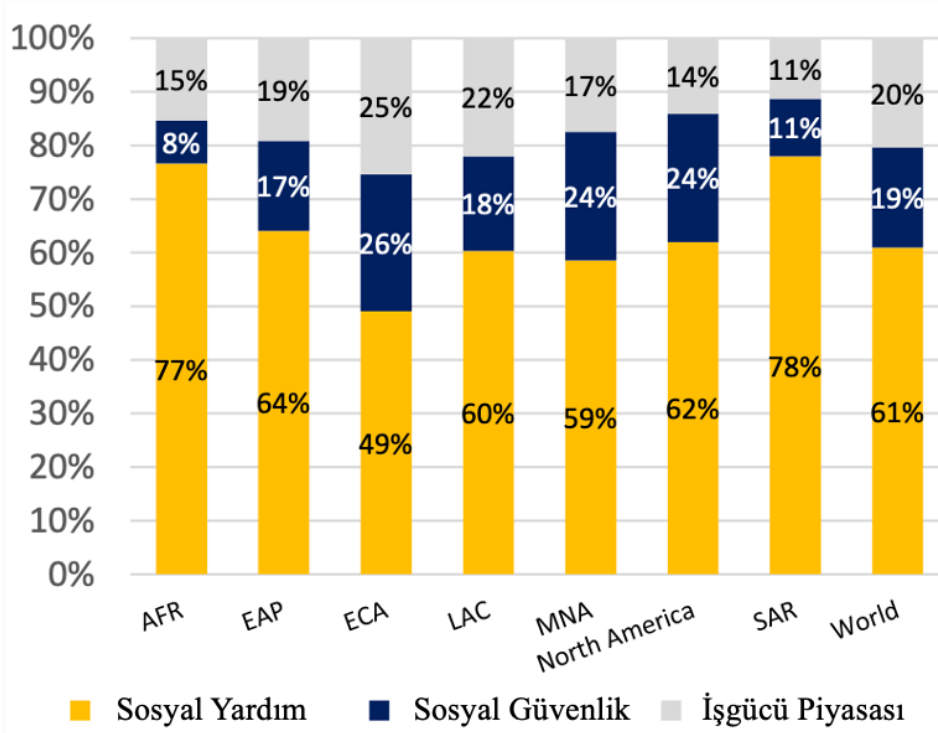
Pandemi, ev dışında çalışmaya devam etmek zorunda kalan kadınları, çalışmayan kadınları, uzaktan çalışabilen ya da çalışması gereken ve ev hizmetlisi/işçisi olarak çalışan kadınları çok farklı şekillerde etkilemiştir (Frontoni, 2022, s.107). Genel olarak baktığımızda pandeminin en çok kadınları etkilemesinin temel iki nedeni bulunmaktadır. Pandeminin etkisiyle kapatılan, sınırlandırılan eğlence, yemek gibi sektörlerdeki kadın istihdam oranının erkek istihdam oranından fazla olması kadınların iş gücü kaybına sebep olmuştur. İkinci olarak sağlık sektörü gibi çalışmaya aktif devam eden sektörlerdeki kadın istihdam oranının fazla olması da kadınlar üzerindeki iş yükünü fazlası ile arttırmıştır. Bunun yanı sıra eğitim sektörü gibi evden çalışmaya geçiş yapan sektörler ise kadınların hane içi iş yüklerinin artmasına sebep olmuştur.

Alınan Önlemler Yeterli Miydi?

Covid-19 salgının hem ekonomik hem de sosyal açıdan ülkeler üzerinde yarattığı tahribat sonucu ülkeler salgına karşı çok yönlü olarak müdahale etmek

durumunda kalmışlardır. Ekonomik olarak sağlanan finansal desteklerin dışında toplumsal ve sosyal olarak önemli düzenlemeler yapılması zaruri bir hal almıştır. Kamusal sektörün hükümetler tarafından desteklenmesi gerekirken özel sektörlere de bu noktada ekstra teşviklerin sağlanması, bu yönde düzenleme yapmayan şirketlere karşı da ciddi yaptırımlar uygulanması gerekmektedir; çünkü kapitalist sistem çarklarının her daim dönmesini isteyecektir. Kriz dönemlerinde devlet ve istihdam politikalarının kadın istihdamını teşvik edici özelliğinin oldukça yüksek olması gerekmektedir (Koca, 2021: 335). Alınacak önlemlerin ataerkil zihniyete sahip yöneticiler tarafından değil, toplumsal cinsiyet eşitliğini benimsemiş yöneticiler tarafından alınması gerekmektedir. Hükümetlerin pandemiden korunma amaçlı aldıkları kararlar, farklı birçok sektörün uzaktan çalışma modelini benimsemesi ve çok sayıda ülkede uzaktan eğitime geçilmesi özellikle kadınları yeniden sınırları belirlenmiş, bir “toplumsal cinsiyet rejimi” (Connell, 2017) içine hapsedecektir. Pandeminin üzerlerinde en çok tahribat yarattığı dezavantajlı ve marjinal gruplar, ancak cinsiyet eşitliğine sahip yöneticiler tarafından verilecek/verilmiş kararlar ile toplumsal cinsiyet rejimine hapsolmadan bu süreçten sağ çıkabilir. Örneğin, 132 ülke ve bölgede işletmelerin krizi atlmasına yardımcı olmak için alınan 580 mali ve ekonomik önlemden yalnızca %12’si, kaynakları kadınların egemen olduğu sektörlerle yönlendirilerek kadınların ekonomik güvenliğini güçlendirmeyi hedeflemektedir. (ILO, 2021). COVID-19 Küresel Toplumsal Cinsiyet Müdahalesi İzleme Aracına (Covid-19 Global Gender Response Tracker) göre dünyada salgına yönelik oluşturulan 3112 acil önlem politikasının oluşturulduğu ve bu politikaların 1299’unun toplumsal cinsiyete yönelik olduğu bilinmektedir. Buna göre Avrupa 361, Kuzey ve Güney Amerika 360, Asya 281, Afrika 212 ve Okyanusya 85 toplumsal cinsiyet odaklı önlem almıştır (UNDP, 2020). Yeterli düzeyde alınmayan önlemler, kadınların istihdamdan çekilmesine, yoksullaşmasına, şiddete daha fazla maruz kalmasına neden olmaktadır/olacaktır.

Tablo 4: Bölge ve Ülke Gelirine Göre Sosyal Koruma ve İşgücü Önlemleri

Kaynak: Social Protection and Jobs Responses to COVID-19: A Real-Time Review of Country Measures, 2022.

“Social Protection and Jobs Responses to COVID-19: A Real-Time Review of Country Measures” başlıklı araştırma yazısı kapsamında aldıkları sosyal koruma önlemlerine göre 223 ülkenin deneyimleri tek tek incelenmiştir (2022). Önlemler üç kategoriye ayrılmıştır: Sosyal yardım müdahaleleri, sosyal sigorta ve işgücü piyasası politikaları. Alınan önlemlerin %61’ini oluşturan sosyal yardım müdahaleleri, bölgeler ve ülke gelir grupları arasında uygulanan en yaygın destek biçimidir. %20 oranla arz yönlü işgücü piyasası programları, %19 oranla sosyal sigorta önlemleri sosyal yardım müdahalelerini takip etmektedir.

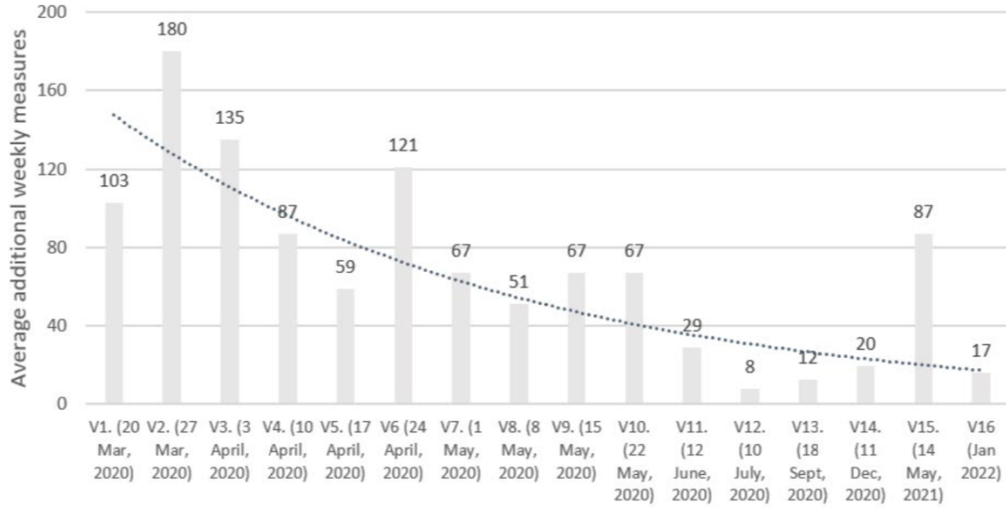
Araştırmaya göre Malta’da hükümet, okullar kapalıyken ebeveynlerden birisinin çocuk bakımı için ücretsiz izin alması durumunda izin alan ebeveyne ayda 800 Euro finansal destek sağlamıştır. Almanya’da, salgın nedeniyle gelirini kaybeden ebeveynler, geriye dönük altı ay yerine bir aylık gelir ispatıyla çocuk hibesine (Kinderzuschlag) erişim imkânı sağlamış; Cezayir’de “dayanışma kervanı” kampanyası dahilinde kapanmalardan etkilenen, izole bölgelerde yaşayan ihtiyaç sahibi ailelere gıda ve hijyen malzemeleri dağıtımı yapılmıştır. Arjantin’de hükümet,

sağlık çalışanlarına Nisan-Ekim 2020 tarihleri arasında yedi ay boyunca 5.000 dolarlık ikramiye vermiş; Arjantin, enerji, gaz ve su gibi temel hizmetlerin yanı sıra telekomünikasyon, internet ve televizyon hizmetlerine ait faturaların ödenememesi durumunda erişimlerin askıya alınmayacağını duyurmuştur. Belçika Mart 2020'de, serbest meslek sahibi olan ve koronavirüs krizi nedeniyle işi bırakmak zorunda kalan kişilere bakmakla yükümlü oldukları aile üyeleri yoksa aylık 1.266,37 Euro, varsa 1.582,46 Euro mali destek sağlarken; Togo, öğrencileri okul ve üniversite sınavlarına kayıt ücretlerinden muaf tutmuştur. Ermenistan, 14 yaşından küçük çocuğu olup işten çıkarılan ebeveynlere maddi destek sağlarken; Bulgaristan ve Kanada okul veya çocuk bakım tesisinin kapanması durumunda ek çocuk bakımı sorumluluğu nedeniyle gelir kaybı veya kesinti yaşayan ebeveynlere finansal destek sağlamıştır. Ayrıca Bulgaristan, evden çalışamama nedeniyle en az 20 gün ücretsiz izinde olan 12 yaşından küçük çocukların ebeveynlerine bir defaya mahsus 192 Euro maddi yardımda bulunmuştur.

ILO'nun *"Building Forward Fairer: Women's rights to work and at work at the core of the COVID-19 recovery"* başlıklı özetine göre kadınlar için önlem alan ülkelerde kadınlar, ekonomik ve sosyal açıdan diğer ülkelere göre daha avantajlı konumdaydı. Arjantin ve Botswana'da hükümetler, belirli bir süre boyunca işten çıkarılmaları önleme garantisi karşılığında ücret sübvansiyonları sağlarken; Avustralya ve Yeni Zelanda'da, yardımlar, aralarında kadınların aşırı temsil edildiği geçici işçileri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Çekya gibi bazı ülkeler desteklerini kendi hesabına çalışan kadınlara odaklarken; Kolombiya ve Şili'de yeni işe alınanlara ücret sübvansiyonları uygulanmış ve kadınlar için daha yüksek sübvansiyon oranları geçerli olmuştur. Kolombiya ve Senegal, kadın girişimcilere destekte bulunmuş; Meksika ve Kenya, kadınların istihdam programlarından yararlanmasını garanti altına almak için kotalar oluşturmuştur. İtalya hükümeti, Cure Italy Kararnamesi ile 12 yaş altı çocuğu olan kamu ve özel sektör çalışanlarına 15 günlük ebeveynlik izni vermiş; engelli çocuğu olan ebeveynler için ise yaş sınırı koymamıştır. Ayrıca 12-16 yaş arası çocuğu olan ebeveynlere okullar eğitim hizmetlerine ara verdiği dönemlerde işe gitmeme hakkı tanımıştır (KPMG, 2020). Avusturya'da bakım sorumlulukları olan çalışanlar, maaşın üçte biri devlet tarafından işverene geri ödenmek üzere tam ücret ikamesi ile üç haftaya kadar bakım izni alabilmişlerdir. Norveç, okulların kapalı olduğu süre zarfında çocuklarına bakmak

zorunda olan ebeveynlere bakım ödeneği sağlamış olup ebeveynlik izinlerini 40 güne çıkarmıştır (ISSA, 2021).

Tablo 5: Ortalama Haftalık Alınan Önlemler

Kaynak: *Social Protection and Jobs Responses to COVID-19: A Real-Time Review of Country Measures, Living paper version 16.*

Grafiği incelediğimizde önlemlerin uygulamaya konulma hızının git gide azaldığı görülmektedir. Mart 2020'de haftalık ortalama 180 önlem alınırken, Ocak 2022 itibariyle haftalık ortalama 17 önlem uygulanmaya başlanmıştır. Salgının pik yaptığı zaman dilimlerinde alınan önlem sayılarının yüksek seyretmesi, salgının gündem olarak geri planda kaldığı ancak toparlanma sürecinin devam ettiği yakın zamanda önlemlerin bu kadar azalması dezavantajlı grupların tekrardan görmezden gelinmeye başladığının bir göstergesi olabileceği düşünülmektedir.

Dünya genelinde krizin sosyal etkileri de geniş çapta yankı uyandırmıştır. 2020 yılında çalışma saatlerinde yaşanan %8,8 azalma, küresel işsizliğin yaklaşık 205 milyona çıkmasına neden olmaktadır. (ILO, 2021). Uzaktan çalışmaya geçiş, kadınların “çifte vardiya” modeline geçişine yol açmıştır. Pandeminin hane halkı üzerinde yarattığı stres, endişe, korku duyguları ile baş edebilme süreci ise kadınları “üçüncü vardiya” olan duygusal emek ile ilişkilendirmiştir. Okulların kapanması ile başlayan çocukların sokağa çıkma kısıtlamaları ile devam eden süreç ise kadınların omuzlarına “dördüncü vardiya”yı eklemiştir. Tabloya göre, OECD ülkelerinde cinsiyete göre ücretsiz işlerde harcanan zaman karşılaştırıldığında; 2020 yılı verilerine

göre erkeklerin günde 136,5 dakika ücretsiz işlerde zaman harcadıkları, kadınların ise günde 263,4 dakika ücretsiz işlerde zaman harcadıkları görülmektedir. Maddi karşılığı olan ücretli işleri ele aldığımızda ise kadınların ücretli işlerde geçirdikleri dakika ortalama 217,7 iken; erkekler 317,8 dakika ücretli işe zaman ayırmışlardır. İşte harcanan toplam zamana baktığımızda ise kadınlar toplamda 481,1 dakika çalışırken, erkekler 454,3 dakika çalışmıştır. Kadınların daha çok çalışmalarına rağmen emeklerinin karşılığını alamadıklarını ifade etmek mümkündür.

Tablo 6: Ücretsiz Çalışma için Harcanan Sürelerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Ülkeler	Cinsiyete Göre Ücretsiz İşlerde Harcanan Zaman (Gün/Dakika)		Cinsiyete Göre Ücretli İşte Geçirilen Süre		Cinsiyete Göre İşte Harcanan Toplam Zaman	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Avustralya	171,6	311,0	304,1	172,0	475,7	483,0
Avusturya	135,3	269,2	364,8	248,8	500,1	517,9
Belçika	144,2	237,3	273,7	199,2	417,9	436,6
Kanada	148,1	223,7	340,5	268,3	488,7	491,9
Danimarka	186,1	242,8	260,1	194,6	446,2	437,4
Estonya	160,2	249,2	264,1	244,9	424,2	494,1
Finlandiya	157,5	235,8	248,6	209,9	406,0	445,7
Fransa	134,9	224,0	235,1	175,4	370,1	399,4
Almanya	150,4	242,3	289,5	205,5	440,0	447,7
Yunanistan	95,1	259,5	274,3	184,5	369,4	444,0
Macaristan	162,3	293,8	272,7	202,5	435,0	496,3
İrlanda	127,0	292,5	340,8	194,9	467,8	487,4
İtalya	130,7	306,3	220,8	133,1	351,5	439,5
Japonya	40,8	224,3	451,8	271,5	492,6	495,8
Kore	49,0	215,0	419,0	269,4	468,0	484,4
Letonya	129,7	253,3	376,9	288,5	506,7	541,7
Litvanya	151,6	292,0	354,3	279,3	505,9	571,2
Lüksemburg	121,1	239,6	330,0	238,9	451,1	478,5
Meksika	131,4	331,3	478,3	236,3	609,8	567,6
Hollanda	145,4	224,9	284,9	201,4	430,4	426,4
Yeni Zelanda	141,0	264,0	338,0	205,0	479,0	469,0
Norveç	168,5	227,4	277,4	200,0	445,9	427,4
Polonya	158,8	295,0	314,8	203,2	473,6	498,2
Portekiz	96,3	328,2	372,3	231,3	468,6	559,4
Slovenya	166,5	286,2	299,8	234,2	466,3	520,4
İspanya	145,9	289,1	236,2	166,8	382,1	455,9
İsveç	171,0	220,2	313,0	275,2	484,0	495,3
Türkiye	67,6	305,0	358,3	133,9	425,8	439,0
Birleşik Krallık	140,1	248,6	308,6	216,2	448,7	464,8
ABD	165,8	271,3	331,7	247,0	497,6	518,3
OECD	136,5	263,4	317,8	217,7	454,3	481,1
Ortalama						

Kaynak: OECD, 2020

“Evde Kal” çağrıları ile tüm dünyanın evlere kapanması sonrası aile içi şiddet vakalarında da ciddi artışlar meydana gelmiştir. Partnerlerinin cinsel ve fiziksel şiddetlerine maruz kalan kadın sayısı oldukça yüksektir. Pandemi döneminde, evli kadınların %22,4’ünün en az bir kez yakın partner şiddetine maruz kaldığı, maruz kalınan şiddet türlerinin sırasıyla en fazla psikolojik (%20), cinsel (%13,8) ve fiziksel (%11) şiddet olduğu bulunmuştur (Tadesse vd., 2022). Dünya Sağlık Örgütüne üye olan Avrupa ülkelerinde, pandemi döneminde kadına şiddet olaylarının bildirilmesi

%60 oranında artmıştır (Viero vd., 2021). Bu sonuçlar da bize gösteriyor ki kamu sağlığı ve refahı açısından alınan bazı önlemler hane içinde ve dışında zaten eşit olmayan sorumluluk paylaşımını daha da eşitsizleştirerek, kadınların daha da yoksullaşmasına, daha fazla şiddete maruz kalmasına neden olmaktadır. Hükümetlerin, sadece kamusal alandaki değil özel alandaki sorunları da belirleyerek yol alması gerekmektedir. İçerisinde bulunduğumuz kapitalist ve ataerkil düzen, dezavantajlı grupları ötekileştirdiği sürece yoksulluk, istihdam kaybı, şiddet, taciz, eğitim açığı gibi olumsuz etkiler uzun yıllar ülkelerin yakasından düşmeyecektir.

Uzaktan çalışma ve uzaktan eğitim modellerine geçiş hükümet desteği olmadığı sürece yaş grubu fark etmeksizin her kesimi toplumsal eşitsizliğe sürükleyecektir. Eğitim eşitliğinin sağlanması adına uzaktan eğitime geçiş ile maddi imkânı olmayan ebeveynlerin okul çağındaki çocuklarına ücretsiz tablet, bilgisayar ve internete erişim imkanları sağlanmalıdır. Yaşlı ve çocuk bakım hizmetleri, hükümetler ve iş verenler tarafından desteklendiği sürece esnek çalışma saatlerine geçiş pandemi adına etkili bir tedbir olacaktır. Çocuk ve yaşlı bakım hizmetlerinin erişilebilir olması kadınların ev içi bakım yükünü hafifletecektir. Pandeminin ekonomik etkileri de göz önünde bulundurulduğunda bu hizmetlerin ücretsiz sağlanması ebeveynlerin omuzlarındaki maddi yükü de azaltacaktır. Bir diğer seçenek olarak ücretli ebeveyn izinleri sadece kadınlar için değil erkekler için de düzenlenmelidir. Hükümetler, pandemiden zaten ekonomik olarak etkilenmiş olan işverenlere bu konuda sübvansiyonlar sağlayarak eşitlikçi şirket politikaları izlemelerine destek olmalıdır. Ebeveyn izinleri kadınların istihdamda yer almaya devam etmesinde etkili olacak, kariyer hedeflerini de sekteye uğratmayacaktır. Pandemi sürecinde istihdamda kendine yer bulamayan gruplara finansal destek sağlanmalıdır. Salgının bulaşıcı etkisi göz önünde bulundurulduğunda iş kaybına uğrayan grupların sağlık güvencelerinin aktif tutulması gerekmektedir. Şiddete uğrayan dezavantajlı grupların yardım çağrılarına yanıt verilmelidir. Alınan tedbirler, toplumsal cinsiyet politikaları ile paralel işlediği sürece pandeminin etkileri dünya genelinde gün geçtikçe hafifleyecek, dezavantajlı gruplar bu süreci daha az darbe ile atlatacaklardır.

Kadın Liderler Pandemiye Nasıl Yönetti?

Avrupa Komisyonun ele aldığı en çarpıcı noktalardan biri pandemide karşılaşılan sorunlara karşı kurulan karar alma mekanizmalarındaki erkek sayısının

kadın sayısından fazla olmasıdır. 17 Avrupa Birliği üye devleti de dahil olmak üzere pandemiye karşı kurulan 87 ülkedeki 115 çalışma grubunun %85,2'si erkeklerden, %11,4'ü kadınlardan oluşmuş ve kurulan çalışma gruplarının yalnızca %3,5'i cinsiyet eşitliğini gözetmiştir (European Commission, 2021). Kadınların mesleki başarılarına ve yeteneklerine bakmaksızın, üst yönetim kademelerine terfi etmesi yönünde var olan belirsiz ancak aşılması güç engeller olarak tanımlanan çalışma hayatında cinsiyet ayrımcılığının bir boyutuna işaret eden cam tavan kavramı (Ayrancı ve Gürbüz, 2012, s. 128) kadınların en etkili olması gereken kriz dönemlerinde dahi kendini göstermiştir. Kriz dönemlerinin yarattığı zorluklar ile kırılğan, hassas (!) kadın figürü yerine sert, güçlü (!) yapıdaki erkek figürünün baş edebileceği düşüncesi, krizlerin toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile mücadele çalışmalarına nasıl ket vurduğunun da bir göstergesi olarak karşımıza çıkmıştır.

Tüm bu oranlara rağmen Avivah Wittenberg-Cox'un 13 Nisan 2020'de Forbes'de yayınlanan *"What Do Countries With The Best Coronavirus Response Have In Common? Women Leaders"* başlıklı yazısına ve Leta Hong Fincher'in 16 Nisan 2020'de CNN'de kaleme aldığı *"Women leaders are doing a disproportionately great job at handling the pandemic. So why aren't there more of them?"* başlıklı yazıya göre kadın liderlerin başarılarının göz kamaştırdığı birçok ülke mevcuttur.

Tayvan Cumhurbaşkanı Tsai Ing-wen, aldığı sıkı önlemler ve uyguladığı teşvik programları ile pandemi sürecini en baştan sıkı bir şekilde yönetmiştir. Pandemi sürecinde sadece altı vatandaşını kaybetmiştir. Hatta en çok ihtiyaç duyan ülkelere 10 milyon yüz maskesi bağışlayacağını duyurmuş, Avrupa Birliğine de maske ihraç eder noktaya gelmiştir. ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından yaptığı çalışmalar övgü almıştır.

Almanya Başbakanı Angela Merkel, Avrupa'daki en büyük ölçekli koronavirüs test programını uygulamıştır. Hastaları etkili ve erken bir şekilde tedavi etmeye başlamak için her hafta 350.000 test gerçekleştirilmiştir. Birçok Avrupa ülkesine göre ölüm oranları çok düşük seviyelerde seyretmiştir.

Yeni Zelenda Başbakanı Jacinda Ardern, ekonomisi turizme dayanan bir ada ülkesi olmasına rağmen ülkeye giriş çıkışları durdurarak sıkı önlemler almıştır. Bir aylık sıkı bir kapanma süreci gerçekleştirmiştir. Koronavirüs döneminde yalnızca dokuz vatandaşını kaybetmiştir.

İzlanda Başbakanı Katrín Jakobsdóttir, tüm vatandaşlarına ücretsiz koronavirüs testi imkânı sunarak ülkesinin test bazında en başarılı ülkeler arasına girmesinde önemli rol oynamıştır. Okulları kapatmadan, kısıtlama yöntemine başvurmadan detaylı bir takip sistemi yönetmiştir.

Norveç Başbakanı Erna Solberg ise özgün bir fikir ortaya atarak çocuklara özel koronavirüs basın toplantısı düzenlemiştir. Basın toplantısında çocukların pandemiye dair sorularını yanıtlamıştır. Dünya Sağlık Örgütü Direktörü Tedros Adhanom Ghebreyesus ise çocuklara özel basın toplantısının “Harika bir fikir.” olduğunu ifade etmiştir.

Dünyanın “en genç başbakanı olan” ünvanına sahip Sanna Marin, her kesimin basını takip etmediğini belirterek pandemi ile mücadele konusunda her yaştan sosyal medya fenomenleri ile bir araya gelerek onların desteklerini almıştır. 5,5 milyon nüfusa sahip Finlandiya, salgın sürecinde yalnızca 59 vatandaşını kaybetmiştir.

Amerika ve İngiltere gibi erkek liderlerin yönettiği bazı ülkelerde ise salgın sürecinin yarattığı tahribatlar tartışılmaktadır. Ölüm sayılarının bir milyonu geçtiği Amerika’da, Başbakan Trump’ın birçok bilim adamının düşüncelerini görmezden gelmesi birçok kişi tarafından eleştirilmiştir. İngiltere Başbakanı Boris Johson ise salgını ciddiye almayarak toplantılara kısıtlama getirmeyi reddetmiştir. Çin Devlet

Başkanı Xi Jinping'in ise aldığı en kötü kararlardan birisi beş milyon kişinin ülkeyi terk etmesine izin vermesidir. Bu durum küresel olarak salgının yayılmasını hızlandırmıştır. Tüm bunlara karşılık erken ve etkili alınan kararların ise kriz sürecinin yönetilmesinde ne kadar yarar sağladığı su götürmez bir gerçektir. Dünya liderlerinin sadece %7'sini oluşturan kadınların uyguladığı agresif ama cesur yaptırımlar kadın liderlerin kriz dönemlerinde ne kadar etkili olduğunu göstermiştir. Durum bu haldeyken Leta Hong Fincher'in dediği gibi “Onlardan niye daha fazla yok?”

1.2.2. Türkiye'ye İlişkin Yapılan Çalışmalar: Salgın, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliklerine Ayna mı Tuttu?

Dünya genelinde yapılan çalışmaların yanı sıra Türkiye'de de COVID-19 salgınının bireyleri nasıl etkilediği toplumsal cinsiyet perspektifinden incelenmiş ve bu bağlamda da veri toplama çalışmaları yapılmıştır. Toplanan veriler, bireylerin salgın sürecindeki deneyimlerini daha iyi anlamamız açısından önemlidir.

“Türkiye’de COVID-19 Etkilerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi” adlı çalışma 18-25 Nisan 2020 tarihleri arasında Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UNWOMEN) öncülüğünde 759 kadın ve 749 erkek katılımcı ile gerçekleşmiştir. Birleşmiş Milletler Kadın Birimi, gerçekleştirdiği bu çalışma ile “COVID-19 krizinin Türkiye’de kadınlar ve erkekler açısından yarattığı sonuçlara ilişkin daha doğru bir tablo sunmayı, kadınlar ve erkeklerin değişen ve farklı ihtiyaçları ile çeşitli önceliklerini ortaya koymayı ve toplumsal cinsiyete duyarlı, etkili kararlara ve müdahalelere yön vermeyi amaçlamıştır (UNWOMEN, 2020: 9).” Temsili örneklem yöntemi kullanılarak belirlenen bireylerle yapılan görüşmelerde çoktan seçmeli soruların yer aldığı bir anket formu kullanılmış olup katılımcılara telefon aracılığı ile ulaşılmıştır.

Elde edilen temel bulgular incelendiği zaman COVID-19’un hem kadınlar hem de erkekler üzerinde olumsuz etkiler bıraktığı açık bir şekilde görülse de bu süreçten kadınlar ve erkekler aynı boyutlarda etkilenmemiştir. Ankete göre; işini kaybeden kadın sayısı erkeklerden daha fazladır. İşini kaybeden ücretli çalışan kadınların oranı %18,8 iken işini kaybeden ücretli çalışan erkeklerin oranı %14,2’dir. Kadınların %15,7’si ücretsiz izin alırken erkeklerin sadece %11’i ücretsiz izin almıştır. Araştırmada katılımcılara ücretsiz izne ayrılma nedenleri sorulmamıştır. “Ücretsiz izin alan kadın oranının daha yüksek olması; toplumsal cinsiyete dayalı mesleki ayrışma ve işverenlerin ücretsiz izin kullanımını dayatması olabilir (UNWOMEN, 2020: 6).”

Çalışmaya devam edenler arasında evden çalışan kadın oranının %18, erkek oranının %14 olması kadınların kamusal ve özel alanı aynı anda idare etmek zorunda kaldığının bir göstergesidir. Okulların ve kreşlerin kapanması, bakıcı desteğinin azalması, sokağa çıkma kısıtlamalarının olması bu oranın kadınlarda yüksek olmasının diğer etkenleri olabilir. Kadınlarda temizliğe ayrılan süre %56,1 iken erkeklerde bu sürenin %27 olduğu görülmektedir. Kadınlar %24,6 oran ile temizlikten sonra en çok yemek servis etmek ve yemek pişirmek için zaman harcamaktadırlar. Erkekler ise temizlikten sonra %26,2 oranla zamanlarını alışverişe ayırmışlardır. Bu sonuçlar göstermektedir ki kadınlara biçilen geleneksel roller salgın dönemlerinde daha da görünür hale gelmektedir. Kadın katılımcıların %23,6'sı kız çocuklarının, %15,2'si ile erkek çocuklarının kendisine yardım ettiğini ifade etmiştir. Okulların da kapanması ile toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün bu denli derinleşmesi kız çocukları adına büyük dezavantaj oluşturmaktadır.

Birleşmiş Milletler Kadın Biriminin COVID-19 salgınının en sıcak döneminde gerçekleştirdiği ve on bir temel bulguya eriştiği bu çalışmanın, COVID-19 salgınının toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine ayna tuttuğunu net bir şekilde göstermiştir.

Sosyo Politik Saha Araştırmaları Merkezi tarafından gerçekleştirilen “COVID-19 Karantinasından Kadının Etkilenimi ile Kadın ve Çocuğa Yönelik Şiddete İlişkin Türkiye Araştırması” 3-8 Nisan tarihleri arasında 28 ilden 1.873 kadının katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Kadının pandemi sürecinde yaşanan doğal karantina durumundan nasıl etkilendiği, bu süreçte ne kadar kadının ve çocuğun şiddete maruz kaldığı, ne tür bir şiddet biçimine maruz kaldığı, kadına yönelik şiddetin ve sorunların aşılması için ne önerildiğini anlamak, görünür kılmak ve ölçmek için bir anket çalışması yapılmıştır (Sosyo Politik Saha Araştırmaları Merkezi, 2020: 1). Araştırmanın asıl amacı salgın döneminde kadının maruz kaldığı şiddet boyutlarını değerlendirmek olduğu için bu tez çalışması bağlamında kendi anket sonuçlarının yalnızca birkaç tanesine değinilecektir.

Katılımcılara “Karantina süreci içinde ev içi tartışma veya çatışmalar yaşadınız mı?” sorusu yönlendirilmiştir. Katılımcıların %69,4'ü bu soruya “Evet” cevabını vermiştir. “Karantina süreci içinde en çok hangi aile ferdiyle tartışma/münakaşa yaşıyorsunuz?” sorusuna ise %32,4 oranı ile “Eş” cevabı verilmiştir. Katılımcılara karantina sürecinde yaşanan birinci öncelikli sorun sorulduğunda; %14,6'sı temizlik, %10,6'sı maddi ihtiyaçlar/para, %7,2'si ev işi/yemek, ikinci öncelikli sorun sorulduğunda ise %10,8'i ev işi/yemek, %5,6'sı temizlik, üçüncü öncelikli sorun sorulduğunda da %4,8'i temizlik, %4,6'sı ev işi/yemek, %3,9'u maddi ihtiyaçlar/para

olarak cevap vermiştir. Salgın sürecinde 20 yaş altı 65 yaş üstü grubun sokağa çıkma kısıtlamaları sebebiyle evde bulunması, yaşlı ve çocukların duygusal desteğe daha fazla ihtiyaç duyması, salgın karşısında yaşanan stres ve endişeler, evden çalışma sistemine geçilmesi ile kadınların kamusal ve özel alanı aynı anda idare etmek zorunda kalması, ev içi görev ve sorumluluklar da yaşanan artış gibi sebepler hane içinde yaşanan tartışmalara zemin hazırlamıştır. Hane içi iş bölümü bulunmayan bir evde hem kadınların hem de erkeklerin de uzun soluklu beraber bulunması kadınların iş yükünü arttırmıştır. Üç öğün televizyon karşısında ya da bilgisayar başında ilgi bekleyen bir erkek, kadınların yaşadığı stres durumunun artmasına neden olmuştur. Öte yandan kadınların işini kaybetmesi, ücretsiz izne ayrılması gibi etkenler de ekonomik sorunlara yol açarken diğer yandan eşler arasında tartışmalara yol açmıştır.

“Covid-19 Küresel Salgın Sürecinde Türkiye’de Bakım Ekonomisi ve Toplumsal Cinsiyet Temelli Eşitsizlikler” adlı çalışma Mayıs 2020 tarihinde Birleşmiş Millet Kalkınma Programı (UNDP) desteği ile temsili bir örnekleme dayanarak 1.902 kişi ile yapılan görüşmeler incelenerek rapor haline getirilmiştir. “Çalışma ile COVID-19 salgını ve evde kalma tedbirlerinin geçerli olduğu süreçte kadınlar ve erkeklerin ücretli ve ücretsiz alanda harcadıkları zamanda gözlemlenen değişim değerlendirilmiştir (UNDP, 2020: 1).” Yapılan anket çalışmasına göre kadınların %26’sı işten çıkarılırken, %25’i ücretsiz izne çıkarılmıştır. Bu oranlara karşılık erkeklerin %21’i işten çıkarılırken, %21’i ücretsiz izne çıkarılmıştır. Bütün olarak baktığımız zaman kadınların yaklaşık %50’si bu dönemde çalışma hayatlarına ara vermek zorunda kalmıştır. Erkeklerde bu oran ise yaklaşık %40’larda seyretmektedir. “Dolayısı ile erkeklere nazaran salgın öncesi istihdamda yer alan kadınların daha büyük bir kısmı kırılgan bir konuma sürüklenerek iş ve gelir kaybı yaşamıştır (UNDP, 2020: 1).” Evde çocuk, hasta, yaşlı bakımını üstlendiği için istifa ettiğini belirten kadınların oranı %2 iken bu gerekçe ile istifa eden hiçbir erkek bulunmamaktadır. Bu sonuç, çocuk, hasta ve yaşlı bakımının sadece kadına ait bir görev ve sorumluluk olduğuna dair toplumsal tabuların hala yıkılmadığını göstermektedir. Bununla beraber araştırmada salgın gerekçesi ile evden çalışmaya geçiş yapan kadın oranının %40 olduğu erkeklerde ise bu oranın %23’te kaldığı belirtilmektedir. Bu durumda evdeki çalışma koşullarının yetersizliğinin yanı sıra evde hem aşçı hem öğretmen hem temizlikten mesul hem de çalışan rolünde bulunmak zorunda kalan kadınlar ile iş yeri ortamında herhangi bir dış etken olmadan tüm odağını işine verebilen sadece çalışan

rolünde bulunan erkeklerden aynı verimin beklenmesi salgın sürecinde iş yükü artan kadın için ne kadar adaletli olabilir?

Paylaşılan veriler incelendiğinde salgın sırasında ve salgın sonrasında olmak üzere ücretsiz ve ücretli çalışmaya ayrılan zaman dilimlerinin kadın ve erkek perspektifinden mukayese edildiğini görmekteyiz. Kadınların salgın öncesinde ücretsiz çalışmaya ayırdıkları ortalama zaman günde 2,92 iken erkeklerde bu süre günde 0.26 saattir. Salgın ile kadınların ücretsiz çalışmaya ayırdıkları günlük zaman 4,52 saate çıkarken erkeklerde yalnızca 1,09 saatte kalmıştır. Her ne kadar salgın döneminde erkeklerinde ev içi emeğe katkısının arttığını görsek de yükün büyük çoğunluğu kadınların omuzlarındadır. Salgın öncesi günlük ortalama 5,18 saat ücretli çalışan erkekler, salgın sırasında günlük ortalama 3,20 saat çalışmaya başlamıştır. Kadınlar da ise bu oran 1,62'den 1,02'ye düşmüş olup erkeklere oranla gözle görülür bir fark yaşanmamıştır. Her ne kadar salgın ile çalışma ortamı durma aşamasına gelse de evde bulunan kadınlar için ev içi bakım yükümlülükleri neredeyse iki katına çıkmıştır. Çiftlere yönlendirilen “Küresel salgın koşullarında ev işi sürelerinizde değişiklik oldu mu, ne yönde?” sorusuna kadınların %68'i erkeklerin ise %41'i “Arttı.” cevabını vermiştir. Kadın ve erkekler arasındaki bu fark, ev içi görev ve sorumluluklarının eşler arasında adaletli bir şekilde paylaşılmadığını göstermektedir. Çiftlere, ücretsiz iş yükündeki artışın nedenleri sorulduğunda hem kadınların hem de erkeklerin %41'inin verdiği yanıt aynı olmuştur: “Salgının gerektirdiği hijyen koşullarına uyma (el yıkama ve eve girenleri yıkama) ile ilgili işler.” Erkeklerin %17'si ile kadınların %23'ü ücretsiz iş yükündeki artışı, okulların kapanmasıyla çocuk bakımına dair sorumlulukların kendi üzerlerinde olmasına bağlamışlardır. Üçüncü sırada ise yeme/içme konusunda dış desteğin kesilmesi ile mutfaktaki iş yükünün artışı yer almaktadır. Kadınların %16'sı ile erkeklerin %15'i bu durumu ev içi yüklerdeki artışa neden olarak görmektedir. İş yükü zorlukları kadınlar ve erkekler açısından mukayese edildiğinde kadınların %50'sinin erkeklerin ise yalnızca %24'ünün “İş yüküyle başa çıkmak çok zor.” ifadesi, salgın sürecinin kadınları psikolojik yönden daha çok etkilediğinin göstergesidir. Genel olarak incelediğimizde anket sonuçları, “COVID-19 krizinin, toplumsal cinsiyete dayalı bir etki yaratarak, kadınların ve erkeklerin ücretli ve ücretsiz alandaki emek yükleri ve cinsiyete dayalı iş bölümü üzerinde değişimlere neden olduğunu ortaya koymuştur” (UNDP, 2020: 1).

“Salgında Kadın Olmak: Covid-19 Salgınının ve Kamusal Alan Kısıtlamalarının Kadınlar Üzerindeki Etkilerinin Haklar Bağlamında

Değerlendirilmesi” adlı çalışma raporu Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği desteği ile Ekim 2020’de hazırlanmıştır. Feminist perspektife dayanarak gerçekleştirilen bu nicel araştırma kapsamında 1.445 kadın ile telefon üzerinden yarım saatlik görüşmeler yapılmıştır. Araştırma, temsili örnekleme dayanmaktadır. Araştırmanın asıl amacı, COVID-19 öncesi ve sonrasında “kadınların cinsel sağlık ve doğurganlık, ekonomik durum, ev içi emek ve bakım emeği, ev içinde cinsiyetlerinden dolayı yaşadıkları ayrımcılık ve olumsuz deneyimlerinin kapsamının, oranının, biçiminin ve sıklığının değişip değişmediğini, değiştiyse ne yönde ve ne oranda değiştiğini bulgulamak ve kadınların salgın süresince yaşadıkları olumsuz deneyimlerle nasıl baş ettiklerini öğrenmektir (Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği, 2020: 18).” Araştırmanın bulguları çok geniş bir yelpazeye sahiptir. Bu tez çalışması kapsamında söz konusu olan araştırmanın ekonomik durum ve evde kalma, ev içi emek ve bakım emeği bulgularına değinilecektir.

Ekonomik durum başlığı altında sorulan soruların başında “Daha önce en az bir kez ücretli bir işte çalıştınız mı?” sorusu yer almaktadır. Katılımcıların %31’i daha önce bir işte hiç çalışmadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların ise %35’i ise “Ev kadınıyım.”, %33’ü “Çocuklara bakıyorum.”, %8’i “Eşim, partnerim, ailem izin vermiyor.” gerekçeleri ile hiç çalışmadıklarını ifade etmişlerdir. Daha önce en az bir kez ücretli bir işte çalışanlar arasından salgın döneminde çalışmayanların oranı ise %71 iken, bu oranın %43’ü ise ev kadını olduğu, çocuk ve yaşlı bakımı üstlendiği gerekçesi ile çalışmadığını dile getirmiştir. %14’lük dilim ise salgın sebebiyle ücretsiz izne çıkarıldığını, işten çıkarıldığını ve işlerinin durduğunu söylemiştir. Salgın öncesi kadınların ev içi emek ve bakım emeğine ayırdıkları zaman dilimleri incelendiğinde katılımcıların %84’ü salgın öncesi dört saate kadar vakit ayırdıklarını söylerken bu oran salgın sonrasında %58,1’e düşmüş olup 4-6 saat arası vakit harcayanların oranı %11,9’dan 28,9’a yükselmiştir. Ücretsiz ev içi emeğe altı saat ve üzeri zaman ayıranların oranı ise %4’ten %12,9’a yükselmiştir. Kadınların evde kalmasına sebep olan gerekçeleri göz önünde bulundurduğumuzda bu sebeplerin salgın süreci ile daha da derinleştiğini ifade etmek mümkündür. Okulların kapanması ve sokak kısıtlamaları ile çocukların yedi yirmi dört evde bulunması, online derslerin devam etmesiyle okul bitimine kadar ders takibinin sağlanması kadınların çocuk bakımına ayırdıkları zamanda artışa sebep olmuştur. Öğlen yemeğini okulda yiyen çocukların üç öğün evde yemek yer olması, salgın döneminden psikolojik olarak etkilenen aile bireylerinin duygusal desteğe ihtiyaç duyması, hijyen kurallarındaki artış nedeniyle temizliğe

verilen önemin artması gibi nedenler de kadınların ücretsiz ev içi emeğe ayırdıkların zamanın artmasına neden olmuştur.

“Covid-19 salgını öncesinde ev işleri için yardımcı hizmeti alanların oranı salgın başladıktan sonra %12,5’tan %2’ye düşmüştür. Çocuk/yaşlı/hasta/engelli bakımı ile ilgili olarak ise salgın öncesi ev dışından aile/akraba desteği veya kurumsal destek alabilenlerin oranı %4,1 gibi çok düşük bir oran olsa da salgın döneminde bu destek azalıp %1,6’ya düşmüştür (Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği, 2020: 117).” Salgın nedeniyle her bir bireyin COVID-19 taşıyıcısı olabileceği endişesinin yanında “Evde Kal” çağrılarının toplum üzerinde yarattığı etki ile ev içi bakıma dışarıdan sağlanan destek büyük oranla kesilmiştir. Bu durum hanede kalan kadının ev içi yükünün artmasına sebep olurken aynı zaman desteğe gelen kadınların da ekonomik olarak kayba uğramasına neden olmuştur.

“Covid-19 Salgınının Kadın Çalışanlar Açısından Etkileri” adlı araştırma raporu TÜSİAD, TÜRKONFED, UNWOMEN Türkiye Ofisi desteği ile 6-24 Temmuz 2020 tarihleri arasında 339 üye işletme ile online olarak yapılan görüşmelerden elde edilen nicel ve nitel veriler incelenerek hazırlanmıştır. Katılımcılara toplam kırk üç adet soru yöneltilmiştir. Araştırma Doç. Dr. Emel Memiş tarafından yürütülmüştür. Bu çalışma, “COVID-19 salgınının özel sektör üzerindeki etkilerini toplumsal cinsiyet bakış açısından değerlendirmek ve anlamak amacıyla yapılmıştır (TÜSİAD, TÜRKONFED, UNWOMEN Türkiye Ofisi, 2020; 6).”

Salgın döneminde kadın çalışanların işletmelere ilettikleri zorlukların başında “artan ev işleri ve çocuk/yaşlı/hasta bakımı nedeniyle karşılaşılan zorluklar” gelmektedir. Kadınlarda bu oran %99 iken erkek çalışanlarda bu oran %25’tir. “Uzaktan/evden çalışma ile artan iş yükü (çalışma saatlerinin artması)” kadınların %97 oranla zorluk yaşadığı ikinci büyük sorundur. Bu oranlar araştırmaya katılan kadınların neredeyse tamamının salgın döneminde ev içi yüklerinde büyük artış olduğunu göstermektedir. Erkeklerin buna karşılık yaşadığı en büyük sorun %74 oranla “Salgın döneminde ücret/gelir yetersizliği” olmuştur. Erkeklerin karşılaştığı ikinci büyük zorluğu %69 oranla “Evden iletişim ve bilişim teknolojilerine kısıtlı erişim” takip etmiştir. Erkeklerin en büyük sorun olarak gördükleri noktanın ücret/gelir yetersizliği olması iken kadınlarda bu noktanın artan ev işleri ve çocuk/yaşlı/hasta bakımı nedeniyle karşılaşılan zorluklar olması ataerki sistemi içerisinde erkeklere dayatılan “Erkek para kazanır, evini geçindirir.” kadın ise “Ev ve

çocuk bakımından mesuldür.” algısının toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine nasıl dayanak oluşturduğunun bir göstergesidir.

Salgın döneminde şirketlerin %76’sı çalışanlarına yönelik özel önlem alırken kadın çalışanlara özel önlem alan şirketlerin sayısı %26 ile sınırlı kalmıştır. “Kadınlara yönelik alınan önlemler arasında çocuk sahibi çalışanlar için bu dönemdeki süreci hem çocuklara daha iyi anlatmak hem de ev ve aile ilişkilerini daha sağlıklı yönetmek amacıyla uzman psikologlar eşliğinde eğitimler düzenlendiği belirtilmiştir. Bakım çağında çocukları olan kadınlara özel izin hakkı tanınması, iş paylaşımında ev yükünün arttığını belirten kadın çalışanlara daha az görev verilmesi, toplantı saatlerinin ev işlerine göre uyarlanması, evde öz bakımını yapamayacak yaşta küçük çocuk, yaşlı, hasta bireyler olan ve bu kişilerin bakımından sorumlu olan çalışanların en erken aşamada evden çalışmaya yönlendirilmesi de alınan önlemler arasındadır. Kadın çalışanlardan ağırlıklı olarak gelen sorunlara karşın, bu süreçte ev-iş dengesine yönelik önlem alan 3 işletme de büyük işletmelerdir ve toplam sayıya oranı %1,5’tir (TÜSİAD, TÜRKONFED, UNWOMEN Türkiye Ofisi, 2020: 21).” Verilen eğitimler ve alınan önlemlerden hem kadın hem de erkek çalışanların faydalanma hakkı bulunsa da daha çok kadın çalışanların fayda sağladığı söylenebilir. Bu önlemler salgın dönemindeki stres, endişe, tükenmişlik gibi psikolojik durumları azaltmanın yanı sıra çalışanları motive ederek iş verimini arttırmaktadır. Ancak önlem alan işletme sayısı oranının çok düşük olması özel işletmelerin ev-iş dengesini görmezden geldiğinin bir göstergesidir.

Dr. Yıldız Öztürk, Dilek Üstünelan ve Belce Metin’in Feminist Tahayyül Araştırmalar Dergisine yazdığı “*Pandemi Sürecinde Kadınların Ev İçindeki Deneyimleri ve Evde Kalmanın Duyguları*” adlı makalede belirtildiği gibi pandemi sürecinin cinsiyete dayalı eşitsizlikleri ne şekilde dönüştürdüğü kadın emeği özelinde, ev içi mekân temelinde sorgulanmış ve dönüşümün kadınların duygu durumunu ve deneyimlerini nasıl etkilediği araştırılmıştır. 25 Nisan-18 Mayıs 2020 tarihleri arasında İstanbul, İzmir ve İzmit illerinde yaşayan 13 kadınla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Makale için görüşme yapılacak bireyler her kesim gözetilerek seçilmiştir.

Suriyeli göçmen bir kadının deneyimlerine kulak vererek mülteci kadınların pandemi döneminde maruz kaldıkları yabancı düşmanlığını görmek mümkündür. Yabancı düşmanlığının temelinde ise Suriyelilerin temiz olmaması yatmaktadır. Pandemi ile artan hijyen koşulları da göz önünde bulundurulduğunda Suriyeli mültecilere Covid-19 virüsü bulaştırabilecekleri gözüyle bakılması kaçınılmaz hale

gelmiştir. Diğer yandan pandemi öncesi temizlik, çocuk bakımı gibi güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kalan mülteci kadınların bu dönemde ekonomik olarak yaşadıkları kırılganlığın arttığı araştırmanın bulgularından anlaşılmaktadır.

Metinde yer alan bedensel engelli bir banka çalışanın deneyimleri ise pandemi döneminde özellikle sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasında sorunlar yaşandığını göstermektedir. Pandemi döneminde dışarıda geçirilen zamanın azalmasının birey üzerinde yarattığı psikolojik tahribatın yanı sıra fizik tedaviye ihtiyaç duyan bireylerin sağlık noktasında kat ettikleri yolun sektöre uğraması bireylerin mental anlamda çöküş yaşamasına neden olmuştur.

65 yaş üzeri kadınların evde kalması ile hareketlilik kayıplarının artması bireyler üzerinde fiziksel problemlere yol açmıştır. Pandemi öncesi arkadaşları ile yürüyüş yapan, birbirlerine çay içmeye gelen giden kadınlar, evde bulunmanın yarattığı sıkışmışlık hissiyatı ile psikolojik olarak da yıpranmışlardır. Bunların yanı sıra her gün televizyonlarda yayınlanan ölüm haberleri ile kadınların yaşadıkları korku, endişe, stres durumları ikiye katlanmıştır.

Kadın çalışan sayısının erkek çalışan sayısına oranla fazla olduğu sağlık sektöründe, kadın çalışanların duygu durumlarını incelediğimiz zaman hastalık bulaştırma korkusunun üzerlerinde büyük tahribat yarattığı görülmektedir. Bu korkunun etkisi ile arkadaşları, aileleri ile görüşmeyi kesen kadınlar bu seferde yalnızlık sendromu ile baş başa kalmışlardır. Sürecin ne kadar devam edeceğinin bilinmemesi, hastalığın kesin bir çözüme erişip erişemeyeceği endişesi, iş yoğunluğundaki artışlar kadınlarda duygusal çöküşe sebep olmuştur.

Yukarıda bahsettiğimiz katılımcılar pandemi sürecindeki kadınların duygu durumlarına ait genel bir tablo çizmektedir. Bunun yanı sıra makaleyi “ev içi emek ve bakım emeği” perspektifinden incelediğimiz zaman evden çalışma sistemine geçiş ile her ne kadar kadın üzerinde sorumlulukların artışına şahit olsak da makalede bahsedildiği gibi kapitalist iş süreçlerinin birikmiş yorgunluğu çoğu kadının evden çalışmayı yine de tercih etmesine, bu süreci biraz da dinlenebildikleri bir süreç olarak deneyimlemelerine yol açmıştır. İş yoğunluğu azalan kesim bu süreci rahatlama dönemi olarak görseler de iş yoğunluğu artan ya da değişmeyen kadınlar için aynısını söylemek pek mümkün değildir. Katılımcılar pandemi sonrası ev içi iş yüklerinin %60 oranında arttığını ifade etmişlerdir.

“Sonuçta bizden hem ev içi emek bekleniyor hem iş için emek bekleniyor, kadınlık bekleniyor, her şey bekleniyor. Ben bunların hepsini yapamam ki... Bir ara saçımı tarayamayacak duruma gelmiştim.”

Makaleye katılım sağlayan kadınlardan birisinin yukarıda yer alan ifadeleri, durumun ne kadar vahim olduğunu göstermektedir. Fiziksel ev içi emeğin yanı sıra bir de hiç görünmeyen duygusal ev içi emeğin varlığı bu ifadelerde açığa çıkmaktadır. Çocukların, yaşlıların ve partnerin duygusal desteğini göğüslemek de en çok kadınların sorumluluk alanına girmektedir.

Pandemi döneminde kadınlar açısından hem duygusal hem fiziksel yorgunluk kaçınılmaz bir hal almıştır. Pandemi öncesindeki sosyalleşme imkanlarının kısıtlanması, kadınların ev içi bakım yükünü hafifleten dış desteğin neredeyse yok olması, kadınların aynı mekanda hem ev hem iş yükleriyle sıkışıp kalması, pandeminin yarattığı stres, endişe, korku, üzüntü gibi duygularla baş edebilmenin belirsizlik içerisinde daha zor bir hal alması gibi problemler her ne kadar tüm kadınlar için ortak bir yıkım gibi görünse de dezavantajlı gruptaki kadınların bu süreçten çok daha fazla etkilendiğini de unutmamak gerekir.

Yukarıda incelenen altı çalışma ele alındığında görülmektedir ki salgın dönemi hem kamusal hem özel alandaki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini derinleştirmiştir. Her ne kadar kamusal alanda alınan önlemler daha çok tartışılrsa da vurgulamak gerekir ki “kişisel olan politiktir.” Zaten salgın döneminde birçok çalışanın deneyimlediği evden çalışma sistemi tam olarak özel alanımızı neredeyse kamusal hale getirmiştir. Bu sebeple sadece kamusal alanda değil, özel alanda da devlet politikalarının arttırılarak kadınların içerisinde bulundukları durumun daha da derinleşmesinin önlenmesi gerekmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

2.1. Araştırmanın Amacı

Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi olarak ilan edilen Covid-19 virüsünün etkilerinin gitgide arttırdığı dönemlerde alınan önlemler kapsamında toplumun bir kısmı süreci evlerinden takip etse de istihdamın önemli bir kısmını oluşturan hizmet sektörü çalışanları bu süreç içinde çalışmaya devam etmek zorunda kalmıştır. Salgın sürecinde alınan en kapsamlı tedbirlerden birisi sokağa çıkma yasağı olmuştur. 2020 Mart ayı TÜİK verilerine göre %57,6 istihdam oranına sahip hizmet sektörü çalışanları sokağa çıkma yasağı olan günlerde de topluma hizmet vermeye devam etmiştir. Bununla beraber Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı'nın (TEPAV) 31 Ocak 2020 tarihli İstihdam İzleme Bülteni'ne (TEPAV, 2020) göre son bir yılda insan sağlığı hizmetleri sektörü, kadın çalışan sayısında en büyük artışın gözlemlendiği sektör olurken, Türkiye'de TÜİK 2019 yılı verilerine göre kadınlar insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri alanının %68,5'ini oluşturmaktadır (TÜİK, 2019). Yükseköğretim Kurumu (YÖK) 2017-2018 eğitim yılı istatistiklerinde ise 2018 yılında üniversitelerin tıp bölümlerinden mezun olanların %51,4'ünün, hemşirelik ve ebelik bölümlerinden mezun olanların %76,9'unun, eczacılık bölümlerinden mezun olanların ise %67,3'ünün kadın olduğu görülmektedir (YÖK, 2019). Doktor ve hemşire dışında hastane çalışanları göz önünde bulundurulduğunda ise, bu konuda kapsamlı istatistiklere ulaşılamasa da tıbbi sekreterlerin, karşılama ve bilgi masası çalışanlarının, hasta hakları birimi sorumlularının ve temizlik görevlilerinin çoğunun da kadın olduğunu gözlemlemek mümkündür (YÖK, 2019). Bu bağlamda bu tez çalışması özellikle salgın sürecinde risk altında olan ve çoğunluğun kadın olduğu hizmet sektöründe yer alan hemşirelerin, doktorların, öğretmenlerin, banka çalışanlarının, adliye çalışanlarının ve kargo çalışanlarının bu süreçten nasıl etkilendiğini ortaya koymayı hedeflemiştir.

Artan iş gücüne paralel olarak Covid-19 salgınının gündelik hayatı etkilemesi kaçınılmazdır. İnsanlarla sürekli temas halinde olan hizmet sektörü çalışanları, salgın sürecinde de hem kamusal alandaki yükümlülüklerini hem de özel alandaki sorumluluklarını, diğer bir ifadeyle ev içindeki rollerini gerçekleştirmeye devam etmiştir. Okulların kapanması ve yaşlıların sokağa çıkmasının yasaklanmasıyla

beraber ev içi iş yükü ve bakım emeği artmıştır ancak mesai saatlerinin artışı, çalışma koşullarının zorlayıcı hale gelmesi ile eve ayrılan sürede ise azalma olmuştur. Bir yandan özel ve kamusal alan arasındaki dengeyi sağlamaya çalışan diğer yandan da bulaşıcı bir virüs olan Covid-19'u hane bireylerine bulaştırma stresi yaşayan hizmet sektörü çalışanlarının bu süreçte yaşadığı zorlukları gün yüzüne çıkarmak bu çalışmanın amacıdır. Buna göre salgın sürecinin kadın ve erkek hizmet sektörü çalışanlarının kamusal ve özel alan deneyimlerine etkilerinin neler olduğu tespit edilmiş ve ulaşılan bulgular toplumsal cinsiyete dayalı bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Gündelik hayatı biçimlendiren toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü, hizmet sektörü çalışanlarının bu salgın sürecindeki deneyimleri üzerinden incelenmiştir.

Salgın sürecinde erkek ve kadınların hane içi ve hane dışı iş yüklerine ne kadar zaman ayırdıklarından yola çıkarak patriyarkal iş bölümü cinsiyet odağında tartışılmıştır. AÇEV'in 2017 verilerine göre babaların; %50'si, çocuğunu hiçbir zaman tualete götürmediğini, %36'sı hiçbir zaman çocuğunun altını değiştirmediklerini, %35'i de hiçbir zaman çocuklarının tırnaklarını kesmediğini belirtmiştir. Babalar, hafta içinde bir günün ortalama 9 saat 20 dakikasını işte, 2 saat 20 dakikasını çocuklarıyla, 1 saat 20 dakikasını ise arkadaşlarıyla geçirmektedir. Ataerkil düzen toplumsal cinsiyet rollerimizi keskin bir şekilde ayırmaktadır. Katılımcıların yarısından fazlası hiç yemek yapmadığını ve hiç ev temizlemediğini belirtmiştir. Cam silme, çamaşır yıkama, çamaşır asma gibi ev işlerini ise babaların dörtte üçünden çoğu yapmamaktadır (AÇEV, 2017). Gallup şirketinin ocak ayında yaptığı bir ankete göre evli veya birlikte yaşayan çiftlerde kadınların günlük bazda çocuklara bakma ihtimali erkeklerden yedi kat daha fazladır (Graves, 2020). Salgın öncesindeki bu oranlar dikkate alındığında günümüzdeki oranların nasıl olduğu araştırmanın temel problemlerinden biri olmuştur. Kamusal alanda birinci vardiyalarını tamamlayan kadınlar, özel alana geçerek ikinci vardiyalarına devam etmektedir. Salgın sürecinde hijyen koşullarının öneminin artması ile yemek, temizlik gibi iş yüklerinin yanında el yıkama takibi, dışarıdan gelen gıda malzemelerinin dezenfekte edilmesi, duygusal emek gibi sorumlulukların artışının ev içi iş bölümüne nasıl yansıdığı araştırma kapsamında incelenmiştir.

Hane dışı ya da kamusal alana dair yüklerden bahsetmek gerekirse salgının yarattığı tahribat sonucu her şeyden önce çalışanların psikolojik olarak yıprandıklarını belirtmek mümkündür. Beyaz yakalı dediğimiz ve orta sınıfın bel kemiği olan çalışan

kesim büyük oranda evden çalışarak doğrudan bir bulaşma tehlikesine maruz kalmadan çalışmaya ve maaşlarını da almaya devam edebilmiştir. Oysa birçok ülkede olduğu gibi, Türkiye’de de ücretli çalışan diğer kesimler her gün toplu taşıma araçlarıyla, kalabalık ortamlarda işe gitmek ve çoğu zaman da yine diğer çalışanlarla aralarına mesafe koyma olanakları olmadan gün boyu çalışmak mecburiyetinde kalmışlardır. Fabrikalarda, atölyelerde, inşaatlarda, marketlerde, kargo ve telefon hizmetlerinde çalışanların gündelik hayatları bu çerçevede örnek teşkil etmektedir (Ahi, 2020). Kadınlar ise ücretsiz ev içi bakım emeğinin yanında istihdam alanına katkıda bulunarak bu süreçleri tüm ağırlığı ile yaşamaktadırlar. Özellikle yüksek mesai saatlerine maruz kalıp düşük ücretlerle çalışan market çalışanları, temizlik personelleri gibi risk altında bulunan meslek gruplarında kadın istihdam oranının fazla olduğu bilinmektedir. Tüm bu bilgiler doğrultusunda bu araştırmanın diğer temel problemleri, istihdam alanında yaşanan değişimlerin neler olduğunu tespit etmek ve bu değişimlerin bireylerin gündelik hayatlarına ne tür etkilerde bulunduğuna ulaşmak olmuştur. Elde edilmesi planlanan veriler cinsiyet değişkeni etrafında çözümlenerek salgının bireyler üzerindeki etkileri tartışılmıştır.

2.2. Araştırmanın Önemi

2020 Mart ayında ülkemizde etkisini göstermeye başlayan Covid-19 salgınıyla beraber toplumsal yaşantımızın farklı alanlarında değişimlerin yaşandığını ifade etmek mümkündür. Maske ve dezenfektan kullanımı, sosyal mesafe kuralları, ateş kontrol noktalarının kurulması, uzaktan/evden çalışma düzeni, kısmi zamanlı çalışma, sokağa çıkma yasakları, il giriş-çıkışlarının sınırlandırılması, okulların kapatılması gibi salgından korunmaya yönelik tedbirlerle ve düzenlemelerle sosyal hayat şekillendirilmiştir. Salgın üç alanı doğrudan etkilemiştir: Sağlık, haneler ve iş piyasaları. Bu üç alan da özellikle sınıf ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin kristalize olduğu alanlardır. Koronavirüsün, evin, iş yaşamının ve sağlığın örgütlenişi ve işleyişine ilişkin mevcut kırılğanlıkları da arttırdığını ifade etmek mümkündür. Toplumsal hayatın gündelik rutinleri olan temel mal ve hizmetlerin üretimi ile bakım emeğinin de önemi bu dönemde oldukça artmıştır. Toplumdaki bireylerin her zamankinden daha da fazla bakıma, hijyene, düzenli uyumaya, iyi beslenmeye ve sağlık hizmetlerine erişime ihtiyaçları olmuştur. İhtiyaçların karşılanması yükü, her zaman olduğundan daha fazla, evin içerisindeki kadın emeği ve evin dışarısında temel

mal ve hizmetleri üreten, temin eden hizmet sektörü çalışanlarının emeği ile karşılanmaktadır (Özta, 2020). Bu önemden hareketle Covid-19 salgını sürecinde hizmet sektöründe çalışan bireylerin kamusal ve özel alandaki deneyimleri araştırmanın konu kapsamına dahil edilmiştir.

Karma yöntemle gerçekleştirilen bu araştırmada, salgın sürecinin kırılğan etkisini üzerlerinde en çok hisseden grupların deneyimlerine ulaşmak ve konuya toplumsal cinsiyet perspektifinden odaklanarak alana katkı sağlamak hedeflenmiştir. Araştırmanın; kadın çalışmaları ve toplumsal cinsiyet alanlarında yapılan ve yapılacak olan çalışmalara katkı sağlayacağı, salgın sürecinin bireyler üzerindeki etkilerine ve meydana gelen toplumsal değişimlere açıklayıcılık getireceği ve salgınla mücadele çalışmalarına kaynak oluşturacağı düşünülmektedir.

2.3. Araştırmanın Sınırlılıkları / Kapsamı

Covid-19 dünya genelinde çok yeni bir salgın olması sebebiyle akademik anlamda yeterli bir literatüre sahip değildir. Güncel çalışmalar ve yazılan makalelerle bu eksik kapatılmaya çalışılmaktadır. Pandemi sürecinin akademik çabalarla açıklanmasında, nicel istatistiksel bulguların yer aldığı çalışmaların yanı sıra, insan deneyimlerine odaklanmış nitel çalışmaların da katkısı olacaktır. Bu düşünceden yola çıkarak Manisa ili genelinde de bu alanda yeterli çalışma olmadığı görülerek bu araştırma Manisa ili kapsamında sınırlandırılmıştır.

Yüz yüze yapılması planlanan derinlemesine görüşmeler pandemi gerekçesiyle online iletişim araçları üzerinden tamamlanmıştır. Kimi görüşmeler Zoom uygulaması üzerinden hem sesli hem görüntülü, kimilerini telefon üzerinden sadece sesli olarak gerçekleştirilmiştir. Pandemi koşullarında internet üzerinden iletişim kurabilmek saha uygulaması için ara vermemeye imkân sunsa da diğer yandan görüşmeler esnasında yaşanan internet kesintileri, telefon sinyallerinin yeterli kapsama alanında olmaması gibi durumlar görüşme esnasında kesintilere neden olmuştur. Teknoloji dünyası pandemi sürecinde bir yandan veri toplamada kolaylık sağlarken bir yandan da yarattığı olumsuz durumlar ile görüşmelerde aksaklıklar yaşanmasına neden olmuştur.

2.4. Araştırmanın Yöntemi

Bu tez çalışmasının amaçları doğrultusunda karma yöntem kullanılmıştır. Karma yöntem, nicel ve nitel verilerin bir arada elde edilerek bu verilerin bütünleştirilmesiyle her iki yöntemin tek başına elde edebileceği verilerden daha avantajlı sonuçlara ulaşmayı hedefleyen bir yöntemdir (Creswell, 2016). Her ne kadar nicel yöntemler ile daha fazla örneklem grubuna ulaşılsa da nitel yöntemler ile elde edilen bulguların zenginliğine erişilememektedir. Karma yöntem hem nicel hem de nitel verilerden elde edilen bulguların doğruluğunun test edilmesi açısından önemli rol oynamaktadır. Birbirini destekleyen analiz sonuçları araştırmanın güvenilirliğini ve geçerliliğini arttırmaktadır. Greene ve arkadaşlarına göre karma yöntem araştırmasının kullanılmasının beş temel nedeni vardır: veri çeşitlemesi, tamamlayıcılık, geliştirme, başlatma ve genişletme. Buna göre araştırmada karma yöntem kullanılmasının iki teorik nedeninden bahsedebiliriz: veri çeşitlemesi ve tamamlayıcılık. Veri çeşitlemesinin temelinde, bir konuya ilişkin benzerlik veya farklılık gösteren nitel ve nicel verilerin karşılaştırılması ile daha geçerli bir tartışmanın elde edilmesi yatar (Greene ve ark., 1989; Plano Clark ve Ivankova, 2016). Nitel ve nicel verilerden elde edilen sonuçların benzer olması halinde, araştırmacılar buldukları sonuçlar konusunda tutarlılığı raporlayabilirler (Plano Clark ve Ivankova, 2016). Tamamlayıcılık ise karma yöntemler araştırmasının bir çalışmada kullanılmasının nitel veya nicel verilerden elde edilen sonuçlardan birinin diğerinden elde edilen sonuçları açıklığa kavuşturmasını, detaylandırmasını ve güçlendirmesini esas alır (Greene ve ark., 1989). Bu gerekçenin temelinde, bir konuya ilişkin elde edilen nitel ve nicel verilerin her ikisinin de güçlü yönlerini ele alarak her iki yönetime de vurgu yapma yatar (Greene ve ark., 1989; Plano Clark ve Ivankova, 2016). Bu çalışmada nicel ve nitel yöntemin güçlü yanları kullanılmış, toplumsal cinsiyet perspektifinden de yararlanılmıştır. Karma yöntem kullanılmaya çalışmaya başlamadan önce karar verilmiş olup tüm süreç bu yöntem üzerinden işlemiştir. Nicelden nitele doğru giden açıklayıcı sıralı karma yöntem araştırması deseninden yararlanılmıştır. Diğer bir ifadeyle nicel ve nitel yöntemlerden eş zamanlı olarak değil sıralı olarak faydalanılmıştır. Öncelikle Türkiye genelindeki durumu betimleyen nicel verileri edinebilmek amacıyla anket çalışması yapılmış; daha sonrasında ise Manisa ili örneğinde nitel verilere ulaşabilmek için derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilerek süreç tamamlanmıştır. Nicel ve nitel veriler eşit ağırlıkta kullanılmıştır. Veri toplama ve veri analizi sürecinde karma yöntem esas alınmıştır.

2.5. Araştırmanın Veri Toplama Süreci

Araştırmada öncelikle salgın sürecinde ev içi toplumsal cinsiyet iş bölümünü, rollerini ve deneyimlerini etkileyen değişkenler ortaya çıkarılmış ve bu doğrultuda derinlemesine görüşme yapılacak örneklem grubunu belirlemek amacıyla ve farklı yöntemlerin tek bir araştırma içerisinde kullanılmasının araştırma sorularına aranan yanıtları zenginleştireceği düşüncesiyle Google Formlar üzerinden çevrimiçi olarak anket çalışması yapılmıştır. Anket çevrimiçi platformda iki ay erişime açık olarak kalmıştır. Hedeflenen grubun salgın süresince ev bakım emeğine ve işgücü piyasasına ne kadar zaman ayırdıkları ayrıntılı biçimde sorularak öğrenilmiştir. Anket uygulaması için araştırma evrenine ilişkin bilgilere erişimde 2020 yılı TÜİK verileri kullanılmıştır. Buna göre Türkiye genelinde hizmet sektöründe çalışan toplam 15 milyon çalışan araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Bu sayıdan hareketle ve evreni temsil etme düzeyi göz önünde bulundurularak -%95 güvenirlilik ve %5 hata payı dikkate alınarak- yapılan örneklem büyüklüğü hesaplaması ile 385 çalışanın örneklem grubuna dahil edilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Ancak olası riskler ve engeller açısından önlem almak amacıyla bu sayı artırılarak örneklem birim sayısı 200 kadın ve 200 erkek olmak üzere 400 kişi olarak belirlenmiştir. Örneklem grubuna dahil edilecek bireyleri belirlemede kota örnekleme tekniği kullanılmıştır. Çoğu araştırmada, iyi tasarlanmış bir kota örnekleme, yarı-temsili bir örneklem oluşturmak için kullanılması kabul edilebilir olan, olasılıksız yöntemlerden biridir. Kota örneklemede, ilk önce kategoriler arası çeşitliliği yakalamak için, popülasyonun örnekleme dahil edileceği ilgili kategoriler tespit edilmiştir. Daha sonra her kategoride kaç örneğin yer alacağı belirlenmiştir. Bu nedenle, işin başında örneklemin farklı kategorilerindeki örnek sayısı sabitlenmiştir (Neuman, 2020). Ancak pandemi süreci nedeniyle online ulaşılabilir kitleye göre araştırmanın sahası yeniden şekillenmiş ve araştırma sorunsalı çerçevesinde cinsiyet değişkeni dikkate alınarak hizmet sektöründe çalışan 220 kadın ve 131 erkek olmak üzere toplam 351 kişiye anket uygulanarak nicel çalışma bulgularına erişilebilmiştir.

Sosyal araştırmaların bilgi kaynağı insandır, fakat nitel bir yöntem izleyen araştırmacı bu kaynaktan verili olarak, zaten var olan bir bütünden veri toplamamakta, veriyi görüşenle birlikte adeta yeniden oluşturmaktadır. Bu nedenle niteliksel yöntemle araştırma yapacak kişi, veriyi oluşturma sürecinde aktif olarak yer alır. Niteliksel araştırmada araştırmacı farklı veri oluşturma tekniklerini birlikte

kullanabilir. Niteliksel araştırma, incelenen birey veya grup davranışlarının ya da sosyal süreçlerin insanlarca algılanan ve yeniden kurgulanan bir resmini sunar. Bu nedenle niteliksel araştırmanın temel özelliği, bu resmin olabildiğince ayrıntılı ve derinlemesine ortaya çıkarılmasını mümkün kılan veri oluşturma teknikleri ve verinin çözümlenme biçimlerinde görülebilir (Kümbetoğlu, 2017). Bu sebeple çalışmada derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Derinlemesine görüşme tekniği ile doğrudan gözlemlenemeyen, davranışlara yansımayaabilen ancak belirli bir süreç içinde ortaya çıkabilecek anlamlara, niyetlere, beklentilere bakarak bireylerin dünyalarını nasıl oluşturdukları, dış dünyaya ilişkin algıları ile kendilerini kuşatan sosyal çevreyi nasıl değerlendirdiklerini ortaya koyma fırsatı yakalanmıştır (Kümbetoğlu, 2017). Anket sonuçlarına göre hizmet sektörü çalışma alanlarından en kırılgan olanlar tespit edilmiş, amaçlı örnekleme tekniği ile görüşme yapılacak kişiler belirlenmiştir. Anket sonuçlarına göre mesleki olarak en fazla katılımın sağlandığı gruplar şu şekildedir: %40,2 eğitim hizmetleri, %18,8 sağlık hizmetleri, %5,4 kargo ve taşımacılık, %4 kamu kurum ve kuruluşları ve %3,4 bankacılık sektörü. Bu alanlarda çalışan ve Manisa ilinde ikamet eden 9 kadın ve 10 erkek olmak üzere toplam 19 kişiyle derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilerden beşi hali hazırda tanışılan kişiler iken geri kalan on dört kişiye ise kartopu tekniği ile ulaşılmıştır. Pandemiyle beraber hayatımıza giren yasaklar araştırmacının katılımcılara ulaşılabilirliğini kısıtlamış; bu nedenle kolayda örneklem tekniği kullanılarak görüşme yapılacak kişiler Manisa ilinden seçilmiştir. Kolayda örnekleme, ana kütle içerisinde seçilecek örnek kesimin araştırmacının yargılarına belirlendiği tesadüfi olmayan örnekleme yöntemidir. Kolayda örnekleme veriler ana kütlede en kolay, en hızlı ve ekonomik şekilde toplanır (Malhotra, 2004:321, Aaker vd., 2007:394, Zikmund, 1997:428).

Görüşmeler 01/03/2022 ile 01/09/2022 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Görüşmeler, pandemi sürecinin devam etmesi nedeniyle çevrimiçi ortamda Zoom uygulaması üzerinden ya da telefon aracılığı ile gerçekleşmiştir. Bu alan araştırmasında etik kurallara tamamen uyulmuş; görüşmelerin çevrimiçi programlar ya da telefon görüşmeleri üzerinden yapılması nedeniyle görüşmelere başlamadan önce katılımcılara gönüllü onam formu Whatsapp uygulaması üzerinden gönderilmiş, pandemi koşulları nedeniyle katılımcılardan imza toplanamamıştır. Katılımcılara araştırmanın gönüllülük esasına dayandığı belirtilmiştir. Veri toplama sürecinde katılımcılara rahatsızlık verebilecek herhangi bir soru sorulmayacağı ve özel hayata

müdahale edilmeyeceği ifade edilmiştir. Katılımcılara, istedikleri durumlarda kendilerinden toplanan verileri inceleme hakkına sahip oldukları söylenmiştir. Katılımcılara görüşme sürecinde herhangi bir sebepten rahatsızlık hissederseniz çalışmadan istedikleri zamanda ayrılacakları belirtilmiş; çalışmadan ayrılma durumunda katılımcılardan toplanan verilerin çalışmadan çıkarılacağı ve imha edileceği de eklenmiştir. Katılımcılar ayrıntılı olarak bilgilendirildikten sonra araştırmaya gönüllü olarak katılım sağladıklarına dair onay alınmış ve görüşmelere katılımcıların onayları sonrasında başlanmıştır. Görüşmeler, katılımcıların onayı alınarak ses kaydına alınmıştır. Katılımcılara gizlilik ve güvenlik nedeniyle tez çalışmasında çalıştıkları kuruluşların isimlerine yer verilmeyeceği belirtilmiş, katılımcıların isimleri ise gizli tutulmuştur.

Çalışma öğretmen, doktor, hemşire, kâtip, mübaşir, bankacı ve kargo çalışanı gibi hizmet sektöründe aktif olarak çalışan kişilerle yürütülmüştür. Kartopu örnekleme tekniğiyle ulaşılan, market çalışanı olduğu bilinen katılımcılardan birisi ile telefon üzerinden görüşme yapılmış ancak pandemi sürecinde market çalışanı olarak çalışmadığı öğrenildiği için katılımcının yanıtları çalışmaya dahil edilmemiştir. Araştırma kapsamında toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin durum tespitinin yapılabilmesi için görüşmeye dahil olan katılımcıların evli ve çocuk sahibi olmasına önem verilmiştir. Görüşme gerçekleştirilen tüm katılımcılar evli olup 14 tanesi ise çocuk sahibidir. Yapılan görüşmeler ortalama 20 dakika ile 40 dakika arasında değişkenlik göstermiştir. Kadın katılımcılarla yapılan görüşmeler erkek katılımcılarla yapılanlara oranla daha uzun sürmüştür. Kadın katılımcılar daha detaylı anlatımlara yer vermiştir. Erkek katılımcılar için görüşme yapılacak saat çok önem arz etmezken özellikle küçük çocuğu olan kadın katılımcıların çocukları uyuduktan, ev işleri bittikten sonra görüşme yapmak istedikleri gözlemlenmiştir. Kadınlarla yapılan görüşmelerde çocukların görüşme esnasında gelip annelerine sorular sordukları, isteklerini dile getirdikleri anlar yaşansa da erkek katılımcılarda teknik aksaklıklar dışında görüşmelerde kopukluk yaşanmamıştır.

2.6. Araştırmanın Veri Analizi Süreci

Türkiye genelinde farklı hizmet sektöründe çalışan bireylere Google Formlar üzerinden çevrimiçi ortamda uygulanan anketler aracılığıyla elde edilen veriler SPSS programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Anket verilerinin analizi sürecinde “Eistatistik

Online İstatistik Otomasyonu”ndan online destek alınmıştır. Veriler, IBM SPSS V23 ile analiz edilmiş; cinsiyetlere göre kategorik verilerin karşılaştırılmasında “Ki-kare Testi” kullanılmıştır. Kategorik verilerde sonuçlar frekans (yüzde) şeklinde verilmiştir. Cinsiyetlere göre bağımsız grupların karşılaştırılmasında “Mann Whitney U Testi”, bağımlı grupların karşılaştırılmasında “Wilcoxon Testi” kullanılmıştır. Analiz sonuçları veriler normal dağılmadığından ortanca (min-mak) şeklinde verilmiş ve yorumlanmıştır. Önem düzeyi $p < 0,05$ alınmıştır.

Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılırken alınan ses kayıtları araştırmacının kişisel bilgisayarı ve cep telefonu üzerinde yedeklenmiştir. Her katılımcının ses kayıtları tek tek dinlenmiş; kayıtlar MS Office programlarından Microsoft Word aracılığı ile tüm detaylarıyla yazıya aktarılmıştır. Analiz esnasında erişim kolaylığı olması adına her bir meslek sektörü için ayrı bir klasör oluşturulmuş, ses kayıtları ve çözümlemeler bu şekilde tasniflenmiştir. Yarı-yapılandırılmış görüşme soruları tek tek numaralandırılmış ve her bir soruya verilen yanıtlar o numaranın altına yazılarak çözümlenmiştir. Daha sonraki okumalarda kolaylık olması için önemli görülen veriler kırmızı yazı rengi ile yazılmıştır. Sorulacak sorulardan herhangi birisi daha önceki sorular esnasında yanıtlandıysa katılımcıyı sıkmamak adına o soru tekrar sorulmamıştır. Verilen yanıtlar ise düzenli ve sistematik bir analiz yapılabilmesi amacıyla ilgili soru numarasının altına yazılmıştır. Görüşme esnasında yaşanan kopukluklar ve duygu değişimleri parantez içerisinde belirtilmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerin tamamına araştırmada yer verilemeyeceğinden, kısaltma yapılan ifadeler üç nokta (...) ile belirtilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

3.1. Nicel Araştırma Bulguları

3.1.1. Cinsiyete Göre Örneklem Grubunun Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özellikleri

Araştırmanın amacına uygun olarak kullanılan karma yöntem kapsamında araştırmaya ait nicel verilerin toplanabilmesi için Türkiye geneli 220 kadın, 131 erkek olmak üzere toplam 351 kişiye online olarak anket çalışması yapılmıştır. Veriler IBM SPSS V23 ile analiz edilmiş, cinsiyete göre kategorik verilerin karşılaştırılmasında Ki-kare testi kullanılmıştır. Kategorik verilerde sonuçlar frekans (yüzde) şeklinde verilmiştir. Cinsiyete göre bağımsız grupların karşılaştırılmasında Mann Whitney U testi, bağımlı grupların karşılaştırılmasında ise Wilcoxon Testi kullanılmıştır. Önem düzeyi ise $p < 0,05$ alınmıştır.

Katılımcıların yaşadığı şehirlerin dağılımını incelediğimizde ilk sırada %32,2 oranla Manisa bulunmaktadır. Manisa'yı %17,1 oranla İzmir, %15,1 oranla İstanbul, %9,1 oranla Ankara illeri takip etmiştir. Cinsiyetlere göre katılımcıların medeni durumlarının dağılımları arasında fark yoktur ($p=0,443$). Çalışmaya katılan kadınların %60'ı evli iken, %40'ı bekar olduğunu belirtmiştir. Erkek katılımcıların ise %64,1'i evli iken %35,9'u bekadır.

Tablo 7: Cinsiyete Göre Medeni Durum ve Eğitim Düzeyi

	Cinsiyet		Toplam	Test İst.	p
	Kadın	Erkek			
Medeni durum					
Evli	132 (60)	84 (64,1)	216 (61,5)	0,589	0,443*
Bekar	88 (40)	47 (35,9)	135 (38,5)		
Eğitim durumu					
İlkokul mezunu	0 (0)	1 (0,8)	1 (0,3)	3,573	0,612*
Ortaokul mezunu	2 (0,9)	3 (2,3)	5 (1,4)		
Lise mezunu	13 (5,9)	7 (5,3)	20 (5,7)		
Üniversite mezunu	153 (69,5)	85 (64,9)	238 (67,8)		
Yüksek lisans mezunu	35 (15,9)	25 (19,1)	60 (17,1)		
Doktora mezunu	17 (7,7)	10 (7,6)	27 (7,7)		

*Pearson Ki Kare Testi

Anket çalışmasına katılan kadınların eğitim durumları incelendiğinde 2’si ortaokul, 13’ü lise, 153’ü üniversite, 35’i yüksek lisans, 17’si doktora mezunudur. Ankete katılan ilkokul mezunu kadın katılımcı olmamıştır. Anket çalışmasına katılan erkeklerin eğitim durumlarını incelediğimiz zaman ise 1’inin ilkokul, 3’ünün ortaokul, 7’sinin lise, 85’inin üniversite, 25’inin yüksek lisans, 10’unun ise doktora mezunu olduğu görülmektedir. Toplam katılımcı sayısını incelediğimizde %67,8 oran ile en çok katılım sağlayan grubun üniversite mezunları olduğu söylenebilir. Cinsiyete göre eğitim durumlarının dağılımları arasında ise fark yoktur ($p=0,612$). Kadınların %69,5’i, erkeklerin %64,9’u üniversite mezunudur.

Katılımcılardan evli olanların eşlerinin eğitim durumlarına bakıldığında 7’si ilkokul, 4’ü ortaokul, 29’u lise, 140’ı üniversite, 29’u yüksek lisans, 14’ü doktora mezunudur. Cinsiyete göre eşlerin eğitim durumlarının dağılımları arasında fark vardır ($p=0,029$). Bu farklılık kadınların üniversite mezunu yanıtını verme oranının erkeklerle göre daha yüksek olmasından ve erkeklerin yüksek lisans mezunu yanıtını kadınlara göre yüksek vermesinden kaynaklanmaktadır. Kadınların %68,3’ü ve erkeklerin %53,6’sı “Üniversite mezunu” yanıtını vermiştir.

Tablo 8: Cinsiyete Göre Eşlerin Eğitim ve Meslek Durumları

	Cinsiyet		Toplam	Test İst.	p
	Kadın	Erkek			
Eşinizin eğitim durumu					
Doktora mezunu	11 (7,9) ^a	3 (3,6) ^a	14 (6,3)	12,490	0,029*
İlkokul mezunu	3 (2,2) ^a	4 (4,8) ^a	7 (3,1)		
Lise mezunu	17 (12,2) ^a	12 (14,3) ^a	29 (13)		
Ortaokul mezunu	1 (0,7) ^a	3 (3,6) ^a	4 (1,8)		
Üniversite mezunu	95 (68,3) ^a	45 (53,6) ^b	140 (62,8)		
Yüksek Lisans mezunu	12 (8,6) ^a	17 (20,2) ^b	29 (13)		
Eşinizin mesleği					
Çalışmıyor	2 (1,5) ^a	1 (1,2) ^a	3 (1,4)	54,39	<0,001*
Dış ticaret uzmanı	0 (0) ^a	1 (1,2) ^a	1 (0,5)		
Doktora adayı	0 (0) ^a	1 (1,2) ^a	1 (0,5)		
Doktora öğrencisi	0 (0) ^a	1 (1,2) ^a	1 (0,5)		
Emekli	3 (2,2) ^a	0 (0) ^a	3 (1,4)		
Emekli öğretmen	1 (0,7) ^a	0 (0) ^a	1 (0,5)		
Ev hanımı	0 (0) ^a	22 (27,2) ^b	22 (10,2)		
İşveren	1 (0,7) ^a	0 (0) ^a	1 (0,5)		
Kamu çalışanı	65 (48,1) ^a	35 (43,2) ^a	100 (46,3)		
Kargo çalışanı	1 (0,7) ^a	0 (0) ^a	1 (0,5)		
Özel sektör	53 (39,3) ^a	15 (18,5) ^b	68 (31,5)		
Serbest çalışan	9 (6,7) ^a	4 (4,9) ^a	13 (6)		
Ücretli öğretmen	0 (0) ^a	1 (1,2) ^a	1 (0,5)		

*Pearson Ki Kare Testi

Cinsiyete göre katılımcıların mesleki dağılımları incelendiğinde kadınlarda %42,7, erkeklerde ise %35,9 ile en fazla “Eğitim Sektörü” yanıtı verilmiştir. Genel katılım oranını dikkate aldığımız zaman ise eğitim sektörünü %18,8 oran ile “Sağlık Sektörü” takip etmektedir. Cinsiyete göre katılımcıların eşlerinin meslekleri dağılımları arasında fark vardır ($p<0,001$). Bu farklılık kadınların özel sektör yanıtını verme oranının erkeklerle göre yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Kadınların %48,1’inin ve erkeklerin %43,2’sinin eşinin “Kamu çalışanı” olduğu saptanmıştır.

Tablo 9: Cinsiyete Göre Çocuk Sahipliği ve Çocukların Aile Yanında Yaşama Durumu

	Cinsiyet		Toplam	Test İst.	p
	Kadın	Erkek			
Çocuğunuz var mı?					
Evet	108 (74,5)	68 (77,3)	176 (75,5)	0,104	0,747* *
Hayır	37 (25,5)	20 (22,7)	57 (24,5)		
Çocukların aile ile yaşama durumu					
Evet	105 (97,2)	62 (89,9)	167 (94,4)	---	0,049* **
Hayır	3 (2,8)	7 (10,1)	10 (5,6)		

** Yates Düzeltmesi (continuity correction); *** Fisher Exact Testi

Katılımcıların %75,5’i çocuk sahibi olduğunu belirtirken, %24,5’i çocuk sahibi değildir. Cinsiyete göre çocuk varlığının dağılımları arasında fark yoktur ($p=0,747$). Kadınların %74,5’i ve erkeklerin %77,3’ü “Evet” yanıtını vermiştir. Cinsiyete göre çocukların aile ile yaşama durumu dağılımları arasında fark vardır ($p=0,049$). Kadınların %97,2’si çocukları ile yaşarken, erkeklerin %89,9’u çocukları ile yaşamaktadır. Cinsiyete göre evde sizinle yaşayan aile büyüğü varlığı durumunun dağılımları arasında ise fark yoktur ($p=0,630$). Ankete katılan kadınların %85’i, erkeklerin ise %82,4’ü evde onlarla yaşayan bir aile büyüğü olmadığını belirtmiştir. Katılımcıların %16’sı evde onlarla yaşayan bir aile büyüğü olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 10: Cinsiyete Göre Diğer Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özellikler

	Cinsiyet				Test İst.	p*
	Kadın		Erkek			
	Ortalama ± ss	Ortanca (min-mak)	Ortalama ± ss	Ortanca (min-mak)		
Yaş	33,62 ± 7,65	33 (21 - 61)	35,81 ± 9,5	34 (24 - 66)	15977,00	0,088
Aylık ortalama gelir	5425,88 ± 3290,57	5000 (0 - 30000)	7229,01 ± 7524,37	5800 (2500 - 70000)	17858,50	<0,001
Aile aylık ortalama gelir	9809,58 ± 6355,43	10000 (1000 - 50000)	9293,46 ± 6304,54	8000 (1500 - 50000)	12784,00	0,206
Günde ortalama çalışma saati	7,83 ± 2,4	8 (3 - 24)	8,4 ± 2,44	8 (1 - 16)	16886,50	0,006
Haftada kaç gün işe gidiyorsunuz?	4,5 ± 1,66	5 (0 - 7)	4,48 ± 1,73	5 (0 - 7)	14002,50	0,933
Hanede toplam kaç kişi yaşıyor?	3,1 ± 1,35	3 (1 - 7)	2,99 ± 1,3	3 (1 - 6)	13895,50	0,566
Eşiniz günde kaç saat çalışıyor?	9,38 ± 4,6	8 (0 - 40)	7,99 ± 4,28	8 (1 - 24)	2503,50	<0,001
Kaç yıllık evlisiniz?	10,19 ± 8,07	8,5 (0 - 50)	10,87 ± 8,6	8 (1 - 40)	5778,50	0,628
Çocuk sayısı	1,57 ± 0,58	2 (1 - 3)	1,67 ± 0,66	2 (1 - 3)	3385,50	0,364

*Mann Whitney U Testi

Cinsiyete göre katılımcıların yaşları arasında fark yoktur ($p=0,088$). Kadınların ortalama yaşı 33,62 iken erkeklerin ortalama yaşı 35,81'dir. Cinsiyete göre katılımcıların evlilik yılları arasında fark yoktur ($p=0,628$) ve kadınların ortalama evlilik yılı 10,19 iken erkeklerin ortalama evlilik yılı 10,87 olarak hesaplanmıştır. Cinsiyete göre katılımcıların çocuk sayıları arasında fark olmamakla beraber ($p=0,364$) kadınların sahip olduğu çocuk sayısı ortalama 1,57 iken erkeklerde bu değer 1,67 olarak bulunmuştur. Cinsiyete göre hanede toplam yaşayan kişi sayıları arasında da fark yoktur ($p=0,566$). Kadınlarda hanede toplam yaşayan kişi sayısı ortalama 3,1 iken erkeklerde bu değer 2,99 olarak tespit edilmiştir.

Cinsiyete göre katılımcıların günlük ortalama çalışma saatleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p=0,006$). Kadınlar günlük ortalama 7,83 saat çalışırken, erkekler günlük ortalama 8,4 saat çalışmaktadır. Cinsiyete göre katılımcıların haftada işe gittikleri gün sayısı arasında fark yoktur ($p=0,933$). Kadınlar haftada ortalama 4,5 gün işe giderken erkekler haftada ortalama 4,48 gün işe gitmektedir. Cinsiyete göre katılımcıların eşlerinin günlük çalışma saatleri arasında fark vardır ($p<0,001$). Kadın katılımcıların eşleri günlük ortalama 9,38 saat, erkek katılımcıların eşleri ise günlük ortalama 7,99 saat çalışmaktadır.

Cinsiyete göre katılımcıların aylık ortalama gelirleri arasında da anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($p<0,001$). Analiz sonuçlarına göre kadınlar 5.425,88 TL aylık ortalama gelire sahipken erkekler 7.229,01 TL ile kadınlardan daha yüksek aylık ortalama gelire sahiptir. Cinsiyete göre katılımcıların aile aylık ortalama gelirleri

arasında ise fark olmadığı ifade edilebilir ($p=0,206$). Kadınların ortalama aylık aile geliri 9.809,58 TL iken erkeklerin ortalama aylık aile geliri 9.293,46 TL'dir.

3.1.2. Cinsiyete Göre Salgın Sürecinde Kamusal Alana Dair Bulgular

Nicel araştırma sonucunda elde edilen bulgular kamusal mekân ve özel alan bağlamında iki ayrı noktada incelenmiştir. Kamusal mekâna dair bulgular ile katılımcıların ve eşlerinin salgın sürecindeki çalışma durumları ve koşulları ele alınmıştır. Özel alana dair bulgular ile hane içine odaklanılmış olup salgın sonrasında katılımcıların ev içinde aldıkları sorumlulukların salgın öncesine göre kıyaslaması yapılmıştır.

Cinsiyete göre katılımcıların eşlerinin salgın sürecinde evden çalışma durumunun dağılımları arasında fark vardır ($p=0,001$). Bu farklılık erkeklerin “Evet” yanıtını verme oranının kadınlardan yüksek olmasından ve kadınların “Hayır, bir değişiklik olmadı.” yanıtını verme oranının erkeklere göre yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Kadınların %52,7’si “Hayır, bir değişiklik olmadı.” yanıtını verirken erkeklerin %38,8’i “Evet.” yanıtını vermiştir.

Tablo 11: Cinsiyete Göre Salgın Sürecinde Çalışma Durumları

	Cinsiyet		Toplam	Test İst.	p
	Kadın	Erkek			
Eşiniz salgın sürecinde evden mi çalıştı?					
Hayır, bir değişiklik olmadı.	69 (52,7) ^a	23 (34,3) ^b	92 (46,5)		
Evet	14 (10,7) ^a	26 (38,8) ^b	40 (20,2)	24,41 8	<0,00 1*
Kısmen, dışarıda çalışma süresi azaldı.	46 (35,1) ^a	15 (22,4) ^a	61 (30,8)		
Ücretsiz izin aldı.	2 (1,5) ^a	3 (4,5) ^a	5 (2,5)		
Salgında evden çalışma					
Evet.	60 (27,3)	34 (26)	94 (26,8)	0,120	0,942 *
Hayır, hiçbir değişiklik olmadı.	88 (40)	52 (39,7)	140 (39,9)		
Kısmen, dışarıda çalışma sürem azaldı.	72 (32,7)	45 (34,4)	117 (33,3)		
Salgın öncesine göre mesai saatlerinde değişiklik durumu					
Evet, mesai saatlerimde artış oldu.	48 (21,8)	29 (22,1)	77 (21,9)	0,261	0,878 *
Evet, mesai saatlerimde azalış oldu.	89 (40,5)	56 (42,7)	145 (41,3)		
Herhangi bir değişiklik olmadı.	83 (37,7)	46 (35,1)	129 (36,8)		

Sokağa çıkma yasağında çalıştınız mı?					
Evet	82 (37,3) ^a	73 (55,7) ^b	155 (44,2)	12,180	0,002*
Hayır	100 (45,5) ^a	38 (29) ^b	138 (39,3)		
Bazen	38 (17,3) ^a	20 (15,3) ^a	58 (16,5)		
Salgında işten izin aldınız mı?					
Hayır, hiç izin almadım çünkü izinlerimiz kapalıydı.	45 (20,5) ^a	21 (16) ^a	66 (18,8)	14,828	0,011*
Hayır, isteğe bağlıydı ama hiç izin almadım.	107 (48,6) ^a	74 (56,5) ^a	181 (51,6)		
Evet, ücretli izin aldım.	19 (8,6) ^a	21 (16) ^b	40 (11,4)		
Ben izin almadım ancak çalıştığım kurum tarafından ücretli izne çıkarıldım.	20 (9,1) ^a	11 (8,4) ^a	31 (8,8)		
Ben izin almadım ancak çalıştığım kurum tarafından ücretsiz izne çıkarıldım.	12 (5,5) ^a	2 (1,5) ^a	14 (4)		
Evet, ücretsiz izin aldım.	17 (7,7) ^a	2 (1,5) ^b	19 (5,4)		
Çalıştığınız kurum sizin için önlem aldı mı?					
Evet, aldı.	169 (76,8)	111 (84,7)	280 (79,8)	3,187	0,074*
Hayır, almadı.	51 (23,2)	20 (15,3)	71 (20,2)		

a-b: Her bir durum içerisinde aynı harfe sahip cinsiyetler arasında fark yoktur.

*Pearson Ki Kare Testi

Cinsiyete göre katılımcıların salgında evden çalışma durumlarının dağılımları arasında fark yoktur ($p=0,942$). Kadınların %40'ı ve erkeklerin %39,7'si “Hayır, hiçbir değişiklik olmadı.” yanıtını vermiştir. Cinsiyete göre katılımcıların salgın öncesine göre mesai saatlerinde değişiklik durumlarının dağılımları arasında fark yoktur ($p=0,878$). Kadınların %40,5'i ve erkeklerin %42,7'si “Evet, mesai saatlerimde azalış oldu.” yanıtını vermiştir. Yukarıdaki tablo incelendiğinde dışarıdaki çalışma süresinin azalması ve evden çalışmanın başlaması ile mesai saatlerinde azalmanın görüldüğü söylenebilir.

Cinsiyete göre katılımcıların sokağa çıkma yasağında çalışma durumlarının dağılımları arasında bir fark vardır ($p=0,002$). Bu farklılık erkeklerin “Evet” yanıtı verme oranının kadınlardan yüksek olmasından ve kadınların “Hayır” yanıtı verme oranının erkeklerden yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Kadınların %45,5'i “Hayır” yanıtı verirken erkeklerin %55,7'si “Evet” yanıtı vermiştir. Denilebilir ki

örneklemin yarısından fazlası sokağa çıkma yasaklarında en az bir kez çalışmak için evden dışarı çıkmıştır. Bununla beraber hizmet sektörünün farklı kollarında çalışma sürelerinin ve evden çalışma durumlarının değişiklik gösterebileceğini de eklemek gerekir. Örneğin sağlık alanında çalışma sürelerinin arttığını, eğitim alanında uzaktan eğitim programları ile evden çalışmanın yürütüldüğünü belirtmek mümkündür. Buna göre örneklem grubunun farklı çalışma alanlarından katılımcıları içermesinin, evdeki iş bölümünün analizinde genel bir değerlendirme yapabilmeyi mümkün kıldığı söylenebilir. (Alptekin ve Dikbaz, 2022)

Cinsiyete göre katılımcıların salgında işten izin alma durumlarının dağılımları arasında fark vardır ($p=0,011$). Bu farklılık erkeklerin “Evet, ücretli izin aldım.” yanıtı verme oranının kadınlardan yüksek olmasından ve kadınların “Evet, ücretsiz izin aldım.” yanıtını verme oranının erkeklerden yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Kadınların %48,6’sı ve erkeklerin %56,5’i “Hayır, isteğe bağlıydı ama hiç izin almadım.” yanıtını vermiştir.

Cinsiyete göre çalışılan kurumun çalışanlar için önlem alma durumunun dağılımları arasında fark yoktur ($p=0,074$). Kadınların %76,8’i ve erkeklerin %84,7’si “Evet, aldı.” yanıtını vermiştir. Cinsiyete göre işyerinde maske, eldiven vb. temininde sorun yaşama durumunun dağılımları arasında fark yoktur ($p=0,186$). Kadınların %65’i ve erkeklerin %73,3’ü “Hayır, hiç yaşamadım.” yanıtını vermiştir.

Tablo 12: Cinsiyete Göre Salgın Sürecinde Kamusal Alana Dair Diğer Bulgular

	Cinsiyet		Toplam	Test İst.	p
	Kadın	Erkek			
İşyerinde maske, eldiven vb. temininde sorun yaşama					
Evet, sık sık yaşadım.	14 (6,4)	9 (6,9)	23 (6,6)	3,361	0,186*
Hayır, hiç yaşamadım.	143 (65)	96 (73,3)	239 (68,1)		
Ara sıra yaşadım.	63 (28,6)	26 (19,8)	89 (25,4)		
İşyerine ulaşım sağlama					
Kendi aracımı kullanıyorum.	109 (49,5) ^a	65 (49,6) ^a	174 (49,6)	8,526	0,036*
Toplu taşıma aracı kullanıyorum.	51 (23,2) ^a	26 (19,8) ^a	77 (21,9)		
İşyeri servisini kullanıyorum.	14 (6,4) ^a	20 (15,3) ^b	34 (9,7)		
Yürüyerek ulaşım sağlıyorum.	46 (20,9) ^a	20 (15,3) ^a	66 (18,8)		

*Pearson Ki Kare Testi

Cinsiyete göre işyerine ulaşım sağlama yönteminin dağılımları arasında fark vardır ($p=0,036$). Bu farklılık erkeklerin “İşyeri servisini kullanıyorum.” yanıtı verme oranının kadınlardan yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Kadınların %49,5’i ve erkeklerin %49,6’sı “Kendi aracımı kullanıyorum.” yanıtını vermiştir.

3.1.3. Cinsiyete göre Salgın Sürecinde Özel Alana Dair Bulgular

3.1.3.1. Cinsiyete Göre Salgın Sürecinin Gündelik Hayata Etkileri

Cinsiyete göre salgın öncesinde temel ihtiyaçlar için dışarıdan destek alma durumunun dağılımları arasında fark yoktur ($p=0,214$). Kadınların %80,5’i ve erkeklerin %86,32’ü “Hayır” yanıtını vermiştir. Cinsiyete göre salgın sürecinde temel ihtiyaçlar için dışarıdan destek alma durumunun dağılımları arasında fark yoktur ($p=1,000$). Kadınların %83,6’sı ve erkeklerin %83,2’si “Hayır” yanıtını vermiştir.

Tablo 13: Cinsiyete Göre Salgın Sürecinde Özel Alana Dair Diğer Bulgular

	Cinsiyet		Toplam	Test İst.	p
	Kadın	Erkek			
Temel ihtiyaçlar için dışarıdan destek alma (Salgın öncesi)					
Evet	43 (19,5)	18 (13,7)	61 (17,4)	1,544	0,214 **
Hayır	177 (80,5)	113 (86,3)	290 (82,6)		
Temel ihtiyaçlar için dışarıdan destek alma (Salgın süreci)					
Evet	36 (16,4)	22 (16,8)	58 (16,5)	0,000	1,000 **
Hayır	184 (83,6)	109 (83,2)	293 (83,5)		
Evdeki hijyen için kim daha çok rol üstleniyor?					
Ben	181 (82,3) ^a	57 (43,5) ^b	238 (67,8)	87,58 1	<0,00 1*
Eşim	5 (2,3) ^a	47 (35,9) ^b	52 (14,8)		
Eşim ve ben	6 (2,7) ^a	8 (6,1) ^a	14 (4)		
Annem	16 (7,3) ^a	7 (5,3) ^a	23 (6,6)		
Herkes	10 (4,5) ^a	12 (9,2) ^a	22 (6,3)		
Temizlik personeli	2 (0,9) ^a	0 (0) ^a	2 (0,6)		

Evdeki iş bölümünden memnun musunuz?					
Evett	126 (57,3) ^a	114 (87) ^b	240 (68,4)	34,21 5	<0,00 1*
Hayır	37 (16,8) ^a	9 (6,9) ^b	46 (13,1)		
Kararsızım	57 (25,9) ^a	8 (6,1) ^b	65 (18,5)		
Eşler arası sorumluluk paylaşımı nasıl olmalı?					
Evdeki her türlü iş ortak yapılmalıdır.	141 (64,1) ^a	55 (42) ^b	196 (55,8)	17,65 5	<0,00 1*
Gerektiğinde eşler birbirine yardımcı olmalıdır.	73 (33,2) ^a	66 (50,4) ^b	139 (39,6)		
Erkeğin ve kadının yapacağı işler farklıdır.	6 (2,7) ^a	10 (7,6) ^b	16 (4,6)		

a-b: Her bir durum içerisinde aynı harfe sahip cinsiyetler arasında fark yoktur.

*Pearson Ki Kare Testi; ** Yates Düzeltmesi (continuity correction)

Cinsiyete göre evdeki hijyeni sağlamada rol alma durumunun dağılımları arasında fark vardır ($p<0,001$). Bu farklılık kadınların “Ben” yanıtını verme oranının erkeklerden yüksek olmasından ve erkeklerin “Eşim” yanıtı verme oranının kadınlardan yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Kadınların %82,3’ü ve erkeklerin %43,5’i “Ben” yanıtını vermiştir. Evdeki iş paylaşımına ilişkin bulguların değerlendirilmesinde, anket uygulanan bireylerin bu ev içi iş bölümünden memnun olup olmadıklarının tespit edilmesinin önemli olduğu düşünülmüştür.

Cinsiyete göre evdeki iş bölümünden memnun olma durumunun dağılımları arasında fark vardır ($p<0,001$). Bu farklılık erkeklerin “Evet” yanıtı verme oranının kadınlardan yüksek olmasından ve kadınların “Hayır” ve “Kararsızım” yanıtlarını verme oranının erkeklerden yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Kadınların %57,3’ü ve erkeklerin %87’si “Evet” yanıtını vermiştir. Ev içi işlerin daha çok kadınlar tarafından yapılmasının, iş bölümünden memnuniyet düzeyinin cinsiyete göre farklılaşmasında etkili olduğu söylenebilir. Benzer biçimde cinsiyete göre eşler arası sorumluluk paylaşımı nasıl olmalı durumunun dağılımları arasında da fark vardır ($p<0,001$). Bu farklılık kadınların “Evdeki her türlü iş ortak yapılmalıdır.” yanıtını verme oranının erkeklerden yüksek olması ve erkeklerin “Gerektiğinde eşler birbirine yardımcı olmalıdır.” ve “Erkeğin ve kadının yapacağı işler farklıdır.” yanıtlarını verme oranının kadınlardan yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Kadınların %64,1’i “Evdeki her türlü iş ortak yapılmalıdır.” yanıtını verirken erkeklerin %50,4’ü “Gerektiğinde eşler birbirine yardımcı olmalıdır.” yanıtını vermiştir.

Tablo 14: Salgın Öncesinde ve Sürecinde Çocuk Bakımı

	Cinsiyet		Toplam	Test İst.	p
	Kadın	Erkek			
Salgından önce çocukların bakımı için destek alıyor muydunuz?					
Evet, aile büyüklerimiz destek oluyordu.	42 (40,4) ^a	16 (23,9) ^b	58 (33,9)	6,459	0,040*
Hayır, destek almıyorduk.	48 (46,2) ^a	44 (65,7) ^b	92 (53,8)		
Evet, bakıcımız vardı.	14 (13,5) ^a	7 (10,4) ^a	21 (12,3)		
Salgın sürecinde çocukların bakımı için destek alıyor musunuz?					
Evet, aile büyüklerimiz destek oluyor.	39 (37,9) ^a	11 (16,7) ^b	50 (29,6)	9,383	0,009*
Hayır, destek almıyoruz.	51 (49,5) ^a	47 (71,2) ^b	98 (58)		
Evet, bakıcımız var.	13 (12,6) ^a	8 (12,1) ^a	21 (12,4)		

a-b: Her bir durum içerisinde aynı harfe sahip cinsiyetler arasında fark yoktur.

*Pearson Ki Kare Testi

Katılımcıların yemek, temizlik, çocuk bakımı, çocuğun eğitimi ve alışveriş gibi temel ihtiyaçların giderilmesinde ev dışından farklı kurumsal ya da özel hizmet desteği alma durumuna salgın sürecinin etkisi olup olmadığı incelenmek istenmiştir. Buna göre salgınla destek alma durumunun anlamlı bir şekilde farklılık göstermediği görülmüştür (Alptekin ve Dikbaz, 2022). Cinsiyete göre salgından önce katılımcıların çocuklarının bakımı için dışarıdan destek alma durumlarının dağılımları arasında ise fark vardır ($p=0,040$). Bu farklılık kadınların “Evet, aile büyüklerimiz destek oluyordu.” yanıtını verme oranının erkeklere göre yüksek olmasından ve erkeklerin “Hayır, destek almıyorduk.” yanıtını verme oranının kadınlardan yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Kadınların %46,2’si ve erkeklerin %65,7’si “Hayır, destek almıyorduk.” yanıtını vermiştir. Cinsiyete göre salgın sürecinde çocukların bakımı için destek alma durumlarının dağılımları arasında fark vardır ($p=0,009$). Bu farklılık kadınların “Evet, aile büyüklerimiz destek oluyor.” yanıtını verme oranının erkeklere göre yüksek olmasından ve erkeklerin “Hayır, destek almıyoruz.” yanıtını verme oranının kadınlardan yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Kadınların %49,5’i ve erkeklerin %71,2’si “Hayır, destek almıyoruz.” yanıtını vermiştir. Örneklemi

oluşturan bireylerin çoğunlukla hem salgın öncesinde hem de sonrasında dışarıdan destek almadıkları sonucuna varılmıştır.

Tablo 15: Salgın Sürecinde Çocukları Okula Götürme Durumu

	Cinsiyet		Topla m	Test İst.	p
	Kadın	Erkek			
Salgın sürecinde çocuğu okula götüren kim?					
Ağabeyi	1 (1,4)	0 (0)	1 (0,9)		
Arkadaş	2 (2,8)	0 (0)	2 (1,8)		
Babam	1 (1,4)	0 (0)	1 (0,9)		
	33	18	51		
Ben	(46,5)	(46,2)	(46,4)		
	16	12	28	8,821	0,266
Eşim	(22,5)	(30,8)	(25,5)		*
			12		
Kendisi	9 (12,7)	3 (7,7)	(10,9)		
Online	5 (7)	0 (0)	5 (4,5)		
			10		
Servis	4 (5,6)	6 (15,4)	(9,1)		

*Pearson Ki Kare Testi

Cinsiyete göre salgın sürecinde çocuğu okula götüreren kişilerin dağılımları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Kadınların %46,5'i ve erkeklerin %46,2'si "Ben" yanıtını vermiştir. Genel orana baktığımız zaman ise kadınların yani annelerin çocukları okula götürme oranının yüksek olduğunu görmekteyiz. 48 kadın çocuğunu okula götürürken, 34 erkek çocuğunu okula götürmektedir.

Tablo 16: Salgın Sürecindeki Psikolojik Durum

	Cinsiyet		Toplam	Test İst.	p
	Kadın	Erkek			
Salgında korku, endişe, tükenmişlik hissi yaşama					
		185	265		
Evet	80 (61,1) ^a	(84,1) ^b	(75,5)		
			47		
Hayır	36 (27,5) ^a	11 (5) ^b	(13,4)	36,776	<0,001
		24	39		
Kararsızım	15 (11,5) ^a	(10,9) ^a	(11,1)		

a-b: Her bir durum içerisinde aynı harfe sahip cinsiyetler arasında fark yoktur.

Cinsiyete göre salgında korku, endişe, tükenmişlik hissi yaşama durumunun dağılımları arasında anlamlı bir fark saptanmıştır ($p<0,001$). Kadınların %61,1'i ve erkeklerin %84,1'i "Evet" yanıtını vermiştir. Kadınların %27,5'i ve erkeklerin %5'i "Hayır" yanıtını vermiştir. Kadınların %11,5'i ve erkeklerin %109'u "Kararsızım" yanıtını vermiştir. Buna göre erkeklerin kadınlara kıyasla salgın sürecinde daha fazla korku, endişe ve tükenmişlik hissine kapılma risklerinin olduğu söylenebilir.

3.1.3.2. Cinsiyete göre Salgın Öncesi ve Sonrası Günlük Ev İşlerine Ayrılan Ortalama Zaman

Aşağıdaki Tablo 11 ve Tablo 12 katılımcıların gündelik yaşamla ilgili ev içi ihtiyaçlara COVID-19 salgını öncesinde ve sürecinde günlük ortalama kaç saat ayırdıklarını göstermektedir.

Tablo 17: Cinsiyete Göre Salgın Öncesi ve Sonrası Günlük Ev İşlerine Ayrılan Zamana Dair Bulgular 1

	Cinsiyet				Test ist.	p*
	Kadın		Erkek			
	Ortalama ± ss	Ortanca (min-mak)	Ortalama ± ss	Ortanca (min-mak)		
Salgın öncesi/sürecinde günlük ortalama ayrılan zaman						
Yemek, bulaşık 1	1,51 ± 0,68	1 (0 - 3)	1,21 ± 0,91	1(0 - 5)	10966,00	<0,001
Yemek, bulaşık 2	1,85 ± 0,9	2 (0 - 5)	1,28 ± 0,99	1 (0 - 5)	9357,00	<0,001
	Test ist.	-5,756		-1,283		
	p**	<0,001		0,199		
Çamaşır, ütü 1	1,17 ± 0,7	1 (0 - 5)	0,85 ± 0,84	1 (0 - 5)	10434,50	<0,001
Çamaşır, ütü 2	1,55 ± 1	1 (0 - 6)	0,95 ± 0,83	1 (0 - 4)	9217,50	<0,001
	Test ist.	-6,400		-2,475		
	p**	<0,001		0,013		
Market/pazar alışverişi 1	1,07 ± 0,62	1 (0 - 5)	1,28 ± 0,78	1 (0 - 5)	16232,50	0,008
Market/pazar alışverişi 2	1,29 ± 0,85	1 (0 - 5)	1,36 ± 0,88	1 (0 - 5)	14844,00	0,532
	Test ist.	-4,088		-1,428		
	p**	<0,001		0,153		
Çocukların bakımı 1	1,18 ± 1,66	0 (0 - 6)	0,89 ± 1,4	0 (0 - 6)	13161,50	0,153
Çocukların bakımı 2	1,3 ± 1,84	0 (0 - 6)	0,81 ± 1,32	0 (0 - 6)	12696,50	0,047
	Test ist.	-2,349		-0,726		
	p**	0,019		0,468		
Çocukların eğitimi 1	0,91 ± 1,25	0 (0 - 6)	0,82 ± 1,33	0 (0 - 6)	13433,00	0,273
Çocukların eğitimi 2	1,09 ± 1,54	0 (0 - 6)	0,82 ± 1,28	0 (0 - 6)	13219,50	0,176
	Test ist.	-3,100		-0,482		
	p**	0,002		0,630		

*Mann Whitney U Testi; ** Wilcoxon Testi

Salgın öncesinde yemek/bulaşık işine günlük ortalama ayrılan zaman cinsiyetler arasında farklılaşmaktadır ($p<0,001$). Farklılık sıra ortalamalarından kaynaklanmaktadır. Kadınların sıra ortalamaları 190,93 iken erkeklerin sıra

ortalamları 149,71 olarak elde edilmiştir. Kadınlar yemek/bulaşık işine ortalama 1,51 saat ayırırken erkekler ortalama 1,21 saat ayırmıştır. Benzer şekilde salgın sürecinde de yemek/bulaşık işine günlük ortalama ayrılan zamanın cinsiyete göre farklılaştığı görülmüştür. ($p<0,001$). Kadınlar yemek/bulaşık işine ortalama 1,85 saat ayırırken erkekler ortalama 1,28 saat ayırmıştır.

Bununla beraber salgın öncesinde ve sürecinde yemek/bulaşık işine ayrılan sürenin her cinsiyet için farklılaşıp farklılaşmadığı hesaplanmak istenmiştir. Kadınların salgın öncesinde ve salgın sürecinde yemek/bulaşık işine ayırdığı zaman arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir ($p<0,001$). Kadınlar salgın öncesinde yemek/bulaşık işine ortalama 1,51 saat ayırıyorken salgın sürecinde ortalama 1,85 saat ayırmıştır. Erkeklerin salgın öncesinde ve salgın sürecinde yemek/bulaşık işine ayırdığı zaman arasında ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p=0,199$).

Tablo 11’de görüldüğü üzere salgın öncesinde çamaşır/ütü işine günlük ortalama ayrılan zaman açısından kadın ve erkek arasında anlamlı bir fark mevcuttur ($p<0,001$). Farklılık sıra ortalamalarından kaynaklanmaktadır. Kadınlarda sıra ortalamaları 193,35 iken erkeklerde 145,65 olarak elde edilmiştir. Kadınlar salgın öncesi çamaşır/ütü işine ortalama 1,17 saat zaman ayırırken erkekler ortalama 0,85 saat zaman ayırmıştır. Salgın sürecinde de çamaşır/ütü işine günlük ortalama ayrılan zaman cinsiyete göre farklılaşmaktadır ($p<0,001$). Kadınlar salgın sürecinde çamaşır/ütü işine ortalama 1,55 saat zaman ayırırken erkekler ortalama 0,95 saat zaman ayırmıştır. Kadınların salgın öncesinde ve salgın sürecinde çamaşır/ütü işine ayırdığı zamanlar arasında fark vardır ($p<0,001$). Kadınlar salgın öncesi çamaşır/ütü işine ortalama 1,17 saat zaman ayırırken salgın sürecinde bu ortalama 1,55 saate yükselmiştir. Erkeklerin salgın öncesinde ve salgın sürecinde çamaşır/ütü işine ayırdığı zamanlar arasında da fark bulunmuştur ($p=0,013$). Erkekler salgın öncesi çamaşır/ütü işine ortalama 0,85 saat zaman ayırırken salgın sırasında ortalama 0,95 saat zaman ayırmıştır.

Cinsiyete göre salgın öncesinde market/pazar alışverişine ayrılan zaman günlük ortalama zamanlar arasında fark tespit edilmiştir ($p=0,008$). Kadınlar market/pazar alışverişine ortalama 1,07 saat zaman ayırırken erkekler ortalama 1,28 saat zaman ayırmıştır. Cinsiyete göre salgın sürecinde market/pazar alışverişine ayrılan zaman günlük ortalama zamanlar arasında ise fark bulunmamıştır ($p=0,532$). Kadınların salgın öncesi ve sürecinde market/pazar alışverişine ayırdıkları süreler

arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p<0,001$). Kadınlar salgın öncesi market/pazar alışverişine ortalama 1,07 saat ayırırken salgın sürecinde bu ortalama 1,29 saate yükselmiştir. Erkeklerde salgın öncesi ve sonrası market/pazar alışverişine ayrılan zamanlar arasında ise fark mevcut değildir ($p=0,153$).

Cinsiyete göre salgın öncesinde çocukların bakımı için ayrılan günlük ortalama zaman arasında fark bulunmasa da ($p=0,153$), salgın sürecinde istatistiksel açıdan farklılık tespit edilmiştir ($p=0,047$). Kadınlar çocuk bakımı için günlük ortalama 1,3 saat zaman ayırırken erkekler çocukların bakımı için günlük ortalama 0,81 saat zaman ayırmıştır. Kadınlarda salgın öncesi ve sürecinde çocukların bakımı için ayrılan zaman arasında fark vardır ($p=0,019$). Kadınlar salgın öncesi çocuk bakımına günlük ortalama 1,18 saat ayırırken salgın sürecinde günlük ortalama 1,3 saat olmak üzere daha fazla zaman ayırmıştır. Erkeklerde salgın öncesi ve sonrası çocukların bakımı için ayrılan zamanlar arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur ($p=0,468$).

Hem salgın öncesinde ($p=0,273$) hem salgın sürecinde ($p=0,176$) çocukların eğitimi için ayrılan günlük ortalama zaman kadınlar ve erkekler arasında anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Ancak kadınlarda salgın öncesi ve sürecinde çocukların eğitimi için ayrılan zaman arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($p=0,002$). Kadınlar salgın öncesi çocukların eğitime günlük ortalama 0,91 saat ayırırken salgın sürecinde çocukların eğitime günlük ortalama 1,09 saat ayırmıştır. Erkeklerde ise salgın öncesi ve sırasında çocukların eğitimi için ayrılan zaman arasında istatistiksel olarak anlamlı bir bulunamamıştır ($p=0,630$).

Tablo 18: Cinsiyete Göre Salgın Öncesi ve Sürecinde Günlük Ev İşlerine Ayrılan Zamana Dair Bulgular 2

	Cinsiyet				Test ist.	p*
	Kadın		Erkek			
	Ortalama ± ss	Ortanca (min-mak)	Ortalama ± ss	Ortanca (min-mak)		
Ev toplama/temizleme 1	1,53 ± 0,93	1 (0 - 6)	1,21 ± 0,93	1 (0 - 6)	11231,50	<0,001
Ev toplama/temizleme 2	1,83 ± 1,07	2 (0 - 6)	1,23 ± 0,88	1 (0 - 6)	9642,00	<0,001
	Test ist.	-4,613		-0,576		
	p**	<0,001		0,565		
Aile bireylerine duygusal destek 1	1,31 ± 1,01	1 (0 - 6)	1,33 ± 1,48	1 (0 - 6)	12989,00	0,107
Aile bireylerine duygusal destek 2	1,65 ± 1,3	1 (0 - 6)	1,55 ± 1,64	1 (0 - 6)	12573,00	0,042
	Test ist.	-5,032		-2,229		
	p**	<0,001		0,026		
Kendinize ayırdığınız zaman 1	1,48 ± 1,1	1 (0 - 6)	1,95 ± 1,28	2 (0 - 6)	17335,00	0,001
Kendinize ayırdığınız zaman 2	1,37 ± 1,24	1 (0 - 6)	1,82 ± 1,4	2 (0 - 6)	17305,50	0,001
	Test ist.	-1,569		-1,416		
	p**	0,117		0,157		
Yaşlı/engelli bakımı 1	0,17 ± 0,5	0 (0 - 4)	0,29 ± 0,85	0 (0 - 5)	14586,50	0,653
Yaşlı/engelli bakımı 2	0,2 ± 0,63	0 (0 - 5)	0,25 ± 0,68	0 (0 - 4)	14604,00	0,635
	Test ist.	-0,819		-0,758		
	p**	0,413		0,449		

*Mann Whitney U Testi; ** Wilcoxon Testi

Örneklemdaki kadınlar erkekler arasında salgın öncesinde ev toplama/temizleme işlerine ayrılan günlük ortalama zaman hesaplandığında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($p < 0,001$). Kadınlar salgın öncesi ev toplama/temizleme işine ortalama 1,53 saat ayırırken erkekler ev toplama/temizleme işine ortalama 1,21 saat ayırmıştır. Benzer şekilde cinsiyetlere göre salgın sürecinde ev toplama/temizleme için ayrılan günlük ortalama zaman arasında da fark vardır ($p < 0,001$). Kadınlar salgın sürecinde ev toplama/temizleme işine ortalama 1,83 saat ayırırken erkekler ev toplama/temizleme işine ortalama 1,23 saat ayırmıştır. Kadınların salgın öncesi ve sürecinde ev toplama/temizleme için ayırdıkları süreler arasında da fark bulunmuştur ($p < 0,001$). Kadınlar salgın öncesinde ev toplama/temizleme işine ortalama 1,53 saat ayırırken salgın sürecinde 1,83 saat ayırmıştır. Salgın kadınların bu iş kategorisine ayırdıkları süreyi arttırırken erkekler için etkili olmamıştır. Erkeklerin salgın öncesi ve sonrası ev toplama/temizleme için ayırdıkları zamanlar arasında anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir ($p = 0,565$).

Cinsiyete göre salgın öncesinde aile bireylerine duygusal destek için ayrılan günlük ortalama zaman arasında fark olmasa da ($p = 0,107$), salgın sürecinde bu durum değişmiştir ($p = 0,042$). Kadınlar salgın sürecinde aile bireylerine duygusal destek için ortalama 1,65 saat ayırırken erkekler aile bireylerine duygusal destek için ortalama

1,55 saat ayırmıştır. Kadınlar özelinde bakıldığında salgın öncesi ve sürecinde aile bireylerine duygusal destek için ayrılan zamanlar arasında fark vardır ($p<0,001$). Kadınlar salgın öncesinde aile bireylerine duygusal destek için ortalama 1,31 saat ayırırken salgın sürecinde 1,65 saat ayırmıştır. Yine erkeklerde de salgın öncesi ve sonrası aile bireylerine duygusal destek için ayrılan zamanlar arasında fark saptanmıştır ($p=0,042$). Erkekler salgın öncesinde aile bireylerine duygusal destek için ortalama 1,33 saat ayırırken salgın sürecinde 1,55 saat ayırmıştır.

Cinsiyete göre salgın öncesinde katılımcıların kendilerine ayırdıkları günlük ortalama zaman arasında fark vardır ($p=0,001$). Kadınlar salgın öncesinde kendilerine günlük ortalama 1,48 saat ayırırken erkekler ortalama 1,95 saat ayırmıştır. Salgın sürecinde de katılımcıların cinsiyetlerine göre kendilerine ayırdıkları günlük ortalama zamanın farklılaştığını belirtmek mümkündür ($p=0,001$). Kadınlar salgın sürecinde kendilerine günlük ortalama 1,37 saat ayırırken erkekler ortalama 1,82 saat ayırmıştır. Kısacası her iki dönemde de kadınlar kendilerine erkeklerden daha az zaman ayırmaktadır. Hem kadınlar ($p=0,117$) hem erkekler ($p=0,157$) grubu için kendilerine ayırdıkları zaman salgın öncesi ve süreci dönemlerinde farklılaşmamaktadır.

Cinsiyete göre hem salgın öncesinde ($p=0,653$) hem salgın sürecinde ($p=0,635$) yaşlı/engelli bakımı için ayrılan günlük ortalama zaman arasında fark yoktur. Hem kadınlar ($p=0,413$) hem erkekler ($p=0,449$) grubu için yaşlı/engelli bakımına ayrılan zaman salgın öncesi ve sürecinde farklılaşmamaktadır.

Yukarıdaki tablolar incelendiğinde salgının genel olarak ev içi iş yükünü arttırdığını ifade etmek mümkündür. Ancak ev içi işlere ayrılan zaman cinsiyetler arasında karşılaştırıldığında kadın ve erkeklerin salgından farklı etkilendikleri görülmektedir. Kadınların her ihtiyaca yönelik ayırdıkları zamanın arttığı gözlenirken, erkeklerde bazı ihtiyaçlar için ayrılan gündelik ortalama saat miktarı artmıştır. Buna göre, salgının neden olduğu hane içi ihtiyaçların ve işlerin artışından en fazla etkilen kesim kadınlar olmuştur. Bununla beraber hem kadın hem erkek çalışanların salgın sürecinde kendine ayırdıkları zamanın azaldığı söylenebilir. Salgın öncesi ve sürecinde kadınların erkeklerden daha az vakti kendilerine ayırdıklarını da eklemek mümkündür (Alptekin ve Dikbaz, 2022).

3.1.3.3. Ev İşleri ve İhtiyaçların Karşılanması

Covid-19 salgını sürecinde ev içi ihtiyaçların kim/ler tarafından karşılandığı sorusuna verilen cevaplar doğrultusunda erişilen bulgular aşağıdaki tabloda görülmektedir. Ev içi ihtiyaçların hangi aile üyeleri tarafından karşılandığına bakıldığında kahvaltı hazırlamada en yüksek oran %83,1 ile kadına, yemek yapmada %84,4 ile kadına, sofrayı kurma %75 ile kadına ve sofrayı toplama %75,7 ile kadına aittir. Bulaşık yıkama/kaldırma için en yüksek oran %84,4 ile kadına, bulaşık makinesini boşaltma %80,1 ile kadına, çöp atma %76 ile erkeğe ve evi temizleme %87,4 ile kadına aittir. Ütü yapmada en yüksek oran %81,3 ile kadına, çamaşır yıkama/asma/toplamada %86,1 ile kadına, gıda ihtiyaçlarını belirlemede %81,4 ile kadına ve temizlik malzemesi ihtiyaçlarını belirlemede %89,2 ile kadına aittir. Market alışverişi yapmada en yüksek oran %73,6 ile erkeğe, tamirat işleri %80,6 ile erkeğe, çocuklarla oynama %70,8 ile kadına ve çocukların ödev takibinde %71,7 ile kadına aittir. Çocukların beslenmesiyle ilgilenmede en yüksek oran %82,6 ile kadına, çocukların temizliği ve bakımı ile ilgilenmede %81,6 ile kadına, çocukları kursa götürmede %55,7 ile kadına, çocukların öğretmenleriyle iletişim kurma %75,5 ile kadına ve fatura/aidat ödeme %72,1 ile erkeğe aittir.

Tablo 19: Ev İçi İhtiyaçların Aile Üyelerinden Kimler Tarafından Karşılandığına İlişkin Dağılım

Ev içi ihtiyaçlar	Erkek*	Erkek Çocuk*	Kadın*	Kız Çocuk*	Diğer*
Kahvaltı hazırlama	83 (39)	8 (3,8)	177 (83,1)	8 (3,8)	11 (5,2)
Yemek yapma	31 (32,3)	2 (2,1)	81 (84,4)	4 (4,2)	5 (5,2)
Sofrayı kurma	45 (46,9)	7 (7,3)	72 (75)	7 (7,3)	7 (7,3)
Sofrayı toplama	152 (51,4)	17 (5,7)	224 (75,7)	31 (10,5)	16 (5,4)
Bulaşık yıkama/kaldırma	113 (38,3)	8 (2,7)	249 (84,4)	22 (7,5)	12 (4,1)
Bulaşık makinesini boşaltma	130 (44,5)	7 (2,4)	234 (80,1)	24 (8,2)	14 (4,8)
Çöp atma	225 (76)	18 (6,1)	120 (40,5)	10 (3,4)	22 (7,4)
Evi temizleme	120 (41)	18 (6,1)	256 (87,4)	21 (7,2)	20 (6,8)
Ütü yapma	69 (23,9)	4 (1,4)	235 (81,3)	16 (5,5)	20 (6,9)
Çamaşır yıkama/asma/toplama	92 (31,2)	11 (3,7)	254 (86,1)	17 (5,8)	16 (5,4)
Gıda ihtiyaçlarını belirleme	158 (53,6)	12 (4,1)	240 (81,4)	15 (5,1)	14 (4,7)
Temizlik malzemesi ihtiyaçlarını belirleme	76 (25,7)	1 (0,3)	264 (89,2)	16 (5,4)	10 (3,4)
Market alışverişi yapma	218 (73,6)	16 (5,4)	182 (61,5)	16 (5,4)	13 (4,4)
Tamirat işleri	237 (80,6)	12 (4,1)	61 (20,7)	7 (2,4)	29 (9,9)
Çocuklarla oynama	152 (70,4)	8 (3,7)	153 (70,8)	10 (4,6)	27 (12,5)
Çocukların ödev takibi	77 (41,2)	3 (1,6)	134 (71,7)	5 (2,7)	27 (14,4)
Çocukların beslenmesiyle ilgilenme	97 (44,5)	3 (1,4)	180 (82,6)	4 (1,8)	28 (12,8)
Çocukların temizliği ve bakımıyla ilgilenme	80 (36,9)	3 (1,4)	177 (81,6)	5 (2,3)	30 (13,8)
Çocukları kursa götürme	94 (53,4)	2 (1,1)	98 (55,7)	3 (1,7)	31 (17,6)
Çocukların öğretmeniyle iletişim kurma	65 (34,6)	0(0)	142 (75,5)	3 (1,6)	25 (13,3)
Fatura ve aidat ödeme	207 (72,1)	6 (2,1)	113 (39,4)	8 (2,8)	16 (5,6)

*Çoklu yanıt

Tablo incelendiğinde toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün dengesizlik içerdiğini belirtmek mümkündür. Sıralanan 21 işin, aile içinde en çok kim tarafından yürütüldüğüne bakıldığında, kadınlar olduğu sonucuna varılmıştır. 18 işte kadınlar, 3 işte ise erkeklerin daha çok aktif rol aldığı görülmektedir. Çocukların iş yüküne ilişkin düşük oranlara erişilse de kız çocuklarının erkek çocuklarına göre ev içi iş paylaşımında daha fazla sorumluluk aldığı görülmektedir. Kadınların daha çok ev içi emek sarfetmelerinin yanı sıra, erkeklerin daha çok dışarıyla ilişkili, diğer bir ifadeyle kamusal nitelikli işlerde görev üstlendiği söylenebilir. Toplumsal cinsiyet tartışmalarında ve ilgili akademik literatürde sıklıkla vurgulanan ev içi iş bölümünün cinsiyetler arası eşitsiz biçimde dağılımı bu çalışmada da ulaşılan bir sonuç olmuştur. Üstelik tablodaki oranlar bu farkın önemli düzeyde olduğunu gösterir niteliktedir (Alptekin ve Dikbaz 2022).¹ Ankette yer alan diğer bir soruya yöneltilen cevaplar elde

¹ Tezin saha çalışması bulgularından yararlanarak hazırlanan bu bildiri, tez kapsamında Türkiye genelinde yapılan anket çalışmasının Manisa iline ait verileri baz alınarak yazılmış, 21-23 Eylül 2022 tarihleri arasında Manisa'da gerçekleştirilen Geçmişten Günümüze Manisa Sempozyumu-II'de sunulmuştur.

edilen bu bulguları desteklemektedir. Covid-19 salgını ile iş yükünün -ev ortamının, giysilerin ve market eşyalarının temizliği gibi- arttığı söylenebilir. Örneklem grubundaki kadınların %82,3'i, erkeklerin ise %43,5'i ev ortamının hijyenik olmasında en çok rolü kendisinin üstlendiğini ifade etmiştir.

3.2. Nitel Araştırma Bulguları

3.2.1. Cinsiyete göre Örneklem Grubunun Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özellikleri

Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yapılan katılımcı sayısı 16'dır. 8 kadın ve 8 erkek ile görüşme yapılmıştır. Katılımcıların yaşları 32-52 aralığındadır. Kadın katılımcıların yaş ortalaması 38,5 iken erkek katılımcıların yaş ortalaması 40,625'tir. Katılımcıların hepsi evlidir. Katılımcılardan 14'ü çocuk sahibi iken, 1'si çocuk sahibi değildir. Katılımcılardan 1'sinin eşi hamiledir. Katılımcılardan sadece 1 kişi 3 çocuk sahibidir. 6 katılımcı 2 çocuk sahibi iken 7 katılımcı tek çocuk sahibidir.

Tablo 20: Cinsiyete Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özellikler

Katılımcı Sayısı	Medeni Durum	Yaş	Çocuk Sayısı	Eğitim Durumu	Çalıştığı Sektör	Eşinin Çalıştığı Sektör
K1	Evli	46	2	Ön Lisans	Hemşire	Sağlık Çalışanı
K2	Evli	32	1	Ön Lisans	Hemşire	Özel Sektör
K3	Evli	34	2	Lisans	Kâtip	-
K4	Evli	33	1	Lisans	Kâtip	-
K5	Evli	34	1	Lisans	Öğretmen	Otel İşletmecisi
K6	Evli	42	1	Lisans	Öğretmen	Özel Sektör
K7	Evli	49	2	Lisans	Banka Çalışanı	Öğretmen
K8	Evli	38	1	Lisans	Banka Çalışanı	Cafe İşletmecisi
E9	Evli	52	3	Lisans	Doktor	Sağlık Çalışanı
E10	Evli	50	2	Lisans	Doktor	Ev Hanımı
E11	Evli	38	2	Lisans	Mübaşir	Ev Hanımı
E12	Evli	35	2	Lisans	Kâtip	Banka Çalışanı
E13	Evli	50	0	Lisans	Öğretmen	Öğretmen
E14	Evli	35	1	Lisans	Öğretmen	Öğretmen
E15	Evli	32	1	Lisans	Banka Çalışanı	Özel Sektör
E16	Evli	33	Eşi Hamile	Lisans	Banka Çalışanı	Banka Çalışanı

*K harfi kadın görüşmecileri, E harfi ise erkek görüşmecileri temsil etmektedir.

Derinlemesine görüşme yapılan katılımcıların 2'si ön lisans mezunu olup geri kalan 14'ü lisans mezunudur. Lisans mezunu katılımcıların 8'i sosyal bilimler alanından, 4'ü eğitim bilimleri alanından mezundur. Eğitim mezunu katılımcıların

2'sinin branşı İngilizce iken 1'sinin branşı fen bilimleri diğerinin branşı ise tarihtir. Lisans mezunu katılımcıların 2'si tıp fakültesi mezunudur. Ön lisans mezunu katılımcıların birisi tıbbi laboratuvar mezunu iken diğeri sağlık meslek yüksekokulu mezunudur.

Görüşme yapılan kadın katılımcıların 2'si hemşire, 2'si kâtip, 2'si öğretmen, 2'si ise banka çalışanıdır. Görüşme yapılan erkek katılımcıların 2'si doktor, 1'i kâtip, 1'i mübaşir, 2'si öğretmen, 2'si ise banka çalışanıdır. Katılımcıların çalıştıkları sektörler eşit dağıtılmaya çalışılmıştır. Erkek katılımcıların eşlerinin çalıştıkları sektörler incelendiği zaman 1'sinin sağlık çalışanı, 2'sinin banka çalışanı, 1'sinin özel sektör çalışanı ve 2'sinin öğretmen olduğu görülmektedir. Erkek katılımcıların 2'sinin ise eşleri ev hanımıdır. Kadın katılımcıların eşlerinin çalıştıkları sektörler incelendiği zaman 1'sinin otel, 1'sinin cafe işlettiği görülmektedir. 2'si özel sektörde çalışırken, 1'i sağlık sektöründe çalışmaktadır. 1'i ise öğretmendir.

3.2.2. Cinsiyete Göre Salgın Sürecinde Kamusal Alana Dair Bulgular

Kamusal mekâna dair bulgular elde edebilmek adına katılımcılara temelde beş adet açık uçlu soru yöneltilmiş ancak görüşmenin gidişatına bağlı olarak soru içeriğinin değiştirildiği durumlar söz konusu olmuştur. Sorulardan iki tanesi birbirinin devamı şeklinde olduğu için bu iki soru beraber ele alınmış; bu nedenle beş soru sorulsa da bulgular dört soru etrafında incelenmiştir. Katılımcıların kendilerini rahat ifade edebilmeleri adına görüşmenin akışına müdahale edilmemiş fakat elde edilen bulgular dört temel soru başlığı altında ele alınmış ve her meslek grubu ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Katılımcıların sırasıyla eğitim, sağlık, bankacılık ve adalet sektörüne dair görüşleri ele alınmıştır.

İlk olarak katılımcılara COVID-19 sürecinde çalıştıkları kurumdaki iş yüklerinin artıp artmadığı sorulmuş eğer arttığı düşünülüyorsa da hangi alanlarda ve ne şekilde arttığı sorulmuştur. İkinci olarak COVID-19 sürecinde çalıştıkları kurumlardaki iş arkadaşlarıyla ya da işverenleriyle ilişkilerinde değişim yaşayıp yaşamadıkları sorulmuştur. Üçüncü olarak katılımcıların iş yerlerinde karşılaştıkları sorunlar ve karşılaştıkları bu sorunlara karşı işverenlerinin ne gibi önlemler aldığı sorulmuştur. Son olarak ise iş yerlerinde karşılaştıkları sorunlara kendilerinin ne gibi önlemler aldığı sorulmuştur.

Eğitim Sektörüne Dair Bulgular

Pandemi süreci birçok alanda olduğu gibi eğitim sektörünü de derinden etkilemiştir. Dünya genelinde yüz doksandan fazla ülkede okullar kapanırken bazı ülkelerde ise yerel, bölgesel ve eyalet ölçeğinde okullarda örgün eğitime ara verilmiştir (Emin ve Altunel, 2021). Yüz yüze eğitimin sekteye uğraması ile eğitimde devamlılığın sağlanması adına alternatif arayışlara girilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığının aldığı kararla okullar 16 Mart 2020 tarihinde eğitime ara vermiş ardından 23 Mart 2020 tarihinde uzaktan eğitim faaliyetlerine başlanmıştır. Eğitim öğretim faaliyetlerindeki bu ani değişim muhtemel sorunları beraberinde getirmiştir.

Eğitimde fırsat eşitsizliği ise bu noktada akla gelen en temel sorun olmuştur. Bilgisayar ve internete erişim imkânı olmayan milyonlarca öğrenci bu süreçten olumsuz etkilenmiştir. Her ne kadar öğrencilere devlet tarafından belirli kotalarda ücretsiz internet hizmeti sağlansa da bu çözüm yeterli olmamıştır. MEB'in verilerine göre 23 Mart 2020-7 Mayıs 2021 tarihleri arasında 18 milyonu aşkın öğrenciden 14.082.744'ü uzaktan eğitime katılmıştır. Bu öğrencilerin %60'ı dersleri cep telefonundan izlemiştir. Tabletten derslere katılanların oranı %9, bilgisayardan katılanların oranı ise % 31 olmuştur. Bu süreçte öğrencilerin erişimi için EBA Destek Noktaları kurulsa da yetersiz kalmıştır. MEB, bugüne kadar iş insanlarının da destekleri ile sadece 700.000 civarı tablet dağıtabilmiştir. Uzaktan eğitim sürecinde teknolojiye erişmek ve teknolojiyi kullanmak önemli olsa da tek başına yeterli olmamış; eğitim öğretim süreçlerinin evlerde yürütüldüğü bu dönemde ev ortamlarının ders takibi ve ders çalışmak için uygunluğu da önemli parametrelerden biri haline gelmiştir (Emin ve Altunel, 2021). Katılımcılardan birisinin düşünceleri bu durumu destekler niteliktedir:

“Bilgisayarı, interneti olmayan öğrenciler vardı. Bizim öğrenci grubumuzun büyük bir kısmı anne baba çalışan gruptu. Fabrikada çalışıyor. Onlar çok fazla evde kalmadılar açıkçası. Vardiyalı çalışıyorlar. Doğal olarak çocukların ev kontrolleri bir yerden sonra başı boş kalmaya başladı. Yüzde yetmiş seksen katılımla o dönemi geçirdik ama eğitim öğretimin yapısına ters bir durum. Uzaktan eğitim denilen şey işte böyle programlar aracılığıyla çok kısa süreli olursa bence etkili oluyor ama her gün sabah kalkıp ekran karşısında yedi saat sekiz saat geçiriyorsun. Okuldaki gibi olmuyor. Sınıf içerisindeki interaktif ortam gibi olmuyor. Çocuğu görmüyorsunuz. Çocuk

orda ismi görünüyor, kamera açmak istemediği için örneğin bir bakıyorsunuz çocuk yok. Sesleniyorsunuz sesleniyorsunuz, çocuk açmış gitmiş. Sizi dinlemiyor. O süreç bence baya zorlu oldu. (E-13)”

Okulların kapanması ile birçok üniversite ve lise öğrencisi evlerine dönmek zorunda kalmış; pandemiyle beraber artan ev içi sorumlulukları da beraberinde yüklenmek zorunda kalmışlardır. Öğrencilerin uzaktan eğitime ilişkin düşünceleri cinsiyete göre farklılık göstermiştir. Bulut ve Eşitti'nin (2020) üniversite öğrencilerine yaptıkları bir araştırmaya göre erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre, uzaktan eğitim derslerini daha etkili buldukları ve memnuniyet düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Özellikle kız öğrencilerin ev içi sorumluluklarını anneleri ile paylaşma gereği duymaları bu anlamda üzerlerine düşen yükü arttırmış; erkek öğrencilerin ise evde yeme, içme, çamaşır, bulaşık gibi yaşamsal ihtiyaçlarının hane halkı tarafından karşılanması uzaktan eğitime bakış açılarını olumlu yönde etkilemiştir. Okulların uzun süre kapalı kalması dezavantajlı çocukların aşılama, okulda beslenme ve zihinsel sağlık ve psiko-sosyal destek gibi temel okul temelli hizmetlere erişimini kesintiye uğratarak, çocuklarda daha fazla stres ve endişeye neden olmuştur (UNICEF, 2020'den aktaran Yurttaş ve Kesik, 2022). Nitekim, okulların kapalı kalmaya devam etmesiyle birlikte korunmaya muhtaç çocukların istismar edilmesi, aile içi şiddetin artması, ebeveynlerin işe dönmesi ile çocuklar çocukların bakım sorunu, evde yalnız bırakılan çocukların ev kazalarıyla yaralanması, çocuklarının bakımı için işinden ayrılan ya da çalışma sürelerini azaltan ebeveynler ekonomik sıkıntıyla karşı karşıya kalması gibi çeşitli sorunlarda artış yaşanmıştır (Yurttaş ve Kesik, 2022).

Diğer yandan sosyoekonomik olarak daha avantajlı öğrenciler velilerinin desteği ve yönlendirmeleriyle okulun kapalı olduğu dönemlerde de eğitim öğretim süreçlerini takip edebilmiş; bunun yanı sıra bu öğrenciler özel ders, kurs, kaynak kitap ve materyaller gibi farklı desteklerle öğrenme açıklarını kapatma imkanına sahip olmuştur. Ancak sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı olan öğrencilerin okulların uzun süreli kapalı olmasından kaynaklı daha fazla öğrenme kaybına maruz kaldığı yapılan çalışmalarla da ortaya konulmuştur (Reimers, Schleicher, vd, 2020.) Uzaktan eğitim ile devamsızlık sorunları baş göstermiş, öğrencilerin derse katılım oranlarında düşüşler yaşanmış, ödev takiplerinin online üzerinden kontrolü zor bir hal almıştır. Gerçek bir sınıf ortamı oluşturulamamış, tüm öğrenciler eğitim sürecine dahil edilememiştir. Öğretmenlerin sınıf kontrolünü sağlaması da uzaktan hiç kolay

olmamıştır. Katılımcılardan birisinin aşağıda verilen ifadeleri bu durumu desteklemektedir:

“...Ve ders, akademik anlamda da baya geri düşüş yaşattı. Ödev kontrolü yapamıyorsunuz mesela. Nasıl yapacaksınız. Ancak çocuk size fotoğrafını ulaştırırsa. Onun da nasıl yapıldığını bilemiyorsunuz. Normal bugün sınıfta çocuğu birkaç soruyla ne var ne yok ne kadar çalışmış nasıl hazırlık yapmış onu gözlemleyebiliyorsunuz ama uzaktan eğitimde bu mümkün değildi. (E-13)”

“Açıkça söyleyeyim Covid döneminde evden çalışmak dışardan görüneneye göre kolay ama öğretmene göre çok zor. Uzaktan öğrenciyi kontrol edemiyorsunuz. Bir anımı anlatayım mesela. Bir gün ders anlatırken çocuk yanlışlıkla kamerasını açtı. Bir baktım yatıyormuş. Kalk lan yerinden, dedim. Not almayı geçtim bari oturarak ders dinle, dedim. “Ya hocam uzaktan dinliyoruz, bir şey olmaz.” Aslında o andaki rahatlama havası öğrenmesinde zayıflığa neden oluyor. Uzaktan gerçekten de kontrol çok zor. Çocuğa uzaktan meseşa neden dersten çıkıyorsun diyemiyorsun. Gerçekten de yüz yüze eğitimin kıymetini daha iyi anladık. (E-14)”

Altun Ekiz’in (2020) üniversite öğrencilerinin uzaktan eğitime ilişkin görüşlerini incelediği nitel araştırmada, öğrenciler uzaktan eğitimi, evde eğitim, rahatlık ve kolaylık sağlayan bir sistem, zaman ve mekândan bağımsız eğitim şeklinde tanımlarken adil olmayan bir sistem, uzanarak dinleyebilme, sanal sınıf, stresli bir süreç ve hediye kavramlarına benzetmişlerdir. Üniversite öğrencilerinin dahi uzaktan eğitime bu perspektiften bakmaları ilkökul ve ortaokul öğrencilerine uzaktan eğitim vermenin ne kadar zor olacağını göstermektedir. Buna ilişkin katılımcıların görüşlerinden bazıları şu şekilde sıralanabilir:

“Çocuğun kontrolü zor, ödevini kontrol edemiyorsunuz. Arada bir görüntüsü açarken yatakta yakaladığınız çocuk bile oluyordu. Yastığa koymuş kafasını ekrandan sizi izliyor. Sağlıklı oldu mu olmadı. O şekilde geçirmeye çalıştık. (E-13)”

“Ahmet burda mısın, Ahmet’ten ses seda yok. Ayşe kızım geldin mi, Ayşe yok. Bahaneler çok üretti çocuklar. Öğretmenim internetimiz yoktu. Öğretmenim anneannemde kalıyorum internetimiz yok. Bilgisayarımın bilmem nesi oldu.

Tabletimin şu oldu. Annem telefonunu vermedi gibi gibi. Böyle yani hiç tam çok fazla katılım olmadı ister istemez. Mecbur da kılamıyorsunuz. Öğrenciyi görmek istiyorsunuz ama ğrenci kamerasını amıyor. Uzun süre onu tartıştık. Özel hayatıdır, özel ortamıdır. Zorlansın mı zorlanmasın mı ocuk. Amayabilir dendi, en sonda bir baktınız ekranda sadece yirmi tane küçük kare. Çocuklar kendilerine birtakım avatar buldu. Kimi fenerbahesi, kimi bilmem dragonu. O sürecin takibi de zor oldu. (E-13)”

“Bir de şöyle bizim hani uzaktan eēitim gerçekten zor çocuklar açısından. Bir şey öğreteceksin tam ğretemiyorsun. Dil sınıfları var benim ilk o zaman almıştık mesela. Tam ocuklarda her şey oturmuyor, bilgiler. Uzaktan dev atmak zorundasın. Bazı şeyler havada kaldı. Bazı ocuklara çok yarıyor aslında uzaktan eēitim ama bazı ocuēa hiç uygun deēil. Kamerasını amıyor, sesini amıyor. Hani bu sefer biz daha çok şey yapmaya başladık. Öğrenciyi tanıyamıyorsun. Ondan sonra ailesi ile iletişim halinde deēilsin. Süreç gerçekten zordu. Tamam belki evdesin, yol gidip gelmiyorsun. Zaman kaybı yok belki ama vermek istediēini veremiyorsun. Etkinlikler havada kalıyor. Sosyalleşemiyor ocuklar. Oyun yok çocuklar için. Bazı ğrencilerin hiç derse gelmediēi olmuştu. Kiminin bilgisayarı yoktu. Maddi durumu yetersizdi. Sekizinci sınıfın varsa çok çok daha zordu. LGS var çünkü. Öğretmenlere külfet oldu uzaktan eēitim öyle diyebilirim. (K-6)”

Uzaktan eēitime geçiş için yeterli alt yapının olmayışı öğretmenlerin de sürece uyum saēlamasını zorlaştırmıştır. Bilgi niversitesi’nden Prof. Dr. Emre ERDOēAN bu durumu şu şekilde açıklamıştır: “Aslında uzaktan eēitim sınıfta, yüz yüze olmamanın kayıplarını giderecek bazı araçlar sunuyor, ders içi oylamalar, beyaz tahta kullanımı; ders dışında forum ve Wiki gibi uygulamalarla başka bir ērenme biçimine geçilebilir, ancak gerek biz akademisyenler gerekse de öğrenciler bu tür uygulamalara pek aşına olmadıēımızdan etkin kullandıēımızı söyleyemeyiz.” (Bakaç, 2021). Katılımcılardan birisi bu duruma parmak basarak uzaktan eēitimin hem artı hem eksi yönlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Market niye açık çünkü ihtiyaç. Bu da bir ihtiyaç. Çünkü nasıl herkes evine sipariş veremiyor, online alışverişi tam bilmiyor bu online eēitimi de herkes bilemeyebiliyor. şöyle sorunlar da yaşadık mesela. ocuk akşam mesaj attı. “Hocam ben derse giremedim.” “Neden giremedin?” dedim. “Babam

telefonla konuşmak zorunda kaldı, başka yere gitti. Babam gidince telefon da gitti. Telefon gidince de derse giremedim.” dedi. Böyle çok olayla karşılaştım. İnterneti, tableti, bilgisayarı olmayan çok. Mesela “Bu ay 10 GB internet aldım hocam iki hafta ancak gidiyor.” dedi. Bu aileye ayda 40 GB internet al diyemezsin. Avantajı da çok aslında. Mesela örnek vereyim. Okulda akıllı tahtayı açtığımda o kadar çok işleyemeyebiliyorum. Hani interneti oraya bağla, şuraya bağla. İnternet sorun olabiliyor. Akıllı tahtalar bozuk olabiliyor. Ekran yansıması olabiliyor, çok göremeyebiliyor. Akıllı tahtanın olumsuz yanları da var. Ama onlineda eğitim yaparken pat diye paylaşım yapabiliyorum. Video var izleyin, bakın şöyle bir görsel var. Bilgisayarda bir sürü akıllı tahta uygulaması var. Oradan ders işliyorum mesela. Düşündüğünüzde online eğitimin çok avantajlı tarafları da var. Mesela şu an oturduğumuz yerden sen Erzincan’dasın ben Manisa’dayım gayet konuşuyoruz. (Gülüşmeler) Ama negatif yanlarının çözülmesi gerekiyor. (E-14)”

Üniversite öğrencileri ile yapılan bir araştırmaya göre üniversitelerin uzaktan eğitim merkezi (UZEM) sistemi üzerinden verilen derslere ilişkin genel olarak öğrencilerin, ödev yapmada problem yaşamaları, videolardaki anlatımın yetersizliği, dikkat ve odaklanma sorunu, internet ve bilgisayarın olmamasından dolayı olumsuz görüş bildirdikleri belirtilmiştir. Öte yandan öğrenciler, UZEM aracılığı ile eğitimi dersleri düzenli takip edebilme şansına sahip olmaları, derslerin düzenli olarak sisteme yüklenmesi, ders içeriklerinin kaliteli olması, zaman ve mekândan bağımsız tekrar izlenebilmesi yönleri ile olumlu değerlendirmişlerdir (Altun Ekiz, 2020). Katılımcılardan uzaktan eğitimin olumlu etkilerinden çok olumsuz etkilerinin olduğunu ifade edenler de olmuştur:

“Elimizdeki malzemeyi kullanamadık, hazırlıksız yakalandık. Görsel malzemelerimiz vardı ama bilgisayar ortamında bunu paylaşabileceğimiz tarzda değildi çoğunlukla. O süreçte herkes hızlı bir şekilde internetten, sağdan soldan, birbiri ile yardımlaşarak bütün malzemeleri edinmeye çalıştı, sunumlar hazırlandı, tablolar hazırlandı, hazır olanlar kullanıldı. Zorlu bir süreçti yani. Ben o bir buçuk yılı falan kayıp olarak geçiriyorum. Hele hele uygulamalı derslerle ilgili. Şimdi bir beden eğitimi dersini düşünsenize ekran karşısında yapıyorsunuz yani. Ne kadar başarılı yani. Fen bilgisi dersini deney yapmadan, herhangi bir şey yapmadan ekran karşısında sadece

anlatmaya. Matematiği anlatmaya çalışıyorsunuz. Bu anlamda bir öğrenci başarısızlığını da etkileyen bir süreçti o. Çok sağlıklı olmadı. Birkaç saatlik, birkaç günlük seminer olur, konferans olur tamamdır, o kaldırır ama aylarca süren uzaktan eğitim bence çok sağlıklı değildi. (E-13)”

Pandemi süreci devam ederken başlayan yüz yüze eğitim süreci ise beraberinde farklı sorunlara neden olmuştur. Öğrencilerin eve kapanması ile fiziksel aktivite oranlarında düşüşler meydana gelmiş, internet bağımlılığı artış göstermiştir. Sürekli ekrana maruz kalmak öğrencilerde ve öğretmenlerde sağlık sorunlarına neden olmuştur. Öğrencilerin bu süreçte saldırganlık davranışlarının arttığı, Covid-19 nedeniyle olumsuz duygularda artış görüldüğü, sosyal yaşam alışkanlıklarının değiştiği, endişe, iştahsızlık, aşırı stres, depresyon, korku, endişe ve sinirlilik hali gibi olumsuz tutum ve tavırların çoğaldığı görülmüştür (Demir, Dağ, vd., 2022). Yapılan bir araştırmaya göre pandemi sürecinde öğrencilerde okul kültüründen uzaklaşma, akran zorbalığında artma, oyun kurma ve işbirliği gerektiren aktivitelerde güçlükler, okuma ve okuduğunu anlama ve kendini ifade etme yetenekleri bakımından gerileme ve gelişme eksikliği, yazmaya karşı tutum ve becerilerde azalma, düzgün cümle kurma ve cümleleri doğru yazmada yetersizlikler tespit edilmiştir (Demir, Dağ, vd., 2022). Katılımcıların görüşleri de bu durumu destekler nitelikte olmuştur:

“Tabi tabi neden çünkü aslında bilgisayar çok yordu bizi o süreçte. Hem radyasyon alma açısından mesela benim kızımda göz bozukluğu ortaya çıkmıştı o süreçte. Gözlük takmaya başladı. Biz sürekli ekran karşısındayız yine. (K-6)”

“Çocuklar bir yıldan fazla bir zamanı evde geçirdiler. Toplu okul kültüründen uzak kaldıkları için birtakım davranış ve alışkanlıklarda ciddi bir boşluk yarattı. Hani biz geçen yıl örneğin bir yıl boyunca sadece onları düzeltmek için uğraştık. Tamamen evde rahat kalmış çocuk. Bir okul kültürü içerisinde kazandığı birtakım kazanımlarını unutmuş, kaybetmiş. Evde farklı alışkanlıklar edinmiş. O anlamda biraz sorun yaşadık, davranışlarda biraz sorun yaşadık. Öğrenciyi çalıştırma, motive etme konusunda baya sorun yaşadık. Öğrencilerimiz içerisinde ailesinde kayıp yaşayanlar oldu. Onlar farklı psikoloji ile gelmeye başladılar. (E-13)”

“Asıl çocuklar sıkıntı yaşadı. Gözlerinde sorunlar yaşamaya başladılar. Hareketsizlikten dolayı çocuklar biraz daha kilo almış halde geldiler. Çok

fazla yazıp çizmedikleri ellerini kullanmadıkları için psikomotor alışkanlıklarında zayıflama olan öğrenciler oldu. Yazamaz hale geldi çocuk mesela. İşte yoruluyorum, bileğim ağrıyor, parmağım acıdı öğretmenim. Yaptık bir şeyler ama çok sağlıklı oldu mu olmadı. Yetişkin bir insan olarak siz bunu sağlıklı hale getiremedikten sonra siz beşinci sınıf öğrencisini ekran karşısında zor. Bir de okul kültürü farklıdır, beraber olmak, bir arada olmak, birtakım alışkanlıkları o süreçte kazanmak. Sadece derdimiz hani bilgi vermek değil, bir şeyi aktarmak değil. Eğitim kısmı da vardı ama biz pandemi süreci boyunca onu tabii atladık çoğunlukla. (E-13)”

Yüz yüze eğitimlerde devam zorunluluğunun olmaması nedeniyle öğretmenlerin hem sınıftaki öğrenciye hem de uzaktan eğitim ile derse katılan öğrenciye aynı anda ders anlatmaya çalışması öğretmenlerin iş yükünün artmasına neden olmuştur. Sınıf ortamında bile disiplini sağlamak, her öğrencinin gelişimini takip etmek, düzeni sağlamak, öğrenme açıklarını tespit edip telafi etmeye çalışmak öğretmenler için oldukça zorlu bir mücadeleyken, bunu uzaktan yürütmek öğretmenlerin hem iş yükünü arttırmış hem de öğretmenler için ekstra stres oluşturmuştur (Çetinkaya Aydın, 2020). Yüz yüze eğitim esnasında maske kullanımının zorunlu olması da iş yükünü arttıran bir başka etken olmuştur. Katılımcıların bu konudaki yorumu şöyledir:

“Sonuçta maske takıyorsun, sesin çocuğa geç ulaşıyor. Ya da ne bileyim ya da süzülerek geçiyor. Normal çıplak sesin gibi değil. Daha çok bağırma ihtiyacı duyuyorsun, daha çok sesini yükseltme ihtiyacı duyuyorsun. Bu da senin sesinin, oto kontrolünün, bedeninin daha çok çalışmasına neden oluyor. Haliyle öğretmenler olarak, çocuklar olarak hepimiz yıpranıyorduk. İş yükü bu anlamda daha çoktu. (K-5)”

“Gelmeyen çocuk için de tekrar bilgisayar açıyorsunuz, kamera çalıştırıyorsunuz, çocuğu tahtayı görecektir şekilde ayarlıyorsunuz. O ayrı bir sıkıntı oldu. İnternet bağlantımız kopuyor, bir sınıftan çıkıp öbürüne gidiyorsunuz yeniden bilgisayar açıyorsunuz. Çocuk girdi mi girmedi mi onu kontrol ediyorsunuz. Karşınızda on öğrenci var ama evde olan on öğrenciye de o dersi vermek zorundasınız. Bu sefer onun takibi zor oldu. (E-13)”

Hijyen şartlarına uyulması koşulu ile başlayan yarı zamanlı yüz yüze eğitime geçiş beraberinde akıllara birçok soru işareti getirmiştir. Gerekli hijyen koşulları sağlanabilecek miydi? Maske ve sosyal mesafe kurallarına ilkokul, ortaokul öğrencileri ne derece uyum sağlayabileceklerdi? Özellikle havaların soğuması ile sınıflar yeteri kadar havalandırılabilir miydi? Covid-19’a yakalanan öğrenciler, veliler ve öğretmenler konusunda nasıl bir yol izlenecekti? Tüm bu sorular öğretmenlerin hem fiziksel hem de psikolojik olarak yıpranmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda Dünya Sağlık Örgütü de sağlık personeli, karantina alanlarında çalışan ekipler, müdahale ekipleri gibi çalışanların yanı sıra öğretmenlerin de “psikolojik ilk yardım” konusunda bilgilendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir (WHO, 2020). Bu konuda görüş belirten katılımcıların yorumları şu şekilde olmuştur:

“Sürekli bizde şey telaşı oluyordu ilk dönemde. “Çocuğum üç kişi bir araya gelme, çocuğum şu kadar yaklaşma, hadi bakalım ellerimizi yıkayalım, işte sınıflarımızı havalandıralım, hapşırdın işte maskeni tak.” Sürekli maske mücadelesi verdik mesela. Çocuk takamıyor, unutuyor, koparıyor. Her gün günlerce paket paket maske dağıttık. Okulun rutin işi çok fazla artmadı ama buna benzer daha dikkat etmemiz gereken, hijyen konusunda takibi yapılması gereken şeyler de dikkatli olmaya çalıştık. Bu durum da sizi ister istemez geriyor, işte falan öğrenci hastaymış, filanın annesi hastaymış, filanın babası karantinadaymış. Hatta siz bir gün önce çocukla ele ele yan yana oturuyorsunuz, konuşuyorsunuz ertesi gün pozitif çıkıyor. Bu sefer kendinizde o belirtileri bekliyorsunuz. İşte acaba bulaştı mı, bir şey oldu mu gibisinden. İş yükü anlamında bize ekstra biraz daha dikkat getirdi. O da bir strestir aslında. Çocuk bu sonuçta beşinci, altıncı sınıf öğrencisi sizin kadar düşünemiyor, sizin kadar dikkatli davranamıyor. Hatta konuşurken maskesini açıp konuşmadığı zaman kapatan öğrencimiz var. (Gülüşmeler) Çocuğum indirme ama çocuk yani bu yapacak bir şey yok. (E-13)”

“Ee tabi bir şey olur mu kaygısı. Çocuktan bana geçer mi benden çocuğa geçer mi? Aman şuraya dokunmayayım aman ellerinizi daha çok yıkayın çocuklar, acaba ellerini yıkadılar mı, ailesinde bir şey var mı kaygısı. En ufak bir şey de Covid mi ya da olduysa bize de geçti mi kaygısı. Tabi bunlar mental olarak psikolojik olarak bizi yoruyordu. İş yükü olarak yormuyordu, işleyiş aynıydı ama psikolojik yönden baskı, endişe, kaygı tabi bizi yoruyordu. Haliyle de gerginliklere sebep oluyordu. (K-5)”

Uzaktan eğitimde Covid-19'a yakalanan bir öğretmen ya da öğrenci sağlık durumu ağır olmadığı sürece evinde izole ortamda derslere katılım sağlayabilirken yüz yüze eğitimde bu durum imkânsız olmuştur. Covid-19'a yakalanan öğretmenler karantina sürelerini tamamlarken derslere katılım sağlayamamış; bu durum eğitimde aksaklıklara neden olmuştur. Salgın döneminde Covid-19'a yakalanan öğretmen ve öğrencilerin süreç içerisinde nasıl bir yol izlediklerine dair katılımcıların görüşleri şu şekilde olmuştur:

“Nerdeyse 45 kişiyiz biz, yaklaşık yarısı Covid geçirdi. Covid geçirdiği süreç içerisinde “Ben iyiyim dersimi yaparım.” diyen de oldu tamamen yattığı için yapamayan da oldu. Hani mümkün mertebe ders programında paylaşmaya çalıştık. İşte sizin boş saatinizde hemen diğer sınıfı çağırıyorsunuz şu kadar gün Ahmet öğretmenizle ders yapacaksınız diye. Ama hiç ders yapılamadığı zamanlar da oldu. Öğretmenimiz çok ağır Covid geçiriyor, bırakın ekrana çıkmayı konuşacak hali yok insanın. O süreçte dersler aksayarak gitti yani. (E-13)”

“Ben böyle bir durum yaşamadım. Bazı okullarda yaşayan arkadaşlardan duydum. İki öğrenci Covid olduğu için sınıf karantinaya alınmış. Öğretmen derse devam ediyor. Okula bilgisayar götürüyor. O sınıfın dersini online yapıyor. Bir sonraki ders yüz yüze ise yine okulda eğitime devam ediyor. Aslında çok sağlıklı değil ama komple kapatmaktansa biraz daha mantıklı geliyor. Çünkü yüz yüze olmayınca olmuyor. (E-14)”

Sokağa çıkma yasakları, sosyal izolasyon insanların birbirinden fiziksel olarak uzaklaşmasına neden olsa da evrensel dijitalleşme insanların istedikleri her an birbirlerinin yanında olabilmelerine imkân sağlamıştır. Ancak sarılmaların, öpmelerin, onayların, doğrulamaların sadece emojilerle yerine getirilmesi, aktarılacak istenen tüm duygu ve düşüncelerin dijitalde hissedilmesine neden olmuştur (Terkan, 2022). Pandemi, toplumda korku ve panik seviyesinin artmasına neden olmuş; salgının yarattığı fiziksel sağlık sorunlarının psikososyal sorunlara dönüşmesine neden olmuştur. Yakınlarını enfekte etme riski, çalıştıkları iş yerindeki arkadaşlarından birinin enfekte olması, koruyucu ekipman yetersizliği ve tedavi planlarının belirsizliği çalışanları psikososyal anlamda etkilemiştir (Kurt ve Karaaziz, 2021). Pandemi

sürecinin katılımcıların iş ve arkadaşlık ilişkilerine nasıl yansıdığını aşağıdaki ifadelerden görmekteyiz:

“Çok olumsuz olarak yansımada sonuçta hepimiz o gerginliği yaşadık. Covid geçiren arkadaşlarımız oldu onlar daha imtina etmeye başladılar. Mümkün mertebe öğretmenler odasına uzun süre girmeyenler oldu. Tamamen dışarıda, binanın boş yerlerinden geçirmeye çalışanlar oldu. Yan yana gelmemeye çalıştık. Şu an mesela oturuyorsunuz kanepede üç dört kişi. O gün buna dikkat ediyorduk. Herkeste ister istemez kendisini korumak, ailesini korumak adına bir gerginlik böyle bir daha dikkatli davranma şeyi vardı. (E-13)”

“O kaygı, endişe işte hasta olur muyum? Hasta olursam naporım? Ailesi ile yaşayan arkadaşlarım vardı, çocuğu olan arkadaşlarım vardı. Evli olan, bekar olan arkadaşlarım vardı. Her biri evine gittiğinde acaba biz bugün birine dokunup hasta olduk mu kaygısı bile normal akışımızın dışına çıkmamıza sebep oluyordu, tabi ki bu da bizi geriye psikolojik olarak. Huzursuzluğu sebep oluyordu aramızda. En ufak bir şeyde mesela ay karnım ağrıdı dediğimizde ay sen Covid misin, kafan değse masaya ay sen de bir şey mi var. Bu bile insanı ben öcü müyüm, ben parazit miyim, ölümcül vaka mıyım gibi bir gerginlik yaratıyordu. (K-5)”

“Şöyle olmuştu aslında uzaklaşmalar olmuştu. Daha böyle işte korkarak konuşuyorsun. Denk gelmiyorsun bile bazen. Ay konuşmayayım sanki birisinden bir şey kaparım gibi bir korku vardı. Daha da resmi gibi olmuştu. Bazı arkadaşlarımızı hiç görmüyorduk. Okul çok sessizdi, arada gidiyorduk okula. Sekizlerin önce açılmıştı hatta. Gerçekten tuhaftı ilişkiler o zaman, hatırlıyorum. Bazen konuşmuyorsun, birbirinden korkuyorsun gibi. (K-6)”

Covid-19 tedbirleri denince akla gelen en temel iki madde maske kullanımı ve sosyal mesafe olmuştur. Katılımcılar alınan tedbirlerin sadece bu iki madde ile sınırlandırılmasının toplum sağlığı açısından yeterli olmayacağını ifade etmişlerdir:

“Çok ciddi bir şey alınmadı desem yeridir. Naptık, bütün koridorlara dezenfektanlar asıldı. Uyarı tebalaları yok yerlerde mesafeyi falan koruyun yazıları. Bunun dışında okullarda zaten pek bir şey yapamazsınız. Fiziken mümkün değil. 670 öğrencinin olduğu bir okuldasınız. İlk dönem sınavları

ikiye bölerek yaptık, on beşer kişi birer sıra boş şeklinde önlem olarak. Lavabolardaki deterjanlar, dezenfektan malzemeleri gün içinde daha sık kontrol edildi. Çocukların çünkü sürekli kullanımına açıldı. Hatta derslerde falan şey yapmaya başladık çocuklarla. Herkes kendi dezenfektanını getirsin mümkün mertebe. Arada siz kullanıyorsunuz, çocuklar da kullanıyor. Uzun süre kış da olsa kapı pencere açık ders yaptık. Bütün pencereler açıktı. Bu sefer üşüyüp hasta olanımız oldu. Çok fazla ekstra bir şey yapamadık okullarda. Dezenfektan geldi, bakanlıktan bir ara maske dağıtıldı. Okulumuz kendi imkanları ile aldı dışarıdan dezenfektan. Koridorlarda, sınıflarda bulundurmaya çalıştık. (E-13)”

“Pandemiye karşı şöyle, mesafeye çok dikkat edin, denildi. Maske tak, maske tak diyorduk sürekli çocuklara. O da çok tuhaftı. Maskesi açıksa maskenizi takın, ellerinizi dezenfekte edin. Aralıklı oturma, yan yana oturmayın. Sınıfları ikiye böldük. Bir grup bir gün geliyordu, bir grup bir gün geliyordu mesela. Sonra tamamen açıldıktan sonra da herkeste maske zorunluluğu, camları açık tutuyorduk. Bu şekilde. (K-6)”

“Sadece okul bazında indirgemek çok doğru değil ama mesela normal diğer kurumlarda önlem neyse öyle önemler alındı. Lavabolara ve tuvaletlere birer aralık konuldu. 1,5 metre mesafe kuralı konuldu. Her sıraya bir öğrenci oturacak tarzından önlemler alındı. (E-14)”

Özel kurumda çalışan bir katılımcımız ise kurumlarında alınan önlemleri şu şekilde ifade etmiştir:

“Normalde Millî Eğitim Bakanlığının okulda yapılması gereken her şeyini biz okulda yaptık. Anaokulu çocuklarında maske takma zorunluluğu vardı, öğretmenler de öyle. Küçük yaşlardaki çocuklar düzenli olarak maskelerini çıkarıyorlardı öğretmen kontrolünde. Gün içinde sık sık değiştiriyorlardı. Sınıflarda dezenfektan vardı ayrıca havalandırma cihazı vardı ekstra sınıflarda. Hala var şu an gün içinde kullanılıyor. Pencereler daha çok açılıyordu, sınıf daha çok havalandırılıyordu işte mevsim bahar ise çocuklar daha çok dışarda oynuyordu. Bu sürede onlar dışarıya çıktıklarında sınıf daha çok havalandırılıyordu. Normalde diyelim temizlik gün sonunda yapılıyorsa iki kere üç kere temizlik yapılıyordu. Düzenli halılar, minderler

temizleniyordu. Bizim okulun masaları ahşap düzenli ahşaplar sirkeli sularla siliniyordu. Çocuklar da siliyordu. Sınıfın içinde temizlikte daha aktiflerdi. Kapı kolları ne bileyim okulun girişinde bir paspas vardı. Paspasın içinde dezenfektan varmış, ona ayağımızı basıp öyle giriyorduk. Sınıflara kendi terliğimizle giriyoruz tabi ama okulun girişinde dezenfektan paspasları vardı. Ateş ölçer, gün içinde çocukların ateşi sık sık ölçülüyordu. Şüphelenen vakalar olduğunda ayrı bir odaya alıyorduk, diğer öğrencilerin güvenliği açısından. Veliler için dezenfektan stantları vardı. Mutfak personeline, öğretmenlere eğitim verildi. Daha hijyenik olalım, daha dikkatli olalım anlamında. En üst düzeyde elinden geleni yaptı. (K-5)”

Pandeminin en temel tedbirlerinden birisi olan maske kullanımı konusunda devlet kurumlarında çalışan öğretmenlere maske dağıtımı yapılıp yapılmadığını sorduğumuzda şu yanıtlarla karşılaştık:

“İki kez böyle bir dağıtım oldu maske konusunda ama çoğunlukla kendimiz temin ettik. Maskelerde de numaralandırma, daha kalitelisi daha az kalitelisi gibi birtakım şeyler çıktı ya. Daha iyi olanları herkes kendi maskesini kendi temin etti. Bir mi iki kez mi okulda toplu halde öğretmenlere birer paket maske dağıtımı oldu. (E-13)”

“Maske getiriyorlardı ama çok çok da kaliteli değildi o maskeler açıkçası. İnceydi içerik olarak. Kendimiz satın alıyorduk. Okula geliyordu aslında maske, öğrencilere de veriliyordu ama o maskelerin kalitesi iyi değildi. Genelde kendim alıyordum maskeyi. Okula bir paket kutu konuluyordu. Olmayan çocuklara aslında o anda şey veriliyordu. Ama genelde ben kendim alıyordum maskeyi. (K-6)”

Özel bir kurumda çalışan katılımcılardan F. maske dağıtımı konusunda çalıştığı kurumun öğrencilere destek sağlamaya çalıştığını söylese de ilerleyen zamanlarda maske maliyetinin kuruma maddi açıdan yük olması nedeniyle bu uygulamadan vazgeçtiğini ifade etmiştir:

Maske ihtiyacımızı mesela öğretmenler bu sorumluluğu kendileri alabildi. Herkesin kendi maskesi vardı. Ama okulumuz özel günlerde kullanabilmek adına maske yaptırdı. Bezden, okul ambleminin olduğu. Çocuklar jestimizi,

mimiğimizi göremiyor diye şeffaf bir maske yaptırdılar. Ama kullan-at maskeleri okul vermiyordu. Ama yere düşürdüm diyelim yedek maskem yok o durumlarda müdür odasından alabiliyorduk. Okulun girişinde veliler için bir maske kutusu vardı oradan da ihtiyacımız olduğunda alabiliyorduk. Çocuklarında maske ihtiyacı vardı. Başta okul karşıladı. Sonra biraz maddi olarak fazla oldu. Sonra çocuklar çantalarına koyarak getirdiler. Ama sonrasında düşürdü, ailesi koymayı unuttu o zaman okulun çocuk maskelerinden kullanabiliyorlardı. (K-5)”

Özellikle anaokulu, ilkokul gibi küçük yaş gruplarının yoğunlukta olduğu okullarda kontrol sağlanması daha zor hale gelmiştir. Maske kullanımı bir yandan Covid-19’a karşı bir korunma yöntemi olsa da oyun çağındaki çocukların sürekli hareket halinde olması maske kullanımı çocuklar adına zorlaştırmıştır. Sürekli birbirleri ile oyun halinde olmak isteyen çocukların sosyal mesafe kurallarına dikkat etmesi de pek mümkün olmamıştır. Bu konu ile alakalı katılımcılarımız şunları belirtmiştir:

“Yani üç yaş çocukları biraz zorlanıyorlardı. Açıkçası tam pik yaptığı zamanlarda onlar da takıyordu ama sonrasında öğretmeniyle oyun oynama saatinde çocuklar maskelerini indirebiliyorlardı. Onlara bir tık daha esnek zamanlar yaratıldı. Çünkü üç yaşında sıkılıyor, nefes almakta zorlanıyor. Altı yaşa göre hareketi daha çok yüksek, nabızı yüksek. Onlara esler veriliyordu ama branş öğretmenlerine geldiği zaman onların da takma zorunluluğu vardı. Dört yaşındaki çocuklar da böyleydi. Altı yaş biraz daha disiplinliydi. Ama ben görüyordum, ne kadar kendilerine bu görevi yapmamız gerekiyor deseler de bazen maske dudaklarına iniyor, çocuk onu tekrar çıkaramayabiliyor. Tamamen yüzde yüz olmadı ama yüzde yetmiş beş dikkat ettiler. (K-5)”

“Sonuçta öğrenci grubu kontrolü çok fazla sağlayabilen bir grup değil. Beşinci sınıf öğrencisi sabah geliyor siz çok rahatlıkla sarılabiliyor. Kulağına bir şey söyleyeceğim öğretmenim, diyor. Sürekli sizinle içli dışlılar. (E-13)”

Covid-19 ilk ortaya çıktığı zaman nasıl bir tedavi yöntemi izlenmesi gerektiği bilinmiyordu. Toplum bireysel tedbirlerle kendini korumaya çalışıyordu.

Katılımcıların Covid-19'a karşı aldıkları bireysel önlemleri sorduğumuzda şu yanıtlarla karşılaştık:

“Birtakım vitaminler girdi hayatımıza işte bir takım bitkisel gıdalar girdi. Aktarlara daha çok uğrar olduk. Çift maske kullandığımız zamanlar oldu. Uzun bir süre dışarı çıkarken eldiven kullandık, alışveriş yaparken işte dışarıda bir şeyler yaparken. Bir ara yaşlılar için onların alışverişlerini yaptık mesela. Çıkamıyorlar 60,70,80 yaşındalar. Eldivendi, dezenfektandı. Dezenfektan malzemelerini çeşitlendirdik. Kolonyasından bilmem nesine kadar. Daha çok elimizi, ayağımızı yıkar olduk. Dışarı çıkıp geldiğimizdeki kıyafetlerimizi hemen balkonda havalandırdık, aynı gün yıkandı. Buna benzer ama çok öyle özel bir şey yoktu. İnsanlar ne yaptı bilmiyorum ama bazı gıdaları daha çok tüketmeye çalıştık. Eczaneye daha çok gider gelir olduk. C vitamini, çinkoydu mesela demirdir ekstra alınabilecek ilaçları almaya çalıştık. Onun dışında da çok bir şey yapamadık. C vitamini için meyve daha çok tüketildi. Mandalina, portakal daha fazla almaya çalıştık. Limon hayatımızda hep vardı ama onu biraz daha arttırdık. O kanı sulandırdı ufak tefek şeyler yaşadık. Deneme yanılma yoluyla oldu birazcık (gülüşmeler). (E-13)”

“Ekstra önlem almadım. Kurallar neyse yapmamız gereken neyse. El temizliği, normal vücut temizliği, maske kullanımı. Markete giderken bazen eldiven takmışlığım oldu ama çok nadir. Çünkü girişte dezenfektan vardı, çıkışta da vardı. Daha çok çantamda dezenfektan bulunduruyordum. Her yerimizde dezenfektan vardı. Kapı içinde, dışında, mutfakta, arabada, çantamda, okuldaki dolabımda, okuldaki çantamda. Her yerde dezenfektan ve maske olduğu için. Biraz da mesafeyi koruyordum. Eskisi gibi çocuklara sarılma, öpüşme yoktu. Mesafe, maske, el temizliği, hijyen. Bunların dışından ekstra bir şey yapmadım. (K-5)”

“Daha çok dikkat ediyorduk. Arkadaşların evine gitmiyorduk. Çok fazla akrabalarla ziyaret, onlara dikkat ediyorduk. Başkasının evine gitmeyerek bu şekilde önlemlerimizi alıyorduk açıkçası. Komşu ziyaretleri falan kalmamıştı çok fazla. Daha çok bireyselleştik aslında. (K-6)”

COVID-19'dan (EBR, 2020); dünya ölçeğinde 1,5 milyardan fazla öğrenci, 63 milyon öğretmen, karantina, kilitlenme ve okulun kapatılmasından etkilenen çok

sayıda eğitim destek personeli ile eğitim topluluğu olumsuz olarak etkilenmiştir. Pandemi, politika yapıcılarının okulları kapatmak (temasları azaltmak ve hayatları kurtarmak) ile onları açık tutmak (işçilerin çalışmalarına izin vermek ve ekonomiyi sürdürmek) arasında bir ikilemle karşılaşmasına neden olmuştur (Burgess ve Sievertsen, 2020). Dijital kullanılabilirliği, yetkinlikleri ve kültürü olan öğrenciler ve öğretmenler bile sosyal ilişkilerden mahrum kalmıştır. Kriz sırasındaki alternatif eğitim biçimleri, öğrencilerin fiziksel varlığının yerini alamayan geçici tedbirler olarak kalmıştır (Balcı, 2020). Okulların kapatılması uzun vadede öğrenme kaybına ve öğrenciler arası eşitsizliklerin derinleşmesine neden olmuştur. Anne ve babanın her ikisinin de çalışmak zorunda olması, bakıma muhtaç küçük kardeşlerin olması, onlara bakıcı bulunması, bunları belli bir düzeyde karşılamada ekonomik yetersizlik bu ailelerdeki çocukların öğrenmelerinde yetersizliklere neden olabilmektedir (Azzi-Huck & Shmis, 2020). Sosyoekonomik olarak dezavantajlı ailelere sahip öğrencilerin evde öğrenme ortamları yetersiz kalmıştır. Ev ortamının okul programının bir ölçüde de olsa sürdürülebilmesi için sosyal, ekonomik ve pedagojik olarak uygun olması beklenir. Çocuğun evde normal programını uzaktan öğretim yoluyla sürdürebilmesi için evde bilgisayar ve diğer bilişim teknolojisi uygun olmalı, çevrimiçi dersleri takip edebilmesi için uygun sessiz bir oda olmalı, ebeveyn özellikle de okul öncesi öğretimde destekleyici olmalıdır (Balcı, 2020). Lakin bu noktada öğrenciler arasında tam anlamıyla bir eşitlik sağlayabilmek pek mümkün olmamıştır. Sonuç olarak, insan sermayesi farklılığı eşitsizliğe neden olmuştur (Burgess ve Sievertsen, 2020).

Bankacılık Sektörüne Dair Bulgular

Covid-19 sadece sağlık ve eğitim sektörlerini etkilemekle kalmamış aynı zamanda finans sektörünü de etkisi altına almıştır. 2020 yılının başından bu yana tüm ülke ekonomilerini olumsuz yönde etkileyen Covid-19 pandemisinin 1929 yılındaki Büyük Buhrandan bu yana yaşanan en ciddi kriz olduğu belirtilmiştir (IMF, 2020). Salgının yayılma hızının kontrol altına alınabilmesi için uygulanan sokağa çıkma yasakları ve işyerlerinin kapatılması gibi önlemlerin sonucunda ekonomideki arz-talep dengesi bozulmuş ve hem işletmeler hem de hane halkı ekonomik açıdan olumsuz olarak etkilenmiştir. Bankacılık sektörü bu süreçte gerek hane halkının gerekse işletmelerin finansman ihtiyaçlarını karşılayarak krizin çözümünde önemli bir rol

oynamıştır (Beybur ve Çetinkaya, 2021). Kamu bankalarından birisinde çalışan katılımcılardan A. bu süreci şu şekilde ifade etmiştir:

“Yani şöyle biz normalde dokuz-beş arası müşteriye hizmet veriyoruz. Ama bizim mesai saatimiz normalde altıda bitiyor. Pandemi dönemi bir yıla yakın belki sekiz dokuz ay kadar bir süre bankalar saat dörtte hizmet sonlandırdı. Dörtten sonra çıkabilirsiniz dendi ama bizim çıkmamız çok fazla mümkün olmadı. Bankacılık sektörünün zaten genel anlamda müşteriye kapı kapandıktan sonra devam eden bir sürü işlemleri oluyor. Ürün satışları, hedef baskıları. İşte yeterli personel olmamasından kaynaklı iş yetiştirememe gibi durumlardan dolayı. Devlet KOBİ'lere istihdam kredileri çıkardı. İşçi çıkarmazsanız şu kadar kredi limitiniz olabilecek gibi kampanyalı, faiz indirimli krediler. Müşteriler için de pandemi destek kredileri çıkarıldı. Bunlar sektörleri ayakta tutmaya yönelik kredilerdi ama bu krediler de dediğim gibi üç banka üzerinden devlet eliyle yürütülmeye çalışılınca bu da ister istemez... (iletişim kesintisi yaşandı) çünkü o an herkesin krediye ihtiyacı vardı. Herkesin işleri iyi gitmiyordu. Bizim normal zamanda yapabildiğimiz işlerin çok daha fazlasını yapmamız istendi. O yüzden hafta sonları falan çalışmamız gerekti. Dediğim gibi hafta içi de mesai saatimiz resmi olarak dörde kadar indirildi ama geri planda biz yine dörtte çıkmadık. (E-15)”

Pandeminin neden olduğu yüksek enflasyon, işsizlik ve ekonomik istikrarsızlık gerek hane halkının gerekse işletmelerin finansman ihtiyacını arttırmış ve finansman ihtiyacını karşılamadaki rolü ile bankacılık sektörünün ekonomi açısından önemi pandemi sürecinde bir kez daha vurgulanmıştır (Arabacı ve Yücel, 2020). Salgının önüne geçilememesi ve salgınla mücadelede ne zaman başarılı sonuçlar elde edileceğinin belirli olmaması sebebiyle yaşanan daralma bütün sektörlerde firmaların küçülmeye gitmesine neden olmuştur (Torun Kayabaşı, 2020). Bankalar hem hane halkının hem işletmelerin finansman ihtiyaçlarının her daim devam etmesi sebebiyle tam kapanma dönemlerinde dahi açık kalan kurumlar arasında olmuştur. Katılımcılardan A. D.'nin şu sözleri bu durumu doğrular niteliktedir:

“Kurumda iş yükü arttı ama ne zaman arttı. İlk çıktığında Covid bizde dönüşümlü çalışma oldu. Dönüşümlü çalışmada mesela atıyorum bizde on personel var beş personel çalıştık. İki hafta biz izne çıktık, iki hafta diğer arkadaşlar izne çıktı. O şekilde biraz iş yükümüz arttı. Ama ondan sonra rutine

döndü yani. Ama ilk zamanlar çok yoğun dönemde bu şekildeydi. Normalde altı gibi çıkıyorduk. Dört-dört buçuğa çektiler. Çok yoğun olduğu zamanlarda biraz esneme oldu. Tam kapanma bile olsa biz hep açtık. Sadece çıksak bile dönüşümlü olarak izne çıktık. (E-16)”

Pandeminin yarattığı işsizlik, enflasyon gibi ekonomik istikrarsızlıkların önüne geçebilmek adına özellikle kamu bankaları tarafından kredi destek programları açıklanmıştır. Pandemi sürecinde kamu bankaları tarafından temel ihtiyaç destek kredisi olarak kullanılan ihtiyaç kredilerine yedi milyon kişi tarafından başvuru yapılmış ve beş milyon kişiye bu kapsamda ihtiyaç kredisi kullanılmıştır. Bununla birlikte aynı dönemde 190 bin KOBİ’ye ve bir milyonu aşkın esnafa kamu bankaları tarafından kredi kullanılmıştır (Beybur ve Çetinkaya, 2021). Katılımcılardan A. kamu bankasında çalışması nedeniyle normalde de fazla olan iş yoğunluğunun salgın sürecinde daha da arttığını ifade etmiştir:

“Dediğim gibi diğer bankaların da biraz sektörden el çekmeleri ile bizlerin iş yükü atıyorum özel bankalarla toplam Türkiye genelinde rakamları bilmiyorum ama kabaca ben size söylüyorum yüz bin kişi çalışıyorsa bu rakam belki elli binlere düştü. Ama kredi hacmi daha fazla arttı. Normalde bankacılık sektöründe yüz bin kişinin yaptığı işlemleri biz pandemi sürecinde devlet bankaları, kamu bankaları olarak yaklaşık elli bin bile olmayan sayılarla idare etmeye çalıştık. (E-15)”

Özel banka çalışanlarından G. ise kamu bankalarında çalışanların aksine iş yüklerinde bir artış olmadığını ancak iş tanımlarında bir değişiklik olduğunu açıklamıştır:

“Açıkçası çok fazla bir artış olmadı. Hatta bir dönem kimse bankalara gelmemeyi tercih etti. Çocuklarına, torunlarına verip ATM’lerden paralarını çektiler. Bizim daha çok emeklidir portföyümüz. Onlara zaten direkt yasak vardı. 65 yaş üzerine yasak olduğunda şubeye geldiklerinde bile biz işlem yapmadık. Daha sonra onlar da gelmemeye başladılar sistem oturunca. Bazen haberim yok diye gelenler oluyordu. O birazcık iş yükümüzü hafifletmiş olabilir ama ATM’lerimize sürekli, normalden fazla para koyup destek vermek zorunda kaldık çünkü haklı olarak onu kullanıyorlardı. Ya da memurlar öyle ayın on beşinde ATM’lerimizi daha çok dolduruyorduk. Dikkat ediyorduk,

kimse mağdur olsun istemiyorduk. Bir dönemde şöyle oldu. Biz şube personeli değil ama belediyelerin görevlendirdiği kişiler bir dönem muhtarlar oldu, bir dönem öğretmenler ve okul müdürleri oldu. Bizden müşterilerin paralarını alıp evlerine gidip teslim ettiler. Emekli müşterilerimize, yasaktan dolayı dışarı çıkamayan müşterilerimize. Onların belirttiği tutar kadar biz çıkış yaptık, paralarını alıp onlar götürdüler, gerekli yerlere imza aldılar. Bir dönem de öyle çalışmıştık. O iş yoğunluğu değildi ama farklı bir işti. İşlerimizde farklılaşma olmuştu o dönemde. (K-8)”

Katılımcılardan G. ve M. salgın sürecinin iş ve arkadaşlık ilişkilerini olumsuz etkilemediğini belirtirken A. yöneticilerin aldıkları yanlış kararlar sebebiyle iş ve arkadaşlık ilişkilerinde olumsuzluklar yaşadıklarını bu durumun aynı zamanda iş yükünü arttırdığını ifade etmiştir:

“...ilişkilerde bir değişiklik olmadı herkes saygı çerçevesinde işlemlerini devam ettirdi. Dediğim gibi çok yakınlaşmamaya özen gösterdik. (K-8)”

“Gerginlik olduğunu düşünmüyorum. Sayımız da az olduğu için ilişkilerimizde herhangi bir gerginlik yaşamadık. Belki güvenlikle müşteriler arasında olduğu olmuştur ama kendi içlerimizde bir gerginlik olmadı. ... hapsirince birbirimize o tip şakalar yapıyorduk ama hiç gerginlik olmadı. (K-7)”

“Kronik rahatsızlığı olanlar diye devlet bir açıklama yaptı. Kronik rahatsızlığı olanlar devlet kurumlarına gitmeyecektir idari izinli sayılacaktır diye bir açıklama yaptı. Bunlar bizim kurumlarımızda araştırılmadı. Sadece bizlere herhangi bir kronik rahatsızlığınız var mı yok mu diye soruldu. Bazı art niyetli arkadaşlarımız diyeyim rahatsızlığı olmamasına rağmen ya da kronik rahatsızlık dediği şeylerin covid ile hiçbir alakası olmayan şeyler olmasına rağmen kronik rahatsızlığımız var diye bir ibarede bulunduklarında yöneticiler bunları kronik rahatsız listesine aldılar ve en az bir üç dört ay iş yerine gelmediler. Ve eksik kadro ile çalışmanın da yükü oldu. Burda rapor vs. bir şey aranmadı. Herhangi bir sağlık kuruluşundan herhangi bir belge de aranmadı. Sadece kişinin beyanı baz alındı. Orda bir yanlışlık yapıldı bence. Çünkü her şubede en az iki kişi falan aylarca bu şekilde işe gelmedi. Tabi bu kurum içinde büyük bir huzursuzluğa sebep oldu. Zaten dediğim gibi özel

bankaların biraz piyasadan el çekmesi ile zaten iş yükü artmıştı o yüzden bizim de mevcudun da altına düşmemiz iyice bunaltıcı bir iş ortamı haline çevirdi açıkçası ... Dediğim gibi yöneticilerin bazı kararları yanlıştı. Çok kişi yöneticilerle ters düştü. Hafta sonu gelme durumu sıkıntılı bir süreçti. Herkes kapanıyor, işe gitmiyorken biz bir de mesaili çalışıyor olmamız hem arkadaşlarımızla ilişkilerimizi yıprattı diyebilirim hem de yöneticilerimizle. (E-15)”

Bankacılık sektörü, insan ve para sirkülasyonunun en yoğun olduğu meslek gruplarının arasındadır. Oxford Üniversitesi’nden bilim adamları tarafından gerçekleştirilen bağımsız araştırma, Avrupa’daki kâğıt paraların üzerinde ortalama olarak 26.000’i aşkın bakteri bulunduğunu, en temiz ve en yeni paralarda ise 2.400 bakteri olduğunu ortaya koymuştur (Central Hospital, 2014). Kâğıt paralar aracılığı ile yapılan nakit transferleri bu bakterilerin yayılmasına sebep olacak; Covid-19 virüsünün yayılmasına ortam hazırlayacak, halk sağlığını tehdit edecek hastalıklara neden olacaktır. Bu noktada alınabilecek en temel önlemler ise el yıkama, dezenfektan kullanımı, eldiven kullanımı olacaktır. Bunların dışında maske kullanımı, HES kodu uygulaması, müşteriye içeriye sırayla alma, cam bardaktan pet bardağa geçiş, emniyet şeridi uygulaması, serbest kıyafete geçiş gibi tedbirler uygulanmıştır. Kamu bankasında çalışan katılımcılar alınan önlemleri şu şekilde belirtmişlerdir:

“Şimdi ben müşteri temsilcisiyim. Gişeler için mesela sosyal mesafe anlamında bir buçuk metrelik kırmızı şerit uygulaması yaptı kurum. Ama biz mesela müşteri temsilcisiyiz. Biliyorsunuz, önümüzde masa var müşteri koltukları var. Orda öyle kural gibi bir şey olamaz tabii. Gişede tabii vatandaş ayakta beklediği için o çizgi kuralı uygulandı. Gişelere siperlik, şeffaf cam tarzı bir şey konuldu. En azından birebir bir temas durumu olmasın diye. Maske zorunluluğu vardı, maske kullandık. Ama dediğim gibi müşteri temsilcilerinin masalarında öyle siperlik gibi bir şey yoktu. Müşteri ile bizim aramızda koruyucu tedbir anlamında bir şey konulmadı. Genel anlamda bu şekilde tedbirler alınmaya çalışıldı ama biraz da kişilerin hijyenine bırakıldı. (E-15)”

“Su normalde cam bardakta kullanıyorduk artık pet şişelerde kullanmaya başladık suyu. Maske falan onlar bilindik şeyler zaten, saymıyorum. Kurumda

tek göze çarpan biz normalde çayı sık içtiğimiz için pet bardakta kullanmaya başladık. (E-16)”

“Bizim banka çok müşterisi olan bir banka. Önceden herkes içeri girerken Pandemi sürecinde sayı ile içeri almaya başladık. Başlarda yoktu ama daha sonra HES kodu uygulaması başlattılar. HES kodsuz almadık içeriye kimseyi. (K-7)”

“Normalde ben gişede değilim ama gişede oturan arkadaşlarımızın önünde böyle plastik koruyucu var. Onlar da daha güzel, o biraz daha önemli. Ama o bankanın aldığı önlem. Direkt oradan alttan parasını uzatıyor, başka müşteriyi görmüyorsun. (E-16)”

“Bir de kurum şunu yaptı. Serbest kıyafet uygulaması getirdi. Normalde çünkü biz takım elbise, kravat kullandığımız için hijyen anlamında da takım elbiseler her gün evde yıkanamayacağı için o anlamda dediler ki serbest kıyafet uygulamasına geçiyoruz. En azından herkes hijyenine daha fazla dikkat edip, kıyafetlerini günlük olarak yıkayabilir. Bu bizim için en azından rahatlıktı. Maske ile zaten bütün gün durmak zorken bir de kravatı vs hani en azından bizi bir tık rahatlatmış oldu. Pandemi bittikten sonra tabi bu kuralı kaldırdılar. Birçok özel banka devam ediyor serbest kıyafet uygulamasına ama biz devlet bankası olduğumuz için tekrar resmi kıyafet uygulamasına geçildi. (E-15)”

Özel bir bankada çalışan katılımcı G.’nin çalıştığı kurumda alınan önlemler şunlar olmuştur:

“Şeritler kullanmıştık gişenin önüne bu polislerin kullandığı olay yeri inceleme ya da kazalarda çekiyorlar ya o şeritlerden emniyet getirmişti. Bütün masaların önüne, gişelerin önüne o tarz şeritleri çektik. Bir metre, bir buçuk metre mesafe diye ATM’lerin önüne belki denk gelmişsinizdir yuvarlak sosyal mesafeyi koruyalım bir metre ya da 1,5 metre yazıyordu, şu anda kaldırıldı ya da silindi üstünden geçile geçile ama o zamanlar bütün ATM’lerimizin önüne onlardan yaptırmıştık. Yanı sıra şubeye o zamanki tedbirlere göre üç kişi beş kişi on kişi gibi müşteri olabiliyorduk, herkesi içeri alamıyorduk. İşte dışarıda beklemek zorunda kalıyorlardı yani o dönemde öyle bir şey olmuştu. Onun dışında başka neler vardı, benim olduğum yere fazla müşteri girmiyor ama

normalde bireysel portföy yöneticisine ya da ticari portföy yöneticisi hani şey oluyor müşteriyle karşı karşıya geliyor, müşteri masaların önünde direkt, müşterilerin oturduğu sandalyeler onları uzaklaştırdık 1 metre uzağa aldık. Sehparların uzaklaştırdık. O tarz önlemler oldu. (K-8)”

Kamu bankasında çalışan katılımcılar maske ve dezenfektan konusunda belirli aralıklarla sıkıntı yaşadıklarını ifade etseler de genel olarak maske ve dezenfektan tedarikinde sorun yaşamamışlardır:

“Düzenli olarak şubelere maske gönderildi. Ücretsiz bir şekilde biz maskeleri temin ettik. Dezenfektan gönderildi. Bununla ilgili ilk başlarda sıkıntı yaşandı bütün kurumlar, bütün herkes erişimede sıkıntı yaşadı ama daha sonrasında dezenfektanlar yeterli sayıda üretildi. Maske tedariki sağlandı. Ondan sonra tedarik anlamında sıkıntımız olmadı. (E-15)”

“Bize devamlı elimize sıkmak için şey geliyordu. İlk zamanlar eldiven falan kullanıyorduk malum. O konuda sıkıntımız yoktu, devlet bankası olduğumuz için. Her şeyimiz geliyordu. Maskemiz ful yanımızdaydı. (E-16)”

“Her şeyimizi çok fazlasıyla tedarik ettiler. Gün içerisinde ne kadar kullanacaksan kullan yetecek kadar her zaman vardı. (K-7)”

Özel bankada çalışan katılımcı G. ise dönem dönem maske teminini kendileri sağladıklarını; dezenfektan ve eldiven konusunda ise kurumun destek sağlamadığını belirtmiştir:

“Maskeyi daha çok kurum tedarik etti ama bir dönem dışarlarda satılamadı, biz almak zorunda kaldık. Satılamayınca, tedarik edemedik daha sonra ama o çok kısa bir dönem oldu daha sonrasında kurum tedarik etmeye başladı maskeleri. Dezenfektan, eldiven onlar da çok kısa bir dönem geldi ama dışarıdan alımına hala devam ediyoruz onların. Kolonyayı da çok kısa bir dönem kurum tedarik edebildi ama şimdi yine dışardan alıyoruz. Yani hani hiç mağdur kalmadık ama çıkan tebliğlere göre dönem dönem dışardan dönem dönem kurumdan alıp bir şekilde kullandık. (K-8)”

Katılımcılar her ne kadar kurum tarafından önlem alınsa da uygulama aşamasında bazı sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir:

“Kullandığımız sözleşmedir vs. illaki birebir temas ettiğimiz çok fazla şey var. Bir de ben tarımsal ağırlıklı bir şubedeydim. Çiftçi kesiminde zaten onların sokağa çıkma yasağı ile ilgili kısıtlayıcı bir şey yoktu. Tarım Müdürlüklerinden çiftçi kayıt belgesi bulunan bütün vatandaşlar dışarıya çıkabiliyordu. O yüzden çiftçi kesimi genellikle çok uzun süre aynı maskeyi kullanan insanlar. İşte ne bileyim kişisel hijyenlerine işleri gereği çok fazla dikkat eden insanlar değiller. Tarladaki işini bırakıp geliyor insanlar onlar da haklılar kendi içinde. Ben dediğim gibi pandemi öncesinde de masaya bağlı olan kalemlerden masama yapıştırırım bir tane. Müşteri o kalemi kullanır, ben kendi kalemimi kullanırım ama iş sadece kalemle bitmiyor. Bunun dosya aşaması, imza aşaması çok fazla. Karşı taraf da eğitilmiş olmadığı için açıkçası bir para sayacak o parmağını yalayıp parayı saymaya başlama durumu. İnsanlarda alışkanlık var, maskesini indirip parmağını yalayıp öyle sayıyorlar. O dediğiniz kurallar çok fazla işlemedi açıkçası Ziraat Bankasında. (E-15)”

“...çok uzunca bir süre HES kodu vardı. Yine yaşlılarımızdan HES kodunu almak, istemek çok zordu. Güvenlik görevlisi arkadaş bu konuda yardımcı oldu. Birebir müşterilerle görüşen personel de yardımcı oluyordu. HES kodu hayatımızda ilk girdiğinde kimse ne yapacağını bilmiyordu ve önem vermeden geliyorlardı. Biz “HES kodunuza bakmadan şubeye alamayız.” dediğimizde “HES kodu ne demek, ben bilmiyorum, dur bir çocuğuma sorayım.” o tarz cümlelerle karşılaşıyorduk. Sonra onlar da ellerine, kimliklerine ya da telefonlarının arkasına yazarak gelmeye başladılar kodlarını. Ama o alışma süresine kadar biraz yabancılık çektiler ilk kez girdiği için hayatımıza öyle bir uygulama. Maskede de öyle oldu yine aynı şekilde. Yine ateş ölçüyoruz. Mesela çok uzun bir süre güvenlik içeriye müşteri alırken ateş ölçüp alıyordu. Personelinde ilk girişlerde ateşi ölçülüyordu. Dezenfektan uygulamamız vardı. Müşteriler ellerini dezenfekte edip içeri girebiliyorlardı. İşte bunlara da alışmak zaman aldı açıkçası. Alışma dönemleri biraz sıkıntılı oluyor ama daha sonra herkes ayak uyduruyor. (K-8)”

“Belli metrekaireler içerisinde belli kişilerin bulunabileceğine dair iş yerlerinin camlarına falan da yazılmıştı bu iş yerine en fazla şu kadar kişi düşebilir şeklinde. Biz de müşteriye içeriye sırayla almaya çalıştık. Bu sefer kurumun önünde bekleyen sayısı çok fazla arttı. Sosyal mesafe kuralları biraz çiğnendi. İşte bir buçuk metre mesafe ile sıra oluşturmaları gerekiyordu tabi bu da metrelerce uzunlukta kuyruklara neden oldu. Şubenin içine açıkçası belli sayıda kişi almaya özen gösterildi. Ama tabi bunu kapı açık olduğu sürece oluşturmak, kurmak pek mümkün değil. O yüzden burada özellikle güvenlikçi arkadaşlara çok iş düştü. Yani sabahtan akşama hiç oturmada tek tek kişileri kapının önünde bekleterek ayakta saatlerce beklemek zorunda kaldılar. (E-15)”

Mesai saatlerinde esneklik sağlanması ve evden çalışmaya geçiş de kurumların çalışanları adına aldıkları tedbirler arasında yer almıştır:

“Bir dönem dokuz buçukta açıldık, çok kısa bir dönem onda açılıp dört buçukta kapandık. Bir dönem beş buçuğa çekildi mesela mesai saatlerimiz. Şu an dokuz-altı. Ama o zaman dokuz buçuk-beş buçuk oldu. Çok kısa bir dönem on-dört buçuk oldu. O şekilde değişmişti. Esnek mesai süreci de az devam etti, bir iki ay devam etti. Daha sonrasında bilgisayarlarımız uzaktan erişime açıldı. Uzaktan da işlem yapabildik. Yine şubede müşteriye karşılayacak asgari personel oldu. Ama uzaktan çalışabilen kişiler çok uzun bir süre tam hatırlamıyorum ama belki iki yıl devam etmiştir uzaktan da çalıştık. İdari izinli olduğumuz dönem biraz daha kısaydı ama uzaktan çalıştığımız dönem biraz daha uzundu. Müşteriyi karşılayacak personel yine şubede kaldı ama onun dışında değişebilecek personeller evden yine açtı bilgisayarını, bir kısmı da şubede kaldı. (K-8)”

“...Mesai saatlerinde açık bilgisayar mesai bitene kadar. Zaten bizim altıda biter gibi bir izlenim var ama altıdan sonraya da kalabiliyor işlemlerimiz. O zaman da her zaman açıldı bilgisayarlarımız. Altıdan sonra da işlem yaptık. Yine şubedeki gibi işlerimizi bitirmeden kapatmadık bilgisayarı. Herkes evinde mesai saatlerinde bilgisayarının başındaydı. (K-8)”

Covid-19'dan korunmak amacıyla toplum tarafından alınabilecek bireysel önlemler salgının yayılmasını azaltarak halk sağlığını bir nebze de olsa kontrol altına

alabilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü tarafından her durumda önerilen halk sağlığı önlemleri; el hijyeni, solunum hijyeni, semptomatik bireyler için maske kullanımı, hasta bireylerin izolasyonu ve tedavisi, sağlıklı kişilerin temas belirtilerinin izlenmesi, yolcular için sağlık tavsiyeleri ve çevre temizliğidir. Katılımcıların Covid-19'dan korunmak adına aldıkları bireysel önlemler ise şu şekildedir:

“Herkes yakınlaşmıyordu birbiriyle aynı yerde, aynı masada toplanma olmadı o dönemde çok dikkat ettik. Mesela mutfağa çıkıp masalarda hiç kimse birlikte oturmadı, bu tarz şeylere de dikkat ettik. Dışarıda da görüşmemeye dikkat ettik arkadaşlarımızla, en azından hani bir kişi de bir şey varsa diğerlerine de bulaşmasın şube çalışmasına devam edebilirsiniz diye. (K-8)”

“Ben kredideyim. Kredide olduğum için müşteriler devamlı bizle birebir konuşmak zorunda kalıyordu. Mümkün olduğunca uzak durmaya çalışıyoruz. Bizim masaya mesela müşteri geliyor, dibimize kadar sokuluyor. Yani normalde mesafe şeyi yok. Müşterilerde alışkanlık vardır mesela hemen elini uzatır falan onu alıştırmaya çalıştık. Araya kendimiz çizgi çektik bir buçuk metre gibi sandalyeyi de oraya koyduk. Kendileri de oraya oturdular. Bu şekilde kendimize önlem aldık ki en azından mesafeyi korumak adına araya sandalye koyduk. O şekilde mesafe önlemi aldık, o da biraz etkili oldu. (E-16)”

“Normalde bizim bankanın kırmızı kalemleri var, bir de mavi kalemlerimiz var. Mavi kalemleri müşteriye ayırdık, onların oturdukları sandalyenin dibine koyduk. Kırmızıları kendimiz kullandık. Kendi adımıza böyle bir önlem aldık. Kendimiz yaptık bu şekilde. (E-16)”

“Müşterilerin sandalyeleri biraz uzaklaştırıldı demiştim ya onların önünde bir sehpa olur onun üstünde de müşterinin kullandığı bir kalem olur. Diğer arkadaşlarda da o şekilde. Biz de kendi aramızda kalemlerimizi değiştirmemeye özen gösterdik. Herkesin kalemi ayrıdır, herkes kendi kalemini kullanır, biter yenisini alır. O şekilde dikkat ettik ya da müşterilerden bir evrak alınca yine devam ediyor bazen o ellerimizi dezenfekte etmeye çalışıyoruz. Ya da başka bir şey aldığımızda, verdiğimizde ya da müşteri ile bir şekilde temas ettiğimizde onlardan sonra yine kolonya ya da dezenfektan kullanıyoruz. Gişede kimlik çok kullanılıyor her gelen kimlikle işlem yapıyor.

Onlar yanı sıra paraya da dokundukları için gişe personeli eldiven kullanıyor tabii ki. Mesela bize cep telefonları da uzatılabiliyor. “Ben bilmiyorum ama eşim biliyor bakın bir konuşun bakalım, ne diyor, nereye para yatırılacakmış?” gibi onlara mesela hoparlörü açın duyalım demiştik. Eskiden herkes alıp kulağına koyup konuşuyordu müşterinin işini halletmek için ama o dönem o başladı. “Hoparlörü açın, ben de duyayım, cevap veriyim.” Hiç temas etmeden. (K-8)”

Covid-19 pandemisi, gerek tüm ülkelerin ekonomilerini etkilemesi yönü ile gerekse etki süresinin uzunluğu ile tüm dünyada birçok sektörde krize neden olmuş ve bu sektörlerden biri de finans sektörü olmuştur (Beybur ve Çetinkaya, 2021). Piyasalardaki belirsizlik nedeniyle işyerleri kapanmış, birçok çalışan işinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Bu durum ekonomik daralmaya sebep olmuştur. Salgının, toplum üzerinde yarattığı ekonomik tahribatın azaltılması adına bankalar kredi notuna bağlı olmaksızın destek programları açıklamıştır. Bu durum iş yoğunluğunda artış yaratmış; yer yer iş tanımlarında değişiklikler görülmüştür. Pandemi, finans sektöründe çalışanları da etkisi altına almış hem kurumsal hem de bireysel olarak alınan tedbirler salgının etkisinin azalmasını sağlamıştır.

Sağlık Sektörüne Dair Bulgular

Sağlık çalışanları, Covid-19 sürecinde salgınla mücadelenin en ön saflarında yer almıştır. Buna rağmen salgına hazırlıksız yakalanılması, tedavi yöntemine dair belirsizlikler, kişisel koruyucu ekipman eksikliği, sağlık çalışanı yetersizliği gibi olumsuz durumlar süreci sağlık çalışanları adına daha zor hale getirmiştir. Salgın döneminde gelişmişlik düzeylerinden bağımsız olarak dünyanın dört bir yanından sağlık çalışanlarına karşı sergilenen ayrımcı ve küçük düşürücü davranışların haberleri birçok yayında yer almıştır. Hindistan’da sağlık çalışanlarına tükürülmüş ve cinsel taciz tehditlerinde bulunulmuş; Meksika’da üzerlerine yumurta ve klor atılmış; Filipinler’de bir grup erkek bir kadın sağlık çalışanının üzerine çamaşır suyu boca etmiş; Kanada ve Amerika’da yapılan bir araştırmaya göre katılımcıların %42’si sağlık çalışanlarının yakınında olmak istemediklerini, %39’u sağlık çalışanlarının virüs taşıdıklarını, %29’u sağlık çalışanlarının kısıtlı özgürlüğe sahip olmaları gerektiğini ve %28’i sağlık çalışanlarının toplum içinde bulunmaması gerektiğini düşündüğünü belirtmiş; Japonya, Pakistan, Hindistan ve Meksika’da sağlık çalışanları yaşadıkları

evlerden çıkarılmış ve hatta toplu taşımaya ve marketlere alınmamışlar. (Qazi M ve ark. 2021). Sağlık çalışanlarının çocuklarının bile bu ayrımcılıktan paylarını aldığı, gittikleri okullarda zorbalığa uğrayıp dışlandıkları ve hatta okullara kabul edilmedikleri bildirmiştir. (Qazi M ve ark. 2021) Sosyal çevre baskılarının yanı sıra iş rutinlerinin ansızın değişmesi, uzun ve yorucu çalışma saatleri sağlık çalışanlarının yıpranmasına neden olmuştur. Katılımcılardan Hemşire F. Ve D. bu durumu şu şekilde dile getirmiştir:

“Yani şey oldu, böyle fiyasyon gibi farklı yerler, aşı nöbeti, covid nöbeti çıktı. Farklı farklı nöbetler çıktığı için hazır hastanede zaten normal bölümler yetmediği halde hemşire sayısı mesela bir de oralara eleman verilmek zorunda kaldı. O zaman herkes iki üç katı çalışmak zorunda kaldı. Mevcut eleman sayısını arttırmak yerine olan elaman sayısını her yere yetiştirmeye çalıştılar. Bu arada atama da olmadı bakanlıktan, hakikaten herkes aşırı fazla mesai yapmak zorunda kaldı. Herkes için geçerli bu. Çok yüklenildi. İnsanlar bıktı, tükendi artık. Son dönemde artık hasta falan görmek istemedik. (K-1)”

“Bu süreçte psikolojik olarak hastalar da çok etkilendi. Biz de çok etkilendik ve kesinlikle bu dönemde doktor desteği yoktu. Hastalar sürekli bizim üzerimize geliyorlardı. Doktor bizi niye görmüyor, niye gelmiyor? Ve hastalara sadece kapıdan geçmiş olsun diyip, belirli doktorlar diyeyim, onun dışında hiç gelip de visitlerini yaptıklarına şahit olmadım. Bu da bizim iş yükümüzü arttırıyordu. Zaten eczanesi ayrı, ben o dönemde sorumluluk da aldım. Çocuk servisinde sorumlu hemşireydim. Eczanesi ayrı bir yükü, doktorlar arasında iletişim kurmaya çalışıyoruz. Her şey hemşirelerin üzerinde yükliydi ve o dönem gerçekten bizi çok yoran bir dönemdi. İş yükümüz baya bir artmıştı. Malzeme sıkıntısına hiç girmiyorum yani. (K-2)”

Katılımcılardan Doktor T. Aile Sağlığı Merkezinde çalışmaktadır. Aile Sağlığı Merkezleri, Covid-19 virüsüne yakalanan hastaların takibinin yanı sıra salgın sürecinde hastanelere gidemeyen hastaların sağlık ihtiyaçlarının karşılandığı ilk durak olmuştur. Bu durumun yarattığı iş yoğunluğunu Doktor T. kendi açısından şu şekilde izah etmiştir:

“Bizde karantinaya giren hastaların takibi, günlük telefonla aranıyordu belirli bir sayıda hasta. İlk başlarda günlük aranıyordu. Daha sonra iki günde

üç günde bire çıktı. Pandemi süreç ilerleyince daha çok bu zorladı bizi. Uzaktan telefonla hasta takip edip şöyle diyeyim daha somut olarak ailede birisi pozitif olduğu zaman diğer temaslı olan herkes karantinaya giriyordu. O dönemde mesela karantinada olan diğer aile fertlerinin durumunu özellikle hem hasta olan kişiyi hem temaslıları. Hasta olan kişinin durumu kötüleşince telefonla konuşuyoruz. Aşağı yukarı telefonda durumu tartabiliyoruz. O bölgeye lokal olarak ambulans yönlendiriyoruz hastanın durumu kötüleşince. Diğer karantinada olan ama testi pozitif çıkmayanlar takip ediliyor, belirti vermeye başlayınca ilçe sağlık müdürlüğü ekiplerini yönlendiriyorduk test yapılacak diye ailede şu kişiye. Test yapmaya gidiyorlardı. Test pozitif çıkınca aile için baştan başlıyordu süreç. Bizim için en çok yoğunluk artışı bu oldu. Yeri geldi günde 150-160 kişiyi telefonla aramak zorunda kaldık. 150 kişinin durumunu girmek zorundayım bilgisayara günlük yani. Bunun dışında yasaklar olsa bile rahatsız olanlara sokağa çıkma yasağı yoktu. Geliyorlardı çok mecbur kalanlar. Bir yandan da onlarla ilgileniyorduk. Böyle bir süreç yaşadık. (E-9)”

Eşi de sağlık çalışanı olan katılımcılardan Doktor T. eşinin salgınla temasını azaltabilmek adına kendisine destek sağladığını dile getirmiştir:

“Evlere hastaya gidiyorduk. Pansuman bile yaptık. Bazen mesela eşimin yapması gerekiyor, beraber gittik mesela. Bazen yalnız gittim onun yerine. Diğer doktorlarda aynı şekilde. Hemşirelerini yormak istemediler, kendileri gittiler. Hasta bakmaya gittik. Köylerde özellikle hasta bakmaya gidiyorduk. Günde ortalama bir eve kesin gidiyorduk. (E-9)”

Sağlık çalışanları hafta içi hafta sonu fark etmeksizin çalışmak zorunda kalmışlardır:

“Normalde hafta sonları çalışmıyorduk ama pandemi dönemi hafta sonu gittiğimiz zamanlar oldu tabi. Bazen sistemden göremediğimiz, sistemden bakmamız gereken şeyler oluyor, sağlık merkezinde ana bilgisayarda olan bilgiler var. Aile hekimi programından görüyoruz bazı şeyleri mesela. Evden başta takip edemedik. Kullandığımız programda sıkıntı oldu. Cepten takip ediyorduk ama bazı şeyleri göremiyorsun. Göremediğimiz zaman hafta sonu geçiyordum aile sağlık merkezine, bilgisayarımı açıyorduk. İki saat üç saat

dört saat kaldığım oluyordu orda mesela. Cumartesi ya da Pazar fark etmiyordu. Esnek mesai yapmaya çalıştılar hafta içi ama bizde uygulanmadı. Diğer memurlar dönüşümlü çalıştı, bir dönem hiç çalışmadılar. Biz de değişmedi, tam çalıştık. (E-9)”

Genel olarak sağlık sektörü çalışanlarının mesai saatlerinde yoğun artış yaşandığı ifade edilse de sağlık çalışanlarını branşlarına göre değerlendirmek doğru olacaktır. Örneğin onkoloji uzmanı olan bir katılımcı branşı nedeniyle Covid-19 sürecinde iş yoğunluğunun azaldığından bahsetmiştir:

“Onkoloji uzmanıyım. Kanserle birlikte Covid hastası da çok gördüm. Hem kanser hem Covid olan bir sürü hastamız oldu. Covidli hasta olsa bile bakıyorduk ama tedavisini erteliyorduk. Bir de hasta sayım azaldı, insanlar kontrollere gelmemeye başladılar. Covid bahane ederek. Dönüşümlü çalışma başladı. Haftada üç gün çalışıp dört gün çalışıp bir gün hastaneye gitmeme, uzaktan planlama işleri başladı. Benim aileme ayırdığım zaman arttı aslında. (E-10)”

Sağlık-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi Enstitüsü’nün yaptığı araştırmaya göre sağlık çalışanları diğer çalışanlardan oldukça farklı bir rol üstlenmişlerdir (2020). Sağlık çalışanları bu süreçte zaman kavramından bağımsız çalışmışlardır. Çalıştıkları şartların ağır ve riskli olmasının yanı sıra her daim ölüm tehdidi ile baş başa kalmışlardır. Bu durum sağlık çalışanlarının başta aileleri olmak üzere bütün sosyal çevrelerini etkisi altına almıştır. Çalışma ortamının yüklediği sosyal yorgunluk hane içine yansımış, hane içinde psikolojik sorunlara neden olmuştur. Bu ağır koşullar altında karşılaştıkları eşitsizlikler de sağlık çalışanların demoralize olmasına sebep olmuştur:

“Tabi insanlar artık ruhen de yoruldu, bedenen de yoruldu. Yoruldular artık. Eski tahammül edebildiği şeylere artık tahammül edemez oldu. Kesinlikle yansıdı. Tükenmişlik var. Bıktı insanlar artık. Bir şey de yok. Özlük hakları ile ilgili bir gelişme yok. Bir şey yapmak istemeyince direkt mobing yapılıyor. Hani insanların çalışma şartlarını kolaylaştırmak yerine hep bir böyle anlayışsız idareciler. Mobing de arttı bu dönemde. Hiçbir şeyin iyi olduğu söylenemez. Herkes aynı şekilde bıktı yani. (K-1)”

“Yani şöyle yaşadığımız mesela insanlar bir yerde çalışmak istemiyorsa ısrarla oraya eleman yok denip veriliyor. Kişi diyelim üst üste mesai almış veya üst üste nöbet almış istemiyor, isteyen var ona vermiyorlar ısrarla hayır sen tutacaksın deniliyor. Bu tür şeyler çok oluyor, çok şahit olduk. Görev yeri ısrarla değiştiriliyor, insanlar istemedikleri yerlerde çalıştırılıyor. Ya da bazı insanların sendikalıydı bilmem neliydi torpil olayları da çok oldu bu dönemde. Yüğü hep bazı insanların üzerine verdiler. Torpilli olan insanları biraz daha rahat yerlerde çalıştırdılar. Hakaten sıkıntılı bir dönemdi hala daha da devam ediyor. (K-1)”

“Hani bizi daha çok motive edici şeyler yapsalardı, önlem alırken bizim modumuzu düşürmeselerdi daha iyi olabilirdi diye düşünüyorum. Sadece bir doktorumuz, o zaman başhekim yardımcısıydı, o gelip soruyordu. Onun dışında hani sahaya çıkıp da “Arkadaşlar iyi misiniz, bir sıkıntınız var mı?” diyen hiç olmadı. (K-2)”

İş yoğunluğu, bulaş riskinin yüksek olması gibi durumlar nedeniyle oluşan psikolojik bunalımlar sağlık çalışanları arasında gerginliklere neden olmuştur:

“Herkes o kadar stresli ve gergin çalışıyordu ki artık bir süre sonra “Arkadaşım niye bunu böyle yapmıyorsun, bu tedavi böyle mi yapılır”.. Normalde sürekli yaptığımız tedaviler bile aslında birbirimizin gözüne batmaya başlamıştı. Artık o moda gelmiştik. Gerginlik, korku, odalara girmek istememe ki öyle bir şansımız yoktu zaten sürekli hasta odalarındaydık. Mümkün olduğunca hasta odalarına az girmemiz gerekirken maalesef biz azaltamadık çünkü tedaviler çok fazlaydı. Bu da arkadaşlar arasında gerginliğe sebep oluyordu. (K-2)”

Çalışanların bu zorlukları aşması, dayanıklılığının sürmesi için iş yeriyle onları bütünleştirecek ve destekleyecek sosyal psikolojinin mevcut olması gerekir. Bunun koşullarından birisi, iş yerinde yönetim ve yönetilen/çalışan arasında yasal ve gayri şahsi ilişkilerin dayanışmayı artıracak düzeyde olmasıdır (SASAM Enstitüsü, 2021).

Covid-19 tedbirlerinin en sıkı uygulanması gereken kurum koşulsuz sağlık merkezleri olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü’ne göre sağlık hizmetleri verilirken uygulanacak enfeksiyon önleme ve kontrol işlemleri; triyajın sağlanması ve şüpheli hastaların izole edilmesi, bütün hastalar için standart enfeksiyon kontrol ve önleme

işlemlerinin uygulanması, gerekli idari kontrollerin sağlanması, çevre ve mühendislik açısından gerekli kontrollerinin sağlanması şeklindedir (WHO, 2021'den aktaran Karakuş ve Avşar, 2022). Türkiye'de ise Sağlık Bakanlığı tarafından Covid-19'a karşı bir rehber yayınlamıştır. Rehberde göre salgının hafifleme sürecinde dikkat edilmesi gerekenler; Covid- 19 pandemi önlemlerinin ve sağlık hizmetinin devam etmesi, pandemi sürecinde hastalar için hastanelerin güvenli halde tutulması, sağlık personelinin güvenliğinin sağlanması, tüm hastaların erişebileceği bir sağlık sisteminin olması ve personelin bulaş riski açısından kademeli çalıştırılması şeklindedir. Bulaş riskini en aza indirmek için tüm hasta ve refakatçilerin kişisel korunma önlemleri alınmalıdır. Sağlık kuruluşlarındaki tüm birimler ve çalışanlar görevlerini yapmak için hazırlıklı olmalıdır. Covid-19 sürecinde eğitimler verilmeli ve güncel olmasına dikkat edilmelidir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020). Dünyadaki ve Türkiye'deki tüm bu önerilere rağmen hastanelere başvuran Covid-19 vaka sayısının binleri bulduğu salgın döneminde bahsedilen öneriler yeterli olmamıştır. Standart önlemlerin dışında sağlık çalışanlarının insani boyuttaki ihtiyaçlarının giderilmesi konusunda dahi yetersiz kalmıştır:

“Kalabalık olmaması için önlemler alınmaya çalışıldı. Zaten hastane bölge hastanesi gibi çalışan bir yer. Maskesiz girilmez, covidle ilgili uyarılar işte hijyenle ilgili uyarılar olan afişler asıldı. Yani mümkün olduğu kadar gelen hastalara aşı konusunda bilgilendirme yapıldı. Kalabalık koridorlar dağıtılmaya çalışıldı. Önlemler alındı ama yetersiz yani. Bina şartları yetersiz. Bina biraz eski başka hastaneler nasıl bilmiyorum ama ne kadar şey yaparsan yap gene de seyreltemiyorsun. O yoğunluk oluyor yani. Hastaneye gelip kapıp gidiyorlar insanlar. (K-1)”

“Maske dışında hiçbir önlem olmadı. Maske, dezenfektan her yerde vardı. Manisa merkezde, İzmir'de muayene odalarında zemin kattan, pencereden işlem yapılmış, duyduk yani. Kapının girişine bariyer, güvenlik şeridi çekiyorlar. Oradan içeri almıyorlar. Uzaktan konuşarak, bağırarak “Şunu istiyorum, şuyum var, buyum var.” tarzında yapmışlar. Ama bizde uygulanmadı bu. Dümdüz hasta bir şeyi yokmuş gibi sadece maske ile geldi. Hatta maskesiz bile gelen vardı. Onları ikaz ediyorduk. Bizim burda çalıştığımız bölgede maske dışında bir önlem yoktu. (E-9)”

“İlk başlarda her sabah temizlik falan baya güzeldi ama sonradan eski klasik Türk sistemine geri döndü. En başlarda çok iyiydi ama sonradan gelen giden belli değil yani. Bizim hastanede direkt geçebiliyordunuz, HES kodu uygulaması yoktu. Sadece muayene olacak hasta giriş yapınca herhangi bir HES kodunu sorguluyor ama pozitif ise gözükiyordu başka da bir şey yoktu. Hasta yakınları, refakatçilere falan hiçbirisine bakılmıyordu. (E-10)”

Sağlık sektörüne dair bir başka kritik nokta ise kişisel koruyucu ekipman tedariği olmuştur. Covid-19 salgınını hayatımıza ansızın girmesi ile malzeme tedarikinde ciddi sorunlar yaşanmıştır. Salgın ile fason maske üretimi artış göstermiş; bu maskelerin üretildiği ortamların hijyen koşulları ve üretilen maskelerin filtrasyon özelliğinin olup olmadığı ise çokça tartışma konusu olmuştur. Hastanelere gönderilen maskeler, siperlikler, dezenfektanlar yeterli olmamış, sağlık çalışanları kişisel koruyucu ekipmanlarını kendileri temin etmek durumunda kalmışlardır:

“Malzeme sıkıntımız çok fazlaydı. İlk başta önlüğümüz yoktu, maskelerimiz çok kısıtlı sayıdaydı. N95’leri bir hafta boyunca kullandığımız dönem oldu bizim. Alıp hastadan çıkıp havalandırıp normalde ışıyla yapılması gerektiği söylenmişti ama biz sadece hemşire odasının penceresini açıp o şekilde havalandırmıştık. Aynı maske ile bir hafta idare etmiştik. Zaten tulum çok çok sonradan geldi. Dezenfektan sıkıntısı yaşadık, alkol sıkıntısı yaşadık. İlk zamanlar gerçekten çok sıkıntılıydı. Sonradan hastane kendisi maske üretmeye başladı. Bir şekilde bunun önüne geçildi. Ama ilk dönemler gerçekten hani ayağıma çizme değil de çöp poşeti bağlayıp hasta odasına öyle girdiğim dönemleri hatırlıyorum. ... Toplu yerde yemek yiyip içmeyin, kahve içmeyin (gülüşmeler). Onun dışında pek bir önlem alınmadı. Yemekhaneyi kapattılar. Bu şekilde önlemleri vardı. (K-2)”

“Biz pandeminin sonuna kadar kendimiz aldık maskemizi. Aylık sipariş veriyorduk. Sonuna doğru artık ellerinde fazla mı kaldı bilmiyorum pandeminin sonuna doğru bize birkaç kutu maske gönderdiler. Üç kutu bir geldi hatta onları da daha kullanmadık, odada duruyor. Sonradan bir kutu daha geldi. Dört kutu maske geldi yani. Bir dönem dezenfektan iki üç şişe, şeffaf siperlik gönderdiler bir iki. Eldiven göndermişlerdi bir kutu doktor başı. Ufak tefek destek oldu ama yeterli değildi. (E-9)”

Katılımcılardan birisi önlüklerin dahi bir hafta geç geldiğini, o zorlu koşullar altında bu duruma kendileri çözüm üretmek zorunda kaldıklarını belirtmiştir:

“Kısa kollu önlüklerimiz vardı bizim o dönemde. Kısa kollu önlüklerimizi giyip, o zamanın baş hemşiresi sadece kolluk diktirmişti. Onları takıp sadece o şekilde idare ettik. Çizmemiz yoktu, çöp poşeti bağlayıp girdik. Sperlik yoktu, gözlük kullandık. (K-2)”

Hastanedeki bulaş riskinin yüksek olması ve alınan tedbirlerin yetersiz olması nedeniyle ailelerine ve yakınlarına karşı sorumluluk ve suçluluk duygusu hisseden sağlık çalışanları kendi bireysel önlemlerini almaya çalışmışlardır:

“Odanın yerleşim düzenini değiştirdim biraz tabi, hasta ve hasta yakınlarının oturacağı masaya olan mesafeler değişti. Kendi kişisel önlemimizi almak için en gelişmiş filtre maskeler kullandık bir yıl kadar. Hastane vermiyordu ama biz kendimiz bir şekilde temin ediyorduk. Kendimizi korumaya çalıştık. (E-10)”

“Kimseyle görüşmedik. (Gülüşmeler) Öncesinde görüştüğüm arkadaşlarımla o dönem görüşmedik. Hatta kırılanlar, üzülenler baya oldu. Sonradan anlamışlardır belki diye düşünüyorum. Baya izole yaşadık aslında. (K-2)”

“Sadece maske taktım. Maskeyi günlük değiştirdim. Kaliteli maske taktım, sıradan maskelerden değil. İsmi unuttum şimdi. N95 kullandım başta ama nefesi çok şey yaptığı için çok kullanamadım ben. Havayı iyice kesiyor, güvenliği fazla olduğu için havayı tam kesiyor. Ondan dolayı Kaya Kimya’nın ürettiği maske vardı, onu kullandım. İyi bir maskeydi. Hatta eve de almıştım beşer beşer. (E-9)”

“Bahsettiğim gibi giysileri hiçbir yere değirmeden dışarı koyduk. Zaten aile sağlığı merkezinde önlük kullanıyoruz, o orda kalıyor. Gelir gelmez elimizi yıkıyoruz. En büyük fark o oldu. Normalde elim çok kirli değilse ben gelir gelmez elimi yıkamazdım. Pandemi döneminde direkt hemen lavaboya gidip elimizi, yüzümüzü yıkayıp kabaca temizleyip ondan sonra eve giriyorduk. (E-9)”

“Ben kişisel olarak geliş gidişte özellikle formalarımı falan çocukların kıyafetleri ile kesinlikle karıştırmadım. İş kıyafetlerini karıştırmadım. Aslında daha önceden hastanede yıkanyordu ama şu dönemde hastanede yıkanması daha riskli hale gelecekti. Çünkü covid hastanede daha fazla. O yüzden eşimle kendi iş formalarımızı ayrı yıkadık. Temiz kirli ayrımını yaptım. Eve girdiğimizde, çıktığımızda mutlaka hijyen kurallarına uyduk. Hani çocuklara zaten bunun eğitimini sıkı sıkı verdik. (K-1)”

Alınan önlemlerin devamlılık arz etmemesi, önlemlerin yetersiz kalmasına neden olmuştur. Yüksek bulaş riski, yoğun mesai saatleri, koruyucu ekipman tedarikinde yaşanan sıkıntılar, fiziksel yorgunluk, yalnızlık ve ailelerinden uzakta kalma gibi sebepler salgının psikolojik etkilerini arttırmıştır. Dolayısıyla cephenin önünde olmanın yarattığı baskı, virüsü kapma ve bulaştırma korkusunun yol açtığı pek çok olumsuz duygu bu süreçte sağlık çalışanlarını yıpratmıştır (SASAM Enstitüsü, 2021). Sağlıklı bir toplum yaratmak için sağlık çalışanlarının sosyal, ekonomik ve psikolojik açıdan desteklenmesi gerekmektedir.

Adliye Çalışanlarına Dair Bulgular

Covid-19 salgını hemen hemen her sektörü etkisi altına aldığı gibi yargı düzenini de ciddi şekilde etkilemiştir. İşleyen bir yargı, hukukun üstünlüğü için vazgeçilmezdir. Pandemi döneminde dahi, temel haklara uygun şekilde yargısal faaliyetlerin yürütülmesi gerekmiştir. (Çiftçi, 2020). Covid-19 salgını tedbirleri kapsamında toplumun eve kapanması aile içi şiddetin artışına neden olmuştur. Aile içi şiddetin artması adli kurumlara daha fazla başvurulmasına neden olmuştur. Psikolojik, cinsel, fiziksel gibi türleri bulunan aile içi şiddet daha çok kadınlara ve çocuklara uygulanmıştır. Bu bağlamda aile mahkemesinde çalıştığını ifade eden katılımcılardan K. pandemi döneminde iş yoğunluğunun arttığını ifade etmiştir:

“Arttı baya arttı. Ben Aile Mahkemesinde çalışıyorum. Ondan dolayı tedbir kararları falan çok arttı. Evrakların içeriğini bilmiyorum, okumaya pek fırsat da olmuyor. O dönemler de hani normalde beş taneyse o zaman yedi tane gelmeye başladı. Sayı çok arttı. Hani şu dönemde daha da çok arttı Olumsuzluklar yaşadığımız oluyor. Mesela esnek çalışma döneminde

memurlara 10 ile 4 arasında çalışma vardı ama biz 4'te çıkamadık. İşlerimiz çok yoğun olduğu için normal 5.30 mesaisi şeklinde yaptık. (K-4)''

Katılımcılardan H. ve S. ise pandemi döneminde iş yoğunluklarının azaldığını ifade ederken kısıtlamaların kaldırılması ile iş yoğunluklarında ciddi artışlar yaşadıklarını söylemişlerdir:

“Çalıştığımız dönemde iş yükümüz pandemide artmadı. Pandemiden sonra arttı. Şu an çok yoğunuz mesela. Duruşmalar sabahdan akşama kadar sürüyor. Genelde öğleye kadar biten duruşmalar şimdi daha uzun sürüyor. Neden? Pandemiden ertelenen işler yüzünden. Duruşmalar hep ertelendi, duruşma günleri verilmedi. Pandemide işlerimiz rahattı. Çünkü kısıtlamalar olduğu için herkes kafasına göre çıkıp gelemiyordu. Acil işleri alıyorduk, diğerlerini yapmıyorduk. Pandemi döneminde iş konusunda rahattık. (E-11)''

“Yok yok azaldı diyebiliriz. Zaten insanlar dışarı çıkamadılar. Bir olaya karışamadılar öyle söyleyelim. Mahkemeler durdu. O yüzden iş yükümüz hafiflemiş oldu. Ama onun sonrasında bir patlama yaşandı. (K-3)''

Hem dijitalleşmenin artış göstermesi hem de Covid-19 tedbirleri ile uzaktan çalışma hayatımızda yer almaya başlamıştır. Pandemi dönemine özgü olarak e-duruşmalar başlamış; kişilerin sağlığını riske atmadan yargısal faaliyetler devam etmiştir. Katılımcılardan S. bilgisayarlarını eve taşıyarak çalışmaya devam ettiklerini belirtmiştir:

“İlk çıktığı zamanlar tabi tam kapanma oldu. O dönemde ben saymıştım tam 75 gündü sanırım gitmedik işe. Sonra bir ara dönüşümlü çalışmaya başladık kalem arkadaşlarımızla. İşte bir hafta birimiz gitti, bir hafta birimiz gitti. O şekilde oldu. Daha sonra evden çalışma getirildi. Bilgisayarları eve getirdik. Evden de çalıştığımız oldu. Sonra işte sabah on, akşam dört gibi kısa dönem de çalışma geldi. O şekilde çalıştık. (K-3)''

Adliyelerde insan sirkülasyonunun yoğun olması gerekli önlemlerin alınması konusunda aciliyet yaratmıştır:

“Kalemlere vatandaş gelmedi, kapıdan iletişim kuruldu mesafe olsun diye. Normalde ön bürolar yoktu daha önce. Covid çıkınca ön büroların kurulması hızlandırıldı, ön bürolar kurulunca vatandaş çok gelmedi. Duruşma salonlarında çok birikim sağlanmamaya çalışıldı. Dezenfektanlar konuldu koridorlara. Maskeler katiyen çıkarılmadı, bizim kalem o konuda çok dikkatliydi. (K-4)”

“Önce bütün giriş kapılarına dezenfektan kondu. Maskesiz kesinlikle içeri alınmadı. Belli bir mesafe üzerinden görüşmeler yapıldı, en az iki üç metre. Duruşmalara teker teker alındı. Bir ara HES kodu zorunluluğu geldi ama o çok devam etmedi, kalktı. Dezenfektan, maske, mesafe titizlikle ve tavizsiz uygulandı. Maske tedarikinde genel olarak sıkıntı yaşamadık ama maskeleri kullanma şartlarına göre kullanamadık. Çünkü genelde bir saatte bir maskenizi atın diyorlardı ama biz gün boyu kullandık maskeleri. Bu şartlar altında olursa tedarikte sıkıntı yaşadık ama genel şeyde kendimizde aldığımız oldu, gecikmeler oldu maske tedarikinde. (E-11)”

“Her akşam ilaçlama yapılıyor, maske dağıtılıyor. Dezenfektanlar, ne bileyim uyarılar falan yapılıyordu. Onun dışında kapıda polisler vs. aramalar yapılıyordu. HES kodu alınıyordu. Geniş çaplı önlem aldılar. Ellerinden geleni yaptı adliyedekiler. (K-3)”

Bankalarda olduğu gibi evrak ve kalem kullanımının adliyelerde de yoğun olması adliye çalışanlarının bu konuda bireysel önlemler almasında etkili olmuştur:

“... vatandaşla aynı kalemi kullandıkça devamlı kolonya ile temizledik, ellerimizi dezenfekte ettik. (K-4)”

“Toplumdan biraz uzak durmaya çalıştık. Sık sık ellerimizi yıkamaya çıktık. Dezenfektan kullandığımız için genelde kalemleri falan kullanıldıktan sonra dezenfektan sürüyorduk. Kolonya tüketimi arttı, her şeyden sonra elimizi kolonyalamaya başladık ki ellerimiz tahriş olmaya başladı kolonya yüzünden. Evrak alışverişinde de her yarım saate ya da her bir vatandaşla ilgilendikten sonra dezenfektan sürüyorduk ya elimizi yıkıyorduk ya kolonya sürüyorduk. (E-11)”

“Herkesin yaptığı gibi maskedir. Tabi ilk zamanlarda herkesin olduğu gibi bizde de paranoya gibi olmuştur. Ne bileyim merdiven korkuluklarını ellemiyorduk mesela. (K-3)”

Kamu kurum ve kuruluşlarına bağlı olarak çalışan adliye personelinin birçok hizmet sektörü çalışanının karşı karşıya kaldığı işten çıkarılma riski olmamakla birlikte psikolojik olarak sıkıntılara maruz kalması kaçınılmaz olmuştur. Her ne kadar birçok tedbir alınmış olsa da insan odaklı çalışma koşullarına sahip adliye personelinin Covid-19 virüsünü kendilerine ve çevrelerine bulaştırma riski her zaman var olmuştur. Bina şartlarının yetersiz olmasından dolayı aynı oda içerisinde birçok kişinin beraber çalışması Covid-19 salgınının da etkisi ile çalışanlar arasında tedirginlik oluşmasına neden olmuştur:

“Tedirginliğe sebep oldu. Zaten kalemimizde biliyorsun fiziki şartlarımız uygun değil. Yedi sekiz kişi çalışıyorduk. İlk virüsü kapandıktan biz. Tabi kalemde büyük bir tedirginliğe sebep oldu. Herkes biz de mi Covid’iz moduna girdi. Maske kısıtlaması daha sıkı uygulanmaya başladı. Birbirimize karşı mesafelerimizi koruduk. Odalarımızı devamlı havalandırdık ama genel bir tedirginlik vardı mesai arkadaşlarımızda. (E-11)”

Covid-19 salgınına karşı alınan önlemler kapsamında toplumun eve kapanması hane içini yeniden şekillendirmiştir. İş ve eğitim hayatının eve taşınmasının yanı sıra kafe, spor salonu, alışveriş ve eğlence merkezleri, sinema ve tiyatro gibi toplu şekilde bir arada bulunan mekanların kapatılması ile insanların dışarıda gerçekleştirdiği tüm sosyal faaliyetler de eve taşınarak sosyalleşmede evin merkezi bir konuma sahip olmasına sebep olmuş; bu hane içini, kamusal alanın ta kendisine dönüştürmüştür (Demircioğlu, 2021). Sosyal izolasyon bireysel alanın daralmasına, aile bireyleri ile sürekli beraber olmak ise stresin artmasına ve tahammül seviyesinin azalmasına neden olmuştur. Toplumun en küçük yapı taşı olan aile içinde yaşanan olumsuzluklar psikolojik, fiziksel, cinsel, ekonomik şiddet olarak kendini göstermiştir bu durum özellikle aile mahkemelerinin iş yükünü ciddi manada arttırmıştır.

3.2.3. Cinsiyete göre Salgın Sürecinde Özel Alana Dair Bulgular

Özel alana dair bulgular elde edebilmek adına katılımcılara temelde dört adet açık uçlu soru yöneltilmiş ancak görüşmenin gidişatına bağlı olarak soru içeriğinin değiştirildiği durumlar söz konusu olmuştur. Katılımcıların kendilerini rahat ifade edebilmeleri adına görüşmenin akışına müdahale edilmemiştir.

Katılımcılara ilk olarak Covid-19 sürecinde ev içi yüklerinde bir artış olup olmadığı sorulmuş; eğer artış yaşadıkları düşünülüyorsa da hangi alanlarda ve ne şekilde artış yaşadıkları sorulmuştur. İş yükü artışı yaşadığını ifade eden katılımcılara ikinci olarak dışarıdan destek alıp almadıkları sorulmuştur. Üçüncü olarak katılımcılara pandemi sürecinde eşleri ile ev içi ilişkilerinde değişim yaşayıp yaşamadığı sorulmuş ardından da bu süreçte çocukları ile ev içi ilişkilerinde farklılaşmalar meydana gelip gelmediği sorusu yönlendirilmiştir.

Covid-19 kapsamında uygulanan karantina önlemleri ve kısıtlamalar nedeniyle toplumun evde geçirdiği zamanda artış meydana gelmiştir. Okulların kapatılması, 65 yaş üstünün sokağa çıkmasının yasaklanması, restoranların belirli bir süre servis verememesi gibi salgının yayılışını engelleyebilmek adına alınan bazı önlemler sosyal ve ekonomik anlamda toplumun olumsuz etkilenmesine sebep olmuştur. Bireylerin uzun süre evde bulunması hane içindeki fiziksel yüklerin artmasına da neden olmuştur. Erkek katılımcılardan bankacı A. bu durumu şu şekilde dile getirmiştir:

“Ev işleri anlamında tabii daha fazla artış oldu yani bu market alışverişlerine kadar da yansıdı hatta. Normalde haftada iki defa çamaşır makinası çalışıyorsa günde bir defa çalışmaya başladı. Çünkü her kıyafetimiz defalarca yıkanmaya başladı. İşte evde de iki buçuk yaşlarında oğlum vardı. Onun da etkilenmemesi adına çamaşırlarını ayrı yıkıyorduk. Ben dışarıya girip çıktığım için ayrı yıkıyorduk vs. Ev içi işlerimiz tabii arttı. Dışarıda fazla vakit geçirmediğimiz için tabii evde yemeye özen gösterdik. Dışarıdan sipariş yoluna çok fazla gitmedik yemek anlamında. Dışarıda yeme olanağımız zaten yoktu, kapalıydı pek çok restoran. Mutfak harcamalarımız da daha fazla arttı. Market alışverişlerimiz, deterjan giderlerimiz, ev içi hijyen konusunda harcadığımız zaman da arttı tabii. (E-15)”

Kadın katılımcılar genellikle ev içi yüklerinin artışı sorusuna uzun yanıtlar vermişler; erkek katılımcıların yanıtları kadınlara göre oldukça kısa kalmıştır. Erkek katılımcıların yanıtları görüşmelerde şu şekilde yer almıştır:

“Kıyafet olarak tam tersi iş yükü azaldı. Şimdi mesela okula gittiğiniz zaman iş kıyafeti var. O ayrı bir dert. Evde gündelik kıyafetini de giyebiliyorsun, sorun olmuyor. Yeme içme olarak arttı tabiki. Temizlik olarak lavabolar gibi çok kullanılan alanlar daha çok temizlenmeye başladı. (E-14)”

“Arttı tabiki yani çünkü evde olduğum için. Rutin ev toplama, ıvır zıvır. Dışarı çıkmak da yok tabiki arttı benim açımdan. (E-10)”

“Dışarıdan gelen giysiler özellikle. Balkonda özel bir bölüme astık maalesef. Onun dışında tabi el yıkama olayı. Hijyen, temizlik konusunda biraz daha arttı evet. (E-9)”

Kadın katılımcılardan öğretmen F. ise pandemi koşulları nedeniyle şehirde kalmak istemediklerini ifade etmiş, uzun süreli sokağa çıkma yasaklarının olduğu dönemde bir ay boyunca köyde annesi, babası, kardeşi, eşi, çocuğu ile kaldıklarını belirtmiştir. Ancak bu süreçte hane içindeki tüm yüklerin annesi ile kendisinin omuzlarına yüklendiğini anlatmıştır:

“O süreçte yük annemle benim üzerimdeydi. Evin erkekleri bir şey yapıyordu ama köyde erkekler için işler dışarıdadır ya bağ, bahçe işte toprakla olan işler erkeklerin görevidir. Kadınlarda daha çok ev işleri, yemek, bulaşık, temizlik onlarla ilgilidir ama evde erkeklerinki yardım etmek değil de sadece sofrayı taşımak ne bileyim ufak tefek şeyler. Onlar daha çok dinlenme kısmındaydı. Evimiz küçük bir ev bir de çok kırırdanacak onlara iş sağlayacak bir durum pek yoktu. Biz annemle ikimiz sürekli yemek yap, onların canının istediği şeyleri yetiştirme telaşı, kimisi tatlı istiyor onu yap kimisi unlu mamuller istiyor onu yap. Herkesin tek tek istekleri olurdu, sürekli annemle onları yetiştirme telaşı. Haliyle iki kişinin bulaşığı da olmuyordu. Bulaşık makinesi de yoktu, annemle sürekli bulaşık yıka, pişir, yıka. Sürekli böyle bir döngü içindeydik. İki kişilik yemek yapıyorsun iki günde bitiyorsa bizim orda yaptığımız beş kişilik yemek bir günde bitiyordu. (K-5)”

Katılımcılar özellikle çamaşır yıkama konusunda ciddi bir artış yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Kadın katılımcılardan hemşire F. ve bankacı M.’nin açıklamaları bu durumu destekler nitelikte olmuştur:

“Ev içi yükleri tabiki arttı. Biraz daha yaptığımız işleri mesela temizlik açısından daha çok yapmaya başladık. Çamaşır daha çok yıkanmaya başladı. Hani ne bileyim sürekli elimizi yıkadık elimiz tahriş olana kadar. Artık hani paronaya dönüştü, bir takıntı oluştı. Hani büyük oğlumda mesela hala devam ediyor korku, takıntı. Psikoloğa bile gitti yani bu yüzden. Biraz da biz sağlıklı olduğumuz için biraz daha üzerine düştük yani o şekilde yüklerimiz arttı yani kesinlikle arttı. Artmaması mümkün değil. (K-1)”

“Tabiki. Covidle birlikte 1 yıkarken 10 yıkmaya başladık. Silme, süpürme, yıkama olayları daha da artmaya başladı. Yemeği dışardan yaptırmayı bıraktık. Çünkü artık güvenli olmadığını düşündük, çünkü insanların nefesinden bile geçtiğini düşünerek daha güvenli olduğunu düşündük. Manavdan aldığımız her şey yıkıyorduk. (K-7)”

Katılımcıların çoğu pandemi döneminde bilgi kirliliğinden kaynaklı neler yapmaları gerektiği konusunda uzun süre karışıklık yaşadıklarını ve bu sebeple pandemi öncesi gündelik hayatlarında yapmadıkları birçok şeyin hayatlarında yer ettiğini söylemişlerdir. Rutin çamaşır, yemek, bulaşık gibi işlerin yanında salgınının beraberinde getirdiği ek hijyen uygulamaları hane içi iş yükünü ekstra arttırmıştır:

“Çok garip garip şeyler yapmışız aslında bakıyorum şimdi de. Meyveyi falan yıkıyorduk tamam ama makarnanın poşetini silmek hayatımızın hiçbir döneminde olmamıştı. Pirincin poşetini siliyorduk. Market çantaları bez olanları götürüp getirip hemen yıkıyorsunuz tekrar kullanmak için. (E-14)”

Kadın katılımcılardan öğretmen P., bankacı G. ve hemşire F. ise pandemi döneminde dışarıdan aldıkları desteği kesmek zorunda kaldıklarını ve bu sebeple iş yüklerinde artış meydana geldiğini belirtmişlerdir:

“Tabi tabi. Ev içi yüklerimiz arttı. Temizlikçi alamadık. Benim için en önemli şey o. Yardımcı geliyor bana sürekli. Bu sefer onu da almamaya başladık.

Onun da işleri çok aksadı aslında. Onu da şimdi noldu, sokağa çıkma yasakları olunca kadın gelememi mesela. İş yükü çok fazla arttı o dönemde. Hadi vileda yap, hani ben şimdi çalışan biri olduğum için sonuçta ev işlerine yetişemiyoruz. Bir yardımcı muhakkak gerekli. Çok zorlanmışım ben o süreçte. Hani yetişemiyorsun. Hadi toz al, bir taraftan ütü, yerler silinecek. Bu şekilde zor idare ettik aslında. Gerçekten zorlu bir süreçti. (K-6)”

“Yani tabii ki artı o dönemde. ... Normalde çalışan insanlar temizlik için birilerini alıyor ama o dönemde onları da bıraktık tabi hijyen açısından. Eve kimseyi sokmadık. O zaman evin işini de biz yapmak zorunda kaldık. Mutfakta biraz daha fazla zaman geçiriliyor tabi evde olunca. Buda mesaimizi artırmıştı tabi. Mutfak mesaisinde bir artış oldu. Normalde annem bakıyor benim kızıma, babaannesi bakıyor. Evde olduğumuz zamanlarda tabi onlarda gelmedi ya da biz çocuğu götürmedik. O şekilde çocuk bakımında da artış oldu. (K-8)”

“Yani alamadık çünkü hizmetçi de dışarıdan geldiği için ona da güven olmuyor. Tabi ara ara aldığımız oluyordu, onları bile alamadık. Çünkü bu sefer oradan gelecek. Ne derece ne getirdiğini bilmiyoruz. Hastalık semptomsuz başlayabiliyor. O yüzden alamadık yani. Yapabildiğimiz yaptık, yapamadığımız kaldı. Biz de ahtapot değiliz sonuçta (gülüşmeler). (K-1)”

Salgın sürecinde artan iş yüküne karşılık hane dışından alınan desteklerin çoğu kesilmiş olsa da aile büyüklerinden destek almaya devam eden katılımcıların olduğu da görülmüştür:

“Ee tabi yani evet ama çalıştığımız için de tam da kesemedik ama. Özellikle bakım için anneannesi ve dedesi ile görüşmek zorunda kaldık. Onlar da 65 yaş üstüydü, görüşmek istemezsek dahi görüşmek zorunda kaldık. Sonuçta şubeye geldiğim zamanlarda onlar bakıyordu. Eşim üç ay sonra açıldığında yine pandemi etkiliydi, bir şekilde devam ediyordu. Vakalar artış hızını sürdürüyordu ama biz yine çocuğu bırakmak zorunda kalıyorduk. (K-8)”

“Ağırlıklı olarak eşimin annesi ilgilendi, o sürekli bize geliyordu o dönemde. Biz işe gittiğimiz için çocuğumuzu dışarı çıkarmak istemedik açıkçası. Kayınvalidemin yetişemediği yerlerde annem gelerek bize destek oldu. (E-15)”

Kadın katılımcılardan bankacı olarak çalışan G.’nin eşi, pandemi kısıtlamaları nedeniyle ilk üç ay iş yerini kapatmak durumunda kalmış ve bu süre zarfında çalışmayarak evde bulunmuştur ancak buna rağmen çocuklarının bakımı konusunda dışarıdan destek almaya devam etmişlerdir:

“Yok, hayır yine anneannesi ve dedesi ile görüştük. (Gülüşmeler) O zamanlar küçüktü kızım. Eşim o kadar vakıf olamıyordu. O kadar yemesine içmesine şey yapamıyordu, altının falan değiştirilmesi gerekiyordu. O kadar bir gün boyunca bakamıyordu. O yüzden yine görüşmeye devam ettiğimiz günler de oldu. (K-8)”

Salgın sürecindeki sokak kısıtlamaları nedeniyle bireylerin hane içinde uzun süre bulunması aile yapısındaki sosyal dengelerin bozulmasına neden olmuştur. Kadın katılımcılardan öğretmen F. bu durumu şöyle özetlemiştir:

“Başlarda bir oh dedik, iyi geldi bize. Dinlendik, bir şeye yetişme telaşı yok. Herkes kitabını okuyor, filmini izliyor. Gece geç yatabiliyorsun. Sabah kalktığında çocuğunla ilgilenabiliyorsun ama hepsi de insan bir tembelliğe, doygunluğa alıştıktan sonra bir noktadan sonra da bu monotonluk da sıkıcı hale geliyor. İlk başta iyi gelen şey bir süre sonra sıkıyor artık. Dışarı da çıkamıyorsun. Ailemin yanında da her şeyi yapamıyordum tabi bir şey söyleyeceğim mesela onlar var diyip kendini tutuyorsun. Evde kalışlar bir yerden sonra bizi sıkmaya başladı. Aramızdaki en ufak şeylerden tartışmanın uzaması en son noktalardaydı artık. (K-5)”

Kadınlık, içinde yaşadığımız kültürde, yaş, eğitim, sınıf gibi değişkenlerden bağımsız olarak, esasen “ev” üzerinden tanımlanmış ve yeniden üretilmiştir. Bu nedenle, ev ve ev işleri, kadın öznelliğinin kurulmasını anlamak için kilit alanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Bora, 2011). Bu bağlamda kadın katılımcılardan öğretmen P. ise bu süreçte eşinden çok destek göremediğini söylemiş, genelde ev içi yükün kadınların omzunda olduğunu belirtmiştir:

“Eşim çok fazla açıkçası destek olmadı. Oldu dediğim şöyle evde yapar aslında ama onun çok yoğun bir çalışma programı var. Fabrikada kapanma sürecinde evde çalıştı ama sonra onların şöyle oldu. Özel sektör olduğu için

izinleri bitmeye başlamıştı o yüzden işe gitmeye başladı. Genel de evdeyken de alışverişe yardım ederdi. Ufak tefek şeyler yani. Hafta içi çok olmuyordu. Biz hep İdil ile yalnız kalıyorduk. Çok da açıkçası erkekler (gülüşmeler). Genelde tüm yük bayanlara düşüyor hani. Aslında yardımcı olmayı sever ama çok da hani şey yapamamıştı aslında. Düşünüyorum şimdi. Belki biraz temizlikte şöyle ucundan yardım ettiyse etmiştir o da ufak tefek (gülüşmeler). Bazen ara ara yapar yorgun olmadığı zaman işte şöyle yediğim tabağı akıtayım gibi. Yoksa bulaşık makinesini doldurayım, boşaltayım o işlere şey yapmaz. Çamaşır asmada ara ara yapmıştır o şekilde. Eşimden çok kızım destek olmuştur (gülüşmeler) (K-6) ”

Kadınlık tanımının oluşturulduğu mekân olan ev içi alan cinsiyet eşitsizliğinin de üretildiği mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle kadının ilk iletişim kurduğu ve sosyalleştiği mekân olan aile “kadın”ın kimlik tanımlamasında kilit rol oynar. Bir anlamda ev ve ev işleri, kadınların ortak deneyimlerinin odağında durur ve kadınlık kimliğinin çekirdeğini ev içine bağlar. Böylece, kocanın ev işlerinden muafiyetine mazeret getirir; ev işini kadının yükümlülüğü ve aile vazifesi olarak tanımlamaya devam eder (Bora, 2011). Yine bu bağlamda erkek katılımcılardan H. kadın katılımcılardan P.’nin sözlerini doğrular nitelikte şu cümleleri ifade etmiştir:

“Genelde ev işleri hanımda oluyordu ben evde olmadığım için, evde genelde o da bana yansıtmamaya çalışır. Çoğu şeyi o hallederdi. Ama bazı ağır yük getiren işleri perde takmaktır, koltukların altını temizlemektir onlarda yardımcı olmuşluğum var. Genel olarak da yapıyorum bunu ama ev işinden çok anladığım söylenemez. Bazen de elinden kahve içelim, der ayda bir iki ayda bir kahve yapmışlığım vardır. (E-11) ”

Erkek egemen anlayışı üzerine inşa edilmiş geleneksel yapı kadını baskılayıp annelik ve ev kadınlığı rolüyle sınırlarken kadına yönelik yaşamsal fırsatları da dar sınırlar içerisine hapsedmektedir (Aktaş, 2013). Kadın katılımcılardan bankacı G.’nin sözleri bu durumu doğrular niteliktedir:

“Birbirimize ayrı zamanlar da tanıyoruz. Eşimin bilgisayar başında geçirdiği zaman farklıdır. Ben zaten çocuktan geçirebileceğim en rahat zaman uyumak olur benim için yani hani çok da fazla boş zamanım olmuyor benim. Olumlu etkisi olmuştur. İşte ne bileyim bir film izlemiştir normalde yapamadığımız. Bir şeyler konuşabilmişizdir, paylaşabilmişizdir. Biraz daha fazla vakit

geçirebilmişizdir. Birbirimize vakit ayırabilmişizdir. Ama olumsuz bir yönü olmadı bizde. Bir de çok okuduk o dönem boşanmalar arttı diye. O tarz haberleri çok okuduk. Belki ona göre de biraz temkinli davranmış olabiliriz. Ama o dönemi de idare edebildik. Ama biz birbirimize ayrı zaman da tanıyoruz. Sürekli birlikte olan bir çift olmadığımız için o dönemde eşim işte daha çok bilgisayarı ile vakit geçirdi ben çocukla falan filan. İdare edebildik yani. (K-8)”

Erkek katılımcılardan öğretmen M. ise salgın döneminin hane içindeki ilişkiler üzerinde yarattığı psikolojik etkiyi şu şekilde belirtmiştir:

“Tabiki bir olumsuzluk yarattı. Nasıl yarattı? Aramızda bir gerginlik falan olmadı ama o pandeminin yoğun döneminde. Eşim kimya lisesinde çalışıyor. Bakanlığın yönlendirmesi ile dezenfektan üretimi başladı. Sürekli gidip gelmek zorunda kalıyordu. Dezenfektan üretim aşaması bir takım sağlık şeyleri yaratıyor işte kokuydu, alkoldü vs. O süreçte arada böyle gerginlikler oluyordu. Bir de sizin dışınızda eşiniz, dostunuz, akrabanız var. Annenizi merak ediyorsunuz, yalnız yaşıyor, naptı. İhtiyacı oluyor siz uzaktan telefon ile çözmeye çalışıyorsunuz. Kayınvalidem o şekilde yalnız yaşıyor. Onunla ilgilenmeye çalışıyorsunuz. Amcanız hasta oluyor, onu duyuyorsunuz. İster istemez bu sizde psikolojik olarak gerginlik yaratıyor. Hiç çıkmamaya çalıştık. Hatta eşim altmış gün hiç çıkmadı. Beş yaşında bir yeğenimiz pandemide bizdeyken yakalandı mesela. Çocuk tam yüz on gün bizde kaldı. Dışarıya genelde ben çıkardım. Bir gerginlik, bir korku, bir telaş yaratıyor ister istemez. Ya da sürekli bir rahatsızlığınız olduğunda ben de zatürre geçmişi var mesela eşim daha pımpirikli davranmaya başladı işte şöyle yapma. Öksürmeye başlayınca hemen aa noldu falan. Eşim de Covid geçirdi bu arada. O da yakalandı. Ben geçirmedim ama. Zaman zaman ufak tefek gerginlikler, stres tabiki yaratıyor dış etkenlerle birlikte sadece sizden kaynaklanmıyor. Eşiniz, dostunuz, akrabanız, amcanız, dayınız, anneniz herkes dışarda. Herkesten doğru sağlıklı haberler almak istiyorsunuz. En küçük rahatsızlık bile siz de büyük tedirginlikler yaratıyor, kaygı yaratıyor. En basit bir grip de bile “Aaa, amcam grip oldu.” demiyorsunuz. “Acaba neden, acaba nasıl olacak.” gibi psikolojik bir şey yaratıyor. (E-13)”

Salgının toplum üzerinde yarattığı ani değişimler ilk olarak eğitim kurumlarında kendini göstermiştir. Okullar, üniversiteler birer birer eğitime ara vermeye başlamıştır. Bu süreçte çocukların hane içerisinde geçirdiği zaman diliminde ciddi artışlar meydana gelmiştir. Haneler hem eğitim hem oyun yuvası haline gelmiş, ebeveynlerin iş yükü katlanarak artmıştır. 5 yaşında çocuğu olan kadın katılımcılardan G. evlerinin oyun yuvasını dönüşümünü şu şekilde betimlemiştir:

“Ama o kadar ufak şeyler de yetiyordu ona. Yeni bir scooter yetmişti, yeni bir bisiklet yetmiş vakit geçirdik için. Kışın da çok fazla çıkamıyorduk işte. Ama evin içleri camlar, boyanan duvarlar, her tarafa yapıştırılan etkinlikler. (Gülüşmeler) Evlerin içleri çok şenlikliydi açıkçası. Dolaplar mı boyanmadı, fayanslar mı boyanmadı ama onlara göz yumduk artık çocuklara değişiklik olsun diye o şekilde atlattık. (K-8)”

Kadın katılımcılardan F. köy ortamında kızının daha serbest hareket edebildiğini ancak apartman ortamında kızına belirli sınırlar koymak zorunda kaldığını ifade etmiştir:

“Köy ortamında onu sınırlayacak pek bir şey yoktu. Bahçede scooterına biniyordu, açık alanda tavuklar vardı. Börtü böceklerle haşır neşirdi. Ama ev ortamında biraz daha kısıtlıydı hareketleri. Apartmandaki komşuların varlığı, zıplasa alt komşularımız rahatsız oluyor kaygısı. Çocuğu bunlar geriordu. Ses çıkarmayalım aman komşular duymasın, komşulara gürültü gitmesin kaygısı. Tabi onları yaşadık, yaşamadık değil. (K-5)”

Hane içinde geçirilen zamanın artması ve eğitim sisteminin online ortamda devam etmesi ile çocuklarda ekran kullanımı ciddi oranda artış göstermiştir. Yapılan bir araştırmaya göre salgın sürecinde internet kullanımı 3 saat artmıştır (Sarigedik, 2022). Birçok yarar sağlamanın yanı sıra teknolojik araçların aşırı ve bilinçsiz bir şekilde kullanımları bazı riskleri de beraberinde getirmektedir. Bilinçsiz kullanım ve ekrana aşırı maruz kalma ile çocuklar fiziksel, sosyal, duygusal ve psikolojik açıdan zarar görebilmektedirler (Canberk ve Sağıroğlu, 2007). Ebeveynlerin mesleki açıdan yoğun çalışma koşullarına sahip olmaları da çocukların ekran başında denetimden uzak vakit geçirmelerine neden olmuştur. Kadın katılımcılardan M.’nin ifadesi bu durumu doğrular niteliktedir:

“Tüm gün ben yokum, babası işte zaten, tüm gün evde tableti bırak, bilgisayarı al tüm günler böyle geçiyordu. Oğlumun özellikle. (K-7)”

Kadın katılımcılardan G. ise pandemi sürecinde her ne kadar kızları ile vakit geçirmeye çalışsalar da bir noktadan sonra kitlendiklerini ve mecbur televizyona başvurdıklarını ifade etmiştir:

“Evet, maalesef geldi çünkü bir süre sonra oyalayamayacak hale geldiğimizde süreleri arttı. Daha telefonla oyun oynamayı falan hala bilmiyor benim kızım ama televizyonda çizgi film izlemesi evet arttı. Normal bu uzmanların belirlediği yaş çarpı on dakika şeyi var. Üç yaşındaki çocuk otuz dakika izleyebilir ama bizimki öyle değil birazcık daha fazlalaştı iki katına kadar çıktı diyebilirim. Otuz dakika izletirken bir saat izlettik, bir buçuk saat izlettik. ... ama normal çizgi film izleme süresi arttırmıştı o dönem. (K-8)”

Erkek katılımcılardan H. ise salgın sürecinde sadece çocukların değil kendilerinin de ekrana karşısında geçirdikleri vaktin artış gösterdiğini belirtmiştir:

“Evimde bir tane televizyon vardı onu akıllı televizyona çevirdim. Ekranını büyüttüm. 55 inç bir televizyon aldım. Blu Tv’si, Netflix, E-Sport, Amazon Prime, Digitürk hepsinde şu an üyeliğim var. Pandemiye doğru düzgün dışarı çıkamayınca özellikle sokak kısıtlamalarında bitiremediğim dizilerin çoğunu bitirdim. Televizyon ve telefon alışkanlığım hat safhaya çıktı. Aynı şekilde çocuklarım da öyle. Çocuklara da bir şey diyemiyorduk kendimiz de televizyon baktığımız için. Çocuklar da tablet ile oynuyorlardı. Bazen telefon ile oynuyorlardı. Daha içe kapanık bir hayat sürmeye başladık. Sadece evin etrafında yürüyebiliyorduk. Sokak kısıtlamalarında özellikle. Kendi mahallemizin içinde veya evlerin olmadığı biraz daha dışarıda yürüyebildik. Doğru düzgün bir yere gidemedik. Tamamen asosyal bir hayat sürmeye başladık pandemiye. (E-11)”

Erkek katılımcılardan A. ise salgın sürecinde çocuklarının ekran bağımlılığı yaşamasını istemedikleri için sürekli olarak çocukları ile vakit geçirmişlerdir:

“Çok fazla tablete bağlı kalsın istemedik. O yüzden çeşitli oyunlar aldık ya da kendimiz oyunlar türeterek. Aklınıza gelebilecek bin bir türlü materyal ile. En

kötü aklımıza bir şey gelmiyorsa canı sıkılıyorsa balkona çıktık, balkonda piknik yaptık. Temizlik işlerini beraber yaptık. O da vileda aldı o da yerleri sildi. Bunları biraz da oyunlaştırarak yaptık. Genelde bu şekilde vakit geçirmeyi sağlayabildik. Onun sıkılmayacağı şekilde eğlenceli hale getirerek. Tableti zaten yok, oyun vs. pek bilmiyor genelde uykuya dalmadan telefonda birkaç çocuk şarkısı dinlemeyi seviyordu o şekilde. Kitapları var, sürekli kitap okuduk. Evde o şekilde vakit geçirmeye çalıştık. Onun şimdi bile her seferinde söylediği şey “Parka gidelim mi?” Parka gitmek onun için lüks haline geldi öyle söyleyeyim. (E-15)”

Pandemi ile ilk defa karşılaşan çocuklar psikolojik anlamda sorunlar yaşamış, bu konuda duygusal destek sağlamak yine ebeveynlerin üzerine düşmüştür. Kadın katılımcılardan P. bu süreci şu cümleleri ile doğrulamaktadır:

“Mesela şöyle geceleri uykuda sıkıntı yaşıyordu, korkuyordu. En kötüsü de şey yapıyordu, boğazım mı ağrıyor, hasta mı oldum. Bir de evde sıkılmıştı o dönem. Pozitif yönden bakarsak ama çok kitap okumaya başlamıştı o süreçte. Hatta İdil’e diyorum “İdil sen kapanma döneminde çok kitap okuyordun.” Hatta benim bir işim olsa otururdu kitap okuyordu. Hatta o sürecin en güzel faydası o oldu. Org vardı mesela, parça çıkarıyordu. Aslında çocuklar evde kendi kendine yetmeyi öğrenmişlerdi. Ama gece oldu mu psikolojik olarak bir korkusu, yalnız uyuyamıyordu mesela. Ben onun yanında yatardım mesela. (K-6)”

Erkek katılımcılardan H. ve kadın katılımcılardan M. çocuklarının salgının psikolojik etkilerini üzerlerinden uzun süre atamadıklarını ifade etmiştir:

“Aşırı abartma olunca çocuklar da tedirgin oldu. Maskelerini hiç çıkarmadan okula gitmeye başladılar. Ben ısrar ediyordum, çocukların maskelerini çıkarmalarını söylüyordum. Açık havada maske takmayalım derdim ama çocukların bilinçaltına öyle bir işlemiş ki sınıfta takınca. Malum sınıftaki koşulları uygun değil. Yirmi kişi otuz kişi duruyorlar. O yüzden çocuklar maskeyi biz söylesek de söylemesek de uzun süre taktılar. Kendilerini ona mecbur hissettiler. Maske kullanımını uzun süre üzerlerinden atamadılar. Açık havada falan takıyorlardı ben zorla çıkarttırıyordum maskeyi. Bir de

ceza korkusu vardı. Maske cezası, karantinayı delme cezası bunlardan korktular. (E-11)”

“Etkilendiler tabii ki. İnsanları görünce yaklaşmıyorlardı uzaktan konuşuyorlardı. Su içerken sürekli bardak değiştirme olayı onlarda alışkanlık olarak kaldı. Bir gün içinde evin tüm bardaklarını su için kullandıkları oluyordu. Hala devam ediyor, bir kez su işleri bardaktan bir daha içmiyorlar. Sürekli gidip yenisini alıyorlar. Bu onlara Pandemiden kalan bir alışkanlık oldu. (K-7)”

Erkek katılımcılardan T. ise salgın sürecinde çocukları için dışarıdan psikolojik destek aldıklarını söylemiştir:

“Çocuklara bu süreç kötü yansıdı. Çocuklar bizim gibi karşılayamadı. Ciddi anlamda korku vardı onlarda. Bizde sıkıntı seviyesinde olan şeyler onlarda korku seviyesindeydi. Medyadan takip ediyorlar günlük ciddi sayıda insanlar öldü. Kendi çevremizden de bildiğimiz, tanıdığımız akrabalarından çok insanı kaybettik. Yani çocuklarda ciddi korku vardı. İşe gittiğimiz için başlarda kimse dışarı çıkmıyorken, hastalık bulaşacak korkusu vardı. Ciddi bir korku vardı. Evde kaldıkları için ciddi sıkıntılı dönemler geçirdiler. Çocuklar uzaktan PDR uzmanı ile görüşme sağladılar bir iki kere. (E-9)”

Kadın katılımcılardan F. ise eşi ile sağlık çalışanı olmaları nedeniyle çocuklarının üzerinden ekstra bir kaygı oluştuğunu belirtmiştir:

“Bizim onlara yaklaştırmaya tedirgin olduğumuz gibi onlar da bize yaklaştırmaya tedirgin oldu. Onlar da uzak durdu. Bilmediğimiz bir hastalık, o zaman bu kadar bilgi sahibi değildik. Şimdi biraz daha az çok okuduğumuz öğrendiğimiz şeylerden biliyoruz. Biraz daha tecrübemiz oldu ama o zaman çok bilinmez bir karanlığın içindeydik. Neyin ne olduğu belli olmadığı için. Onlar da tedirgin oldular, korktular. Hani ben mesela küçük oğluma açık havada okula gittiği zaman açık havada maskesini çıkarmasını söylüyordum karbondioksit açısından yıpranma olmasın diye. Açık havada bile açmıyordu korkusundan. Israrla takıyordu. O dönemde LGS sınavına girdi mesela. Sınavda bile maskeyle girdi. Maskeyi çıkarmak istemedi. Takıntıları oldu yani. Korktular, onlar da korktular. Herkes korktu. (K-1)”

Son yıllarda babalar, hane içi işlere ve çocukların bakımına daha fazla katılım göstermesine rağmen hane içi görev dağılımında cinsiyetler arası eşitlik uzak bir ideal olarak kalmış, bu görevlerin çoğu da kadınların sırtına yüklenmiştir (Kosova, 2020). Hane içinde eşler arasındaki sorumluluk paylaşımının eşit olması konusunda toplumsal bir uzlaşma var gibi görünse de bu durumun gerçeklik payı oldukça düşüktür. Tez kapsamında yapılan nicel araştırmaya göre kadınların %57,3'ü ve erkeklerin %87'si evdeki iş bölümünden memnundur. Yapılan derinlemesine görüşmelerin genel olarak değerlendirilmesi adına sorulan "Hane içinde eşler arasındaki görev paylaşımı nasıl olmalıdır?" sorusuna verilen yanıtlar tezin sonucunun şekillenmesinde yol gösterici olmuştur. Hem nitel hem de nicel araştırmada erkeklerin memnuniyet oranının kadınlardan yüksek olması hane içi sorumluluklardan kadınlara göre uzak olduklarının bir göstergesidir:

"Eşit olmalı. Çünkü kadın ütü yapacağım, bir kap yemek pişireceğim diye kendinden geçiyor. Bütün gün kafamda akşam ne yemek yapsam kaygısı. Eve geliyorsun, üstünü çıkarıyorsun, balkondaki çamaşırlar gözüne batıyor, yemek mi koysam önce çamaşır mı toplasam aa evet yatağım da vardı toplanacak şuyum da vardı yapılacak derken bir bakıyorsun bir zincir ve bu zincir sürekli takip ediyor. Bence eşit olmalı. ... Ama eşit olmalı buna yüzde yüz kesin katılıyorum. Ben çok yorgunum ama orda dağ gibi ütüm var "Ya hadi sen de bunu yap." diyebilmeliyim. Ya da eşim "Evet bu kadın çok yorgun ben bugün ütülerin bir kısmını yapsam diyebilmeli." isterim yani açıkçası. Duş alıp telefon kurcalamak, maç seyretmek, kahvesini yudumlamak onun için ayaklarını uzatıp çok yoruldum demek daha cazip geliyor. Halbuki kadının aklında kırk tilki dönüyor." (K-5)

Ortalama bir dakikalık konuşma süresince üç kere art arda kullanılan "Eşit olmalı." cümlesi kadının iç dünyasında yaşadıklarının dışa vurumudur. Bu hane içi paylaşımda erkeğin memnuniyet oranının yüksek olması ise kaçınılmazdır. Hane içi görev dağılımınının demokrasi, ilişkinin düzgün işlemesi ve kadınların psikolojik sağlığı için oldukça önemlidir (Kosova, 2020). Ev içi yükü tek başına omuzlamak zorunda kalan bir kadının mutluluktan uzak bir evlilik sürmesi de beklenen bir durumdur:

“Mecburen mecburen. Buna kimse şey yapamaz. Hani mutlu olduğunu düşünmüyorum benim gibi olanların. Çünkü insan, evlilik paylaşım demek sonuçta. Eşler illaki birbirine yardımcı olması gerekiyor bana kalırsa. Benim eşim bu yönden biraz rahat. Yapacak bir şey yok. Söylesem de yapmadıktan sonra anlamı kalmıyor. Zorla yaptıramazsın hani yapsa da gerçekten anlamı kalmıyor. Gönlünce yapması lazım bence. Ama eşlerin hepsi bir olmuyor. Kimisi yapıyor kimisi yapmıyor. Aslında zorunluluk keşke yapsa.” (K-3)

Covid-19 pandemisinin kamusal mekânda en çok hizmet sektöründe çalışan bireyleri etkilediği bilinmektedir. Kamusal mekâna dair veriler her yerde boy boy paylaşılırken bireylerin özel alanda yaşadıkları sorunlar görmezden gelinmektedir. Bireylerin kamusal mekânda yaşadıkları problemler hane içine yansımaktadır. Özellikle Covid-19 gibi bulaşı riski yüksek olan bir virüsün yaygın olduğu ortamlarda çalışmak zorundan kalan hizmet sektörü çalışanlarına hane içinde yaşadıkları psikolojik sorunlar nedeniyle devlet desteği sağlanmalıdır. Hane içindeki sorunları görünür kılınan bireyler kamusal mekânda daha verimli performans sergileyeceklerdir. Hane içinde özellikle kadın katılımcıların emeği görmezden gelinmemelidir. Hem bakım sunanlar hem bakım alanlar -aslında hepimiz- desteklenmedikçe ebeveynlik ve hemşirelik gibi geleneksel olarak bakım diye görülen pratikler hakkıyla yerine getirilemez. Bakım yalnızca kadınların işi değildir; sömürülmemeli ve değersizleştirilmemelidir (Acar Savran, 2020).

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ: ÖZEL ALANDA VERİLEN KAMUSAL ALAN MÜCADELESİ: Evde Ben Kimim? Kadın mıyım, Anne miyim, Çalışan Anne miyim?

Salgın, yarattığı sağlık krizi kadar hane içindeki dinamiklerin bozulmasına ve toplumsal cinsiyet rollerindeki eşitsizliklerin derinleşmesine neden olmuştur. Evler, aile bireylerinin bir araya geldiği ortak alan olmaktan çıkmış; mekânsal değişikliğe uğramıştır. Salgın sonrası kadının hane içi yükü salgın öncesine göre katlanarak artmış; çalışma rutinini eve taşımak zorunda kalan kadın gece gündüz çifte mesai yapmaya başlamıştır. Anneler, iş kadını kimliklerinin yanı sıra okulların eğitime ve öğretim faaliyetlerine ara vermesiyle öğretmen kimliğine de bürünmüştür. Salgının bireyler üzerinde yarattığı psikolojik tahribat çocukların ve bireylerin eve kapanması ile kadına duygusal yük olarak yüklenmiştir. Bu aşamada kadın psikolog kimliğine de bürünmek zorunda kalmıştır. Kimlik karmaşası yaşayan kadın bireysel yaşamdan uzaklaşmış, kısır bir döngü içerisine hapsolmuştur.

Bu araştırma kapsamında hizmet sektöründe çalışan kadın ve erkeklerin salgın sürecinde kamusal ve özel alanda karşılaştıkları sorunlara odaklanılmıştır. Salgın sürecinde hane içindeki görev ve sorumluluklarda artış yaşanmış mıdır? Salgın sürecinde çalıştıkları kurumlardaki iş yükünde değişim meydana gelmiş midir? Salgının yarattığı iş yüküne karşılık eşler arasındaki görev paylaşımı nasıl olmalıdır? Bu bağlamda araştırmanın temel amacı salgın sürecinde toplumsal cinsiyet bağlamında bireylere yüklenen özel ve kamusal alandaki sorumluluklarının neler olduğunu ve ortaya çıkan yeni ihtiyaçların nasıl karşılandığını tespit etmektir. Karma yöntem ile gerçekleştirilen araştırmanın örneklem grubu hizmet sektörü çalışanları olarak belirlenmiştir. Türkiye genelinde uygulanan anket çalışmasının verilerinin analiz edilmesinde nicel yöntem baz alınmış, nitel yöntem ile de derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Nicel ve nitel araştırmaların sonucunda elde edilen bulgular kamusal mekân ve özel alan bağlamında iki ayrı noktada incelenmiştir. Kamusal mekâna dair bulgular ile katılımcıların ve eşlerinin salgın sürecindeki çalışma durumları ve koşulları ele alınmıştır. Özel alana dair bulgular ile hane içine odaklanılmış olup salgın sonrasında katılımcıların ev içinde aldıkları sorumlulukların salgın öncesine göre kıyaslaması yapılmıştır. Hem nicel hem de nitel verilere göre salgının beraberinde getirdiği yasaklar, kapanmalar toplumun evde kalmasına neden olmuş; evde geçirilen zamanın

artması özellikle hane içi ihtiyaçların ve dolayısıyla iş yükünün salgın sürecinde artmasına neden olmuştur. Bununla beraber ev içi iş bölümü toplumsal cinsiyet açısından değerlendirildiğinde, kadınların ve erkeklerin salgın sürecinden farklı etkilendiği ifade edilebilir. Hane içi ihtiyaçların karşılanmasında kadınlar daha fazla sorumluluk almaktadır. Ayrıca kadınların erkeklere göre ev içi işlere daha uzun zaman ayırdıkları sonucuna varılmıştır. Kadın katılımcılar hane içindeki görev paylaşımının eşit olması gerektiğini savunmuş ancak bunun pratikte uygulanamadığını dile getirmişlerdir. Her ne kadar salgın ile erkeklerin hane içinde sorumluluk alma oranlarında artış gözlenirse de toplumun bireylere dayattığı kalıplaşmış hane içi roller -erkeklerin evdeki tamir işlerini üstlenmesi gibi- hala varlığını sürdürmektedir. Ev ve bakım işlerinin değeri ortaya konulmalı, görünür kılınmalı ve ev içi emekle ev dışı emek bir bütün olarak ele alınmalı, ücretli bakım işleri nitelikli iş statüsüne yükseltilmeli ve erkekler bu işlere özendirilmelidir (Acar Savran, 2002:161). Bireylerin kamusal mekândaki deneyimlerini incelediğimiz zaman işyerinde harcadıkları mesai saatlerinin aynı olmasına rağmen kadınların aylık ortalama gelirlerinin erkeklerden düşük olduğu görülmüştür. Salgın sürecinde erkekler ücretli izne ayrılırken kadınların işverenleri tarafından ücretsiz izne çıkarıldıkları gözlenmiştir. Toplumsal cinsiyetin kalıplaşmış yargıları kadınların hem ekonomik hem sosyal yaşamlarını etkilemektedir.

Kadın emeğine dair bu problemler, yüzyıllardır tartışılmasına rağmen çözüme kavuşamayan toplumsal bir yaradır. Çözüme kavuşamamaktan ziyade çözüme kavuşturulmayan bir eril zihniyet politikasıdır. Bu problemlerin çözüme kavuşturulmamasının altında yatan temel iki nokta kapitalizm ve ataerkidir. Kapitalist sistem, toplumsal ihtiyaçların sistematik bir düzen içerisinde, maddi bir kaygı gütmenden giderilmesi için kadın emeğini kullanır. Bu toplumsal yeniden üretimin sorgulanmadan uygulanabilmesi için de ataerki devreye girer. Ataerkinin kadınlar üzerinde kurduğu hakimiyet kadının sorgusuz, sualsiz toplumsal yeniden üretim çarklarını döndürmesini sağlar. Toplumumuz, ordunun, sanayinin, teknolojinin, üniversitelerin, bilimin, politik makamların kısacası toplum içindeki her iktidar aracının polisin zorlayıcı gücü de dahil olmak üzere bütünüyle erkeklerin elinde olduğunu hatırlarsa (Millet, 1971) kadın emeği problemlerinin neden çözüme kavuşturulmadığını daha iyi anlayacaktır.

Kadınlar var oldukça kadın emeği her alanda kendini gösterecektir. Özel alanda kadın emeği kendini mutfakta aşçı, çocuk odasında anne olarak gösterirken; kamusal

alandaki kendini profesör, doktor, mühendis, ressam, mimar olarak göstermektedir. Özel alan ve kamusal mekân ayrımı yapılırken unutulmuş bir diğer nokta ise ortak alandır. Covid-19 salgını ortak alanın varlığını ciddi anlamda hissettirmiştir. Okulların belirsiz süre ile kapatılması ve evden çalışma sistemine geçilmesi kamusal mekân ile özel alanın ortak alanda buluşmasına neden olmuştur. Ev hizmetlerine destek olan kadınlar evlerine dönmek zorunda kalmış, restoranlar kapatılmış kısacası dışarıdan alınan tüm destek kesilmiştir. Çalışma ortamı ile hane içi birbirinden ayrılmaz iki parça haline gelmiş; eve kapanmak durumunda kadınlar hem iş hem ev sorumluluklarını birlikte yürütmeye çalışmıştır. Ulus devletler, tarih boyunca Kara Ölüm, Ebola, domuz gribi gibi birçok salgın ile mücadele vermesine rağmen pandemiye hazırlıksız yakalanmış; bu durum da alınan önlemlerin yetersiz kalmasında büyük rol oynamıştır. Salgın kapsamında alınan önlemler sadece kamusal mekân ile sınırlandırılmış, kadının hane içinde yaşadığı kimlik karmaşasına sessiz kalınmıştır. Pandemiler, dün, bugün ve yarın toplumsal dokuyu değiştirmiş ve değiştireceklerdir. Bize düşen her koşulda kadın emeğini görünür kılmak olacaktır.

KAYNAKÇA

Aaker, D. A., Kumar, V., Day, G. S. (2007). Marketing Research. Danvers: John Wiley & Sons.

Acar-Savran, G., (2002). Özel/Kamusal, Yerel/Evrensel: İkilikleri Aşan Bir Feminizme Doğru. *Praksis*. Sayı: 8 (s. 255-306)

Acar-Savran, Gülnur. “Kadınların Emeğini Görünür Kılmak: Marx’tan Delphy’ye Bir Ufuk Taraması” *Praksis* 10, (2002): 159-210.

Acar-Savran, G., Demiryontan, N. T. (2016). *Kadının Görünmeyen Emeği*. İstanbul: Yordam Kitap.

Acar-Savran (2020). Bakım Manifestosu: Karşılıklı Bağımlılık Politikası. Ankara: Dipnot Yayınları.

Ahi, Y. (2020). *Korona Mesafeleri ve Dayanışma Ağları*. <http://www.sosyaldemokratdergi.org/yasemin-ahi-korona-mesafeleri-ve-dayanisma-aglari/> (Son Erişim Tarihi: 15 Ocak 2021)

Aktaş, G. (2013). Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt: 30, Sayı: 1. 53-72

Alptekin, D., ve Dikbaz, A. (2022). Manisa’da Hizmet Sektöründe Çalışan Bireylerin Covid-19 Pandemi Süreci Deneyimlerinin Toplumsal Cinsiyet Analizi. Manisa Akademik Araştırmalar Işığında. (s. 365-382). Ankara: Berikan Yayınevi.

Altun Ekiz. M. (2020). Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinin Karantina Dönemindeki Uzaktan Eğitim ile ilgili Görüşleri (Nitel Bir Araştırma). *Journal of Sport and Recreation Researches*. 2(1): 1-13.

Anafarta, N., Savran, F. ve Yapıcı, N. (2008). Konaklama İşletmelerinde Kadın Yöneticilerin Cam Tavan Algısı: Antalya İlinde Bir Araştırma. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Cilt: 8, Sayı: 15, 111-137.

Anne Çocuk Vakfı (AÇEV). (2017). Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri. *Türkiye’de Babalığı Anlamak Serisi 1*. İstanbul: Taymaz Matbaacılık.

Arabacı, H. ve Yücel, D. (2020). Covid-19 Pandemisinin Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Etkisi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*. 9(3): 196-208.

Arat, N. (2017). *Feminizmin ABC’si*. Ankara: Say Yayınları.

Ayrancı, E., Gürbüz, T. (2012). Considering Glass Ceiling in Turkey: Ideas of Executives in Education Sector Regarding Women in the Workplace. *International Journal of Human Resource Studies*. Cilt: 2, Sayı: 4, 126-151.

Azzi-Huck, H. ve Shmis, T. (2020). Managing the impact of Covid-19 on systems around the World: How countries are preparing, coping, and planning for recovery. *Education for Global Development*.

Bakaç, N. (2021). Pandeminin gölgesinde eğitim ve geleceği. Independent Türkçe. <https://www.indyturk.com/node/407636/röportaj/pandeminin-gölgesinde-eğitim-ve-geleceği>.

Balcı, A. (2020). COVID-19 Özelinde Salgınların Eğitime Etkileri. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*. Cilt 3, Sayı 3, (75-85).

Beybur, M. ve Çetinkaya, M. (2021). Covid-19 Pandemisinin Türk Bankacılık Sektörü Kredileri ve Tahsili Gecikmiş Alacakları Üzerindeki Etkileri. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 28: 181-210

Bezirgan Tanış, B. (2021). COVID-19 Pandemisi Sürecinde Kadın Emeğinin Görünümleri. *Sosyoloji Dergisi*. (41-42) 263-283.

Blanton, R., Blanton S. ve Peksen D. (2019). The Gendered Consequences of Financial Crises: A Cross-National Analysis. *Politics & Gender*. 15 (4): 941–70.

Bora, A. (2011). Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası. İstanbul: İletişim Yayınları.

Buluk, B., & Eşitti, B. (2020). Koronavirüs (COVID-19) sürecinde uzaktan eğitimin turizm lisans öğrencileri tarafından değerlendirilmesi. *Journal of Awareness*, 5(3), 285-298.

Burgess, S., Sievertsen, H. H. (2020). Schools, skills, and learning: The impact of COVID-19 on education. CEPR Policy Portal. <https://cepr.org/voxeu/columns/schools-skills-and-learning-impact-covid-19-education>.

Canberk, G. ve Sağıroğlu, G. (2007). Çocukların ve Gençlerin Bilgisayar ve İnternet Güvenliği. *Politeknik Dergisi*. 10(1): 33-39.

Cattaneo, U. (13 Nisan 2020). Kadın Sağlık Çalışanları: Hastane ve evde durmaksızın çalışıyorlar. Uluslararası Çalışma Örgütü. https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/covid-19/WCMS_741376/lang--tr/index.htm.

Chatzidakis, A., Hakim J., Littler J., Rottemberg, C. ve Segal, L. (2020). Bakım Manifestosu: Karşılıklı Bağımlılık Politikası. (Çev. Gülnur Acar Savran) Ankara: Dipnot Yayınları.

Czymara, C., Langenkamp, A. ve Cano, T. (2020). Cause for concerns: gender inequality in experiencing the COVID-19 lockdown in Germany. *European Societies*, 23(sup1), 68- 81. <https://doi.org/10.1080/14616696.2020.1808692>.

Central Hospital Kozyatağı. (27 Kasım 2014). Paranın Üzerinde Sizce Kaç Farklı Mikrop Var? <https://central.com.tr/Haberler/paranın-uzerinde-sizce-kac-farkli-mikrop-var/>. (12.02.2022)

Connell, R. (2017). Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika. (Çev. Cem Soydemir) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Creswell, J. (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. (Çev. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir). İstanbul: Siyasal Kitabevi.

Çetinkaya Aydın, G. (2020). COVID-19 Salgını Sürecinde Öğretmenler. <https://tedmem.org/yazilar-detay/covid-19-salgini-surecinde-ogretmenler>. (12.09.2021)

Çiftçi, P. (2020). Pandemi Sürecinde Yargının İşleyişine İlişkin Alınan Tedbirlerin Türk Medenî Yargılama Hukukunda Yargısal Temel Haklar ve Özel Olarak Doğrudanlık İlkesi Üzerinde Yarattığı Etkiler. Lexpera Blog Yeni Nesil Hukuk Bilgi Sistemi. <https://blog.lexpera.com.tr/pandemi-surecinde-yarginin-isleyisine-iliskin-alinan-tedbirlerin-turk-medeni-yargilama-hukukunda-yargisal-temel-haklar-ve-ozel-olarak-dogrudanlik-ilkesi-uzerinde-yarattigi-etkiler/>

Dedeoğlu, S., ve Danışman, A. (2021). Covid-19 Salgınının Tekstil Sektörü İşgücüne Etkisi Araştırması. Temiz Giysi Kampanyası.

Demir, E., Dağ, İ., Çelik, F., Gürsoy, H. İ. ve Temur, C. (2022). Pandemi Sürecinde İlkokullarda Yüz Yüze Eğitimde Karşılaşılan Sorunlar Üzerine Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri: Karaman İlinde Bir Araştırma. Journal of Social, Humanities and Administrative. 8(49): 241-254.

Demircioğlu, S. (2021). Türkiye’de covid-19 salgınının aile içi şiddete etkisi. *Uluslararası Sosyal Hizmetler Araştırmaları Dergisi*. 1(2): 53-68.

Ecevit, Y. (2013). Emek. *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* (s. 24-42). Ankara: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Ekiz Gökmen, Ç. (2017). Toplumsal Cinsiyet ve Zaman Yoksulluğu: Hane İçi Ücretli ve Ücretsiz Emek Sunumu. *Çalışma ve Toplum*. (2017/4)

Emin, M. N., & Altunel, M. (2021). Koronavirüs Sürecinde Türkiye’nin Uzaktan Eğitim Deneyimi. İstanbul: Seta.

European Commission. (05 Mart 2021). International Women’s Day 2021: COVID-19 pandemic is a major challenge for gender equality. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_21_1011.

Executive Board Resolution On EI’s Response To The Covid-19 Pandemic. The Executive Board Of Education International, Meeting Online On 3 April 2020.

Fernando M. Reimers, Andrews Schleicher ve Grace A. Ansah. (2020). Schooling Disrupted, Schooling Rethought: How the Covid-19 Pandemic is Changing Education, *OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19) Makale Serisi*, (Paris: OECD Publishing).

Fincher, L. H. (16 Nisan 2020). Women leaders are doing a disproportionately great job at handling the pandemic. So why aren't there more of them? <https://edition.cnn.com/2020/04/14/asia/women-government-leaders-coronavirus-hnk-intl/index.html>.

Gentilini, U., vd. (2022) Social Protection and Jobs Responses to COVID-19: A Real-Time Review of Country Measures. "Living Paper" version 16.

Graves, L. (2020). *Kadınların ev içindeki yükü koronavirüs ile birlikte daha da ağırlaştı*. (Çev. Esin Aksoy) <https://www.catlakzemin.com/kadinlarin-ev-icindeki-yuku-koronavirus-ile-birlikte-daha-da-agirlasti/> (Son Erişim Tarihi: 15 Ocak 2021)

Greene, J., Caracelli, V. Ve Graham, W. (1989). Toward a conceptual framework for mixed-method evaluation designs. *Educational Evaluation and Policy Analysis*. 11(3): 255-274. <https://doi.org/10.2307/1163620>.

Gültekin, M. (2022). Türkiye’de Ücretli ve Ücretsiz Emek Ekseninde Kadınlarla Erkeklerin Hem Kendi İçlerindeki Hem de Kendi Aralarındaki Eşitsizlikler. *Fe Dergi* 14, 2(33-35)

Hartmann, H. (1981). Marksizm ile Feminizmin Mutsuz Evliliği. G. A. Savran ve N. T. Demiryontan (Ed.) *Kadının Görünmeyen Emegi* (s. 157-198). İstanbul: Yordam Kitap. (2016).

Hooks, B. (2002). *Feminizm Herkes İçindir* (Çev. Ece Aydın, Berna Kurt, Şirin Özgün, Aysel Yıldırım). İstanbul: Çitlembik Yayınları.

Frontoni, E. (2022). Covid-19 and Inequality: A Gender Perspective. *European Journal of Social Sciences*. 5(1) 103-112. <https://doi.org/10.26417/7041tk67b>.

ILO (30 Haziran 2020c). ILO Gözlem: Covid-19 ve Çalışma Yaşamı, 5. Baskı.

ILO. (Temmuz 2021). Policy Brief: Building Forward Fairer: Women’s rights to work and at work at the core of the COVID-19 recovery.

ILO. (19 Temmuz 2021). ILO’ya göre COVID-19 sonrası toparlanma döneminde daha az sayıda kadın işlerine geri dönebilecek. https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/equality-discrimination/WCMS_815273/lang--tr/index.htm. (Erişim Tarihi: 20.06.2022)

IMF. (2020). World economic outlook the great lockdown. International Monetary Fund.

Kabeer, N., Razavi, S. ve Rodgers, Y. (2021). Feminist Economic Perspectives on the COVID-19 Pandemic. *Feminist Economics*. 27 (1-29).

Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği. (Ekim 2020). Salgında Kadın Olmak: Covid-19 Salgınının ve Kamusal Alan Kısıtlamalarının Kadınlar Üzerindeki Etkilerinin Haklar Bağlamında Değerlendirilmesi Raporu.

Karakuş, D, ve Avşar. E. (2022). Covid-19 Pandemi Sürecinde Ülkemizde Hastanelerde Önlemlerin ve Uygulamaların İncelenmesi ve Değerlendirilmesi. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi. 35: 564-572.

Kashen, J., Glynn, S. C., and Novello, A. 2020. How Covid-19 sent women's workforce progress backward. <https://cdn.americanprogress.org/content/uploads/2020/10/29133659/Womens-Labor-Force-Participation.pdf>.

Koca, D. (2021). Covid-19 Döneminde Çalışan Kadınların Ücretsiz Bakım Emeği Sorununun Seçilmiş Ülkelerin Çözüm Mekanizmaları Kapsamında Değerlendirilmesi. *Journal of Emerging Economies and Policy*. 6(2): 333-351.

KPMG. (2020). COVID-19 Cure Italy Decree. <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/us/pdf/2020/03/tnf-italy-mar20-2020.pdf>.

Kurt, S. ve Karaaziz, M. (2021). Covid-19 Pandemisinin Psikososyal Alandaki Etkileri. YDÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, 3(2), 81-91.

Kümbetoğlu, B. (2017). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Legislatia Muncii. (19 Mart 2020). Legea Nr. 19/2020: Zile Libere Pentru Parinti Pe perioada Cat Sunt Inchise Scolile si Gradinitele. Stare de Urgenta. <https://legislatiamuncii.manager.ro/a/26294/legea-nr-19-2020-zile-libere-pentru-parinti-pe-perioada-cat-sunt-inchise-scolile-si-gradinitele-stare-de-urgenta.html>. (24.07.2022).

Malghan, D. ve Swaminathan, H. (2020). Inside the Black Box: Intra-household Inequality and a Gendered Pandemic. *LIS Working Papers Series*. 797.

Malhotra, N. K. (2004). *Marketing Research an Applied Orientation*. New Jersey: Pearson Prentice Hall.

Michel, A. *Feminizm*. (Çev. Şirin Tekeli). İstanbul: İletişim Yayınları.

Millet, K. (1971). *Sexual Politics*. New York: Avon Books. (s. 25)

Molyneux, M. (1979). Beyond the Domestic Labour Debate. *New Left Review*. 116 (3): 3-27.

Neuman, L. W. (2020). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. (Çev. Özlem Akkaya). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Organisation for Economic Co-Operation and Development. Employment: Time spent in paid and unpaid work, by sex. <https://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=54757>. (23.12.2023)

Öneş, U., Kızılırmak, B. Ve Memiş, E. (2015) “Türkiye’de Yoksulluk ve Hane İçi İş Zamanı Dağılımı: Analiz ve Politika Önerileri”, Dedeoğlu, S. Ve Elveren, A. Y. (der.) *2000’ler Türkiye’inde Sosyal Politika ve Toplumsal Cinsiyet*. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları, 123-146.

Özar, Ş. (1996). Kentsel Kayıtdışı Kesimde İstihdam Sorununa Yaklaşımlar ve Bir Ön Saha Çalışması. *ODTÜ Gelişme Dergisi*. 23(4).

Özateş, Ö., S. (2015). *Malumun İlanı*. (s. 17-34). Ankara: Notabene Yayınları.

Öztan, E. (2020). *Evler, İşler ve Güç(lük)ler*. <http://www.sosyaldemokratdergi.org/ece-oztan-evler-isler-ve-guclukler/> (Son Erişim Tarihi: 15 Ocak 2021)

Öztürk, Y., Üstünelan, D. Ve Metin, B. Pandemi Sürecinde Kadınların Ev İçindeki Deneyimleri ve Evde Kalmanın Duyguları. *Feminist Tahayyül Araştırmalar Dergisi*. 1(2): 185-225.

Plano Clark, V. L. ve Ivankova, N. V. (2016). *Mixed methods research: A guide to the field*. Sage.

Pozzan, E. (07 April 2020). International Labour Organization. *Women health workers: Working relentlessly in hospitals and at home*. https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_741060/lang--en/index.htm. (18.09.2022)

Qazi M, Salim S, Leung S, Puerto-Nino A (2021). The Hailing Heroes Myth: Understanding Stigma Faced by Healthcare Workers During COVID-19. *University of Toronto Medical Journal*. 98(1): 17-20.

Raile, A.N.W., Raile, E.D., Parker, D.C.W., Shanahan, E.A. ve Haines, P. (2020). *Women and the weight of a pandemic: A survey of four Western US States early in the Coronavirus outbreak*. Gender, Work and Organization. 28(2), 554-565. <https://doi.org/10.1111/gwao.12590>. (20.12.2023)

Ramazanoğlu, C. (1998). *Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri*. İstanbul: Pencere Yayınları.

Sallan Gül, S. (2005) “Türkiye’de Yoksulluğun Kadınsılaşması,” *Amme İdaresi Dergisi*, 38, 1, 25-45.

SASAM Enstitüsü. (2020). Covid-19 ile Mücadelede Sağlık Çalışanları Araştırması. Ankara: Sağlık-Sen Yayınları.

Sosyo Politik Saha Araştırmaları Merkezi. (Nisan 2020). COVID-19 Karantinasından Kadının Etkilenimi ile Kadın ve Çocuğa Yönelik Şiddete İlişkin Türkiye Araştırması.

Tadesse, A.W., Tarekegn. S.M., Wagaw. G.B., Muluneh, M.D., Kassa, A.M. (2022) Prevalence and Associated Factors of Intimate Partner Violence Among Married Women During COVID-19 Pandemic Restrictions: A Community-Based Study. *J Interpers Violence*. 37(11-12).

Tanili, S. (2006). *Ne Olursa Olsun Savaşıyorlar: Kadın Sorununun Neresindeyiz?* İstanbul: Alkım Yayınevi.

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV). (31 Ocak 2020). *İstihdam İzleme Bülteni*, Sayı 89. https://www.tepav.org.tr/upload/files/15804578079.TEPAV_Istihdam_Izleme_Bulteni_SGK_Ekim_2019.pdf. (Son erişim tarihi: 15 Ocak 2021)

T.C. Sağlık Bakanlığı. (02 Temmuz 2020). Pandemi. <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66494/pandemi.html> - :~:text=Bir hastalığın veya enfeksiyon etkeninin,DSÖ) tarafından pandemi ilan edilmiştir(13.10.2023)

T.C. Sağlık Bakanlığı. (09 Mart 2021). Covid-19 Pandemisinde Sağlık Kurumlarında Çalışma Rehberi ve Enfeksiyon Kontrol Önlemleri. Bilimsel Danışma Kurul Çalışması.

The European Institute for Gender Equality. (05 Mart 2021). Covid-19 derails gender equality gains. <https://eige.europa.eu/newsroom/news/covid-19-derails-gender-equality-gains>. (13.04.2022)

Terkan, R. (2022). Pandemi Sürecinin İletişime Etkileri: İlişkilere Yansıması. *Scientific Journal of Innovation and Social Sciences Research*. 2 (1), 45-56.

Torun Kayabaşı, E. (2020). Covid-19'un Piyasalara ve Tüketici Davranışlarına Etkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. 7(5): 15-25.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2019). İşgücü İstatistikleri.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (11 Aralık 2023). **İşgücü İstatistikleri, Ekim 2023.** <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Ekim-2023-49377> - :~:text=İstihdam edilenlerin sayısı 2023 yılı,1,6 olarak gerçekleşti(Erişim Tarihi: 16.12.2023)

TÜSİAD, TÜRKONFED, UNWOMEN Türkiye Ofisi. (Temmuz 2020). Covid-19 Salgınının Kadın Çalışanlar Açısından Etkileri.

UNDP. (2020). COVID-19 Global Gender Response Tracker. <https://data.undp.org/gendertracker/>.

UNDP. (02 Temmuz 2022). COVID-19 Global Gender Response Tracker. <https://data.undp.org/insights/covid-19-global-gender-response-tracker>.

UNDP. (Mayıs 2020). Covid-19 Küresel Salgın Sürecinde Türkiye'de Bakım Ekonomisi ve Toplumsal Cinsiyet Temelli Eşitsizlikler Raporu.

UN Women. The Shadow Pandemic: Violence against women during COVID-19. <https://www.unwomen.org/en/news/in-focus/in-focus-gender-equality-in-covid-19-response/violence-against-women-during-covid-19>.

UN Women. (Nisan 2020). Türkiye’de COVID-19 Etkilerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi Raporu. (Yazar: Yasemin Kalaylıoğlu).

U.S. Bureau of Labor Statistics. (13 Mayıs 2020). Unemployment rate rises to record high 14.7 percent in April 2020. <https://www.bls.gov/opub/ted/2020/unemployment-rate-rises-to-record-high-14-point-7-percent-in-april-2020.htm>.

Viero A., Barbara G., Montisci M., Kustermann K. ve Cattaneo C. (2021). Violence against women in the COVID-19 pandemic: A review of the literature and a call for shared strategies to tackle health and social emergencies. *Forensic Science International*. 319:110650. <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2020.110650>.

Yükseköğretim Kurumu (YÖK). (2019). *Eğitim ve öğretim alanları sınıflamasına göre lisans düzeyindeki mezun sayıları, 2017-2018*. <https://istatistik.yok.gov.tr/> (Son erişim tarihi: 15 Ocak 2021)

Weeks, K. (2014). Çalışma Sorunu: Feminizm, Marksizm, Çalışma Karşıtı Politika ve Çalışma Sonrası Tahayyüller. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Wittenberg-Cox, A. (13 Nisan 2020). What Do Countries With The Best Coronavirus Responses Have In Common? Women Leaders. Forbes.

WHO. (18 Mart 2020). Mental health and psychosocial considerations during the COVID-19 outbreak. <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/mental-health-considerations.pdf>. (25.06.2022)

Yaman, M. (2020). Toplumsal Yeniden Üretim: Birleşik Bir Feminist Teori? *Praksis*. 53 (9-39).

Yaman, M. (2020). Makineler Durdu, Yaşam Devam Ediyor: Pandemi Günlerinde Kadınlar Yaşamı Yeniden Üretiyor. Didem Bayındır (Der.) *Salgın: Tükeniş Çağında Dünyayı Yeniden Düşünmek*. (s.293-310) İstanbul: Tellekt Yayınları.

Yurttaş, A., Kesik, F. (2022). Covid-19 Salgınının Neden Olduğu Büyük İkilem: Okullar Tekrar Açılmalı mı; Kapalı mı Kalmalı? *Milli Eğitim Dergisi*. 51(233), 373-398. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.787806>.

Zikmund, W. G. (1997). *Business Research Methods*. Orlando: The Dryden Press

EKLER

Ek-1 Anket Formu

Anket No:.....

Merhaba,

Bu anket "Covid-19 Salgını Sürecinde Hizmet Sektöründe Çalışan Bireylerin Kamusal ve Özel Alandaki Deneyimlerinin Toplumsal Cinsiyet Analizi: Manisa İli Örneği" başlıklı yüksek lisans tez araştırmasının soru formudur. Bu ankete vereceğiniz cevaplar sadece bilimsel amaçla kullanılacaktır. Soruları boş bırakmamanız ve sorulara içtenlikle cevap vermeniz, araştırmanın bilimselliği ve sağlıklı sonuçlara ulaşılabilmesi için çok önemlidir. Teşekkürler.

1. Yaşınız:

2. Cinsiyetiniz:

3. Doğum yeriniz: 1.() İl 2.() İlçe 3.() Köy

4. Medeni Durumunuz: 1. () Evli 2. () Bekar 3. () Dul 4. () Boşanmış

5. Aylık ortalama geliriniz: YTL

6. Ailenizin aylık ortalama geliri: YTL

7. Ailenizin aylık ortalama harcama miktarı yaklaşık ne kadardır? YTL

8. Eğitim durumunuz nedir?

1. () Okur-yazar değil	5. () Lise mezunu
2. () Okur-yazar	6. () Üniversite mezunu
3. () İlkokul mezunu	7. () Yüksek lisans mezunu
4. () Ortaokul mezunu	8. () Doktora mezunu

9. Eşinizin eğitim durumu nedir?

1. () Okur-yazar değil	5. () Lise mezunu
2. () Okur-yazar	6. () Üniversite mezunu
3. () İlkokul mezunu	7. () Yüksek lisans mezunu
4. () Ortaokul mezunu	8. () Doktora mezunu

10. Hizmet sektörünün hangi kolunda çalışıyorsunuz?

1. () Kargo ve Taşımacılık	3. () Bankacılık
2. () Sağlık Hizmetleri	4. () Diğer (belirtiniz).....

11. Çalıştığınız kurum sigortanızı ödüyor mu?

1. () Evet, ödüyor 2. () Hayır, ödemiyor.

12. Günlük mesai saatleriniz nedir?

13. COVID-19 salgını öncesine göre mesai saatlerinizde herhangi bir değişiklik oldu mu?

1. ☐ Evet, mesai saatlerimde artış oldu.
2. ☐ Evet, mesai saatlerimde azalış oldu.
3. ☐ Herhangi bir değişiklik olmadı.

14. Haftada kaç gün işe gidiyorsunuz?

15. Sokağa çıkma yasağı olduğu günlerde çalışmaya devam ediyor musunuz?

1. ☐ Evet
2. ☐ Bazen
3. ☐ Hayır

16. COVID-19 salgını sürecinde işyerinizden hiç izin aldınız mı?

1. ☐ Hayır, isteğe bağlıydı ama hiç izin almadım.
2. ☐ Hayır, hiç izin almadım çünkü izinlerimiz kapalı.
3. ☐ Evet, ücretsiz izin aldım.
4. ☐ Evet, ücretli izin aldım.
5. ☐ Ben izin almadım ancak işverenim tarafından ücretsiz izne çıkarıldım.
6. ☐ Ben izin almadım ancak işverenim tarafından ücretli izne çıkarıldım.

17. Eğer izin aldıysanız/izne çıkarıldıysanız kaç gün aldınız/çıkarıldınız?

18. COVID-19 salgını sürecinde işvereniniz sizler için herhangi bir önlem aldı mı?

1. ☐ Evet, aldı
2. ☐ Hayır, almadı.

19. Önlem aldıysa alınan önlemler nelerdir?

20. İşyerinizde maske, eldiven, dezenfektan temini konusunda herhangi bir sorun yaşadınız mı?

1. ☐ Evet, sık sık yaşadım.
2. ☐ Ara sıra yaşadım.
3. ☐ Hayır, hiç yaşamadım.

21. İş yerinize nasıl ulaşım sağlıyorsunuz?

1. ☐ Toplu taşıma aracı kullanıyorum.
2. ☐ Kendi aracımı kullanıyorum.
3. ☐ Yürüyerek ulaşım sağlıyorum.
4. ☐ İşyeri servisini kullanıyorum.

22. COVID-19 salgını sürecinde işinizi evden mi yürüttünüz?

1. ☐ Evet
2. ☐ Kısmen, dışarıda çalışma sürem azaldı.
3. ☐ Hayır, hiçbir değişiklik olmadı.

23. Eşinizin mesleği nedir?

1. ☐ Kamu çalışanı
2. ☐ Özel sektör
3. ☐ Serbest çalışan
4. ☐ Diğer (belirtiniz).....

24. Eşiniz günde ortalama kaç saat çalışıyor?

25. Eşiniz COVID-19 salgını sürecinde işini evden mi yürüttü?

1. () Evet
2. () Kısmen, dışarıda çalışma süresi azaldı.
3. () Ücretli izin aldı.
4. () Ücretsiz izin aldı.
5. () Hayır, hiçbir değişiklik olmadı.

26. Kaç yıllık evlisiniz:

27. Hanenizde yaşayan toplam kişi sayısı:

28. Çocuğunuz var mı?

1. () Var tane
2. () Yok

29. Çocuklarınızın yaşları ve eğitim durumları nedir?

	1. Çocuk	2. Çocuk	3. Çocuk	4. Çocuk
Yaş				
Eğitim Durumu	1. () Okur-yazar değil	1. () Okur-yazar değil	1. () Okur-yazar değil	1. () Okur-yazar değil
	2. () Okur-yazar	2. () Okur-yazar	2. () Okur-yazar	2. () Okur-yazar
	3. () İlkokul	3. () İlkokul	3. () İlkokul	3. () İlkokul
	4. () Ortaokul	4. () Ortaokul	4. () Ortaokul	4. () Ortaokul
	5. () Lise	5. () Lise	5. () Lise	5. () Lise
	6. () Üniversite	6. () Üniversite	6. () Üniversite	6. () Üniversite
	7. () Yüksek lisans	7. () Yüksek lisans	7. () Yüksek lisans	7. () Yüksek lisans
	8. () Doktora	8. () Doktora	8. () Doktora	8. () Doktora

Diğer Çocukların Yaş ve Eğitim Durumları:
.....

30. Evde sizinle yaşayan aile büyüğünüz veya akrabanız var mı?

1. () Var (Lütfen kim olduğunu belirtiniz)
2. () Yok

31. Evde sizinle yaşayan aile büyüğünüz veya akrabanız varsa onların bakımını kim üstleniyor?

1. () Ben
2. () Eşim
3. () Diğer

32. Çocuklarınız sizinle birlikte mi yaşıyor?

1. () Evet
2. () Hayır

33. COVID-19 salgını öncesinde çocuklarınızın bakımı için herhangi bir destek alıyor muydunuz?

1. ☐ Evet, bakıcımız vardı.
2. ☐ Evet, aile büyüklerimiz destek oluyordu.
3. ☐ Hayır, destek almıyorduk.

34. COVID-19 salgını sürecinde çocuklarınızın bakımı için herhangi bir destek aldınız mı?

1. ☐ Evet, bakıcımız var.
2. ☐ Evet, aile büyüklerimiz destek oluyor.
3. ☐ Hayır, herhangi bir destek almıyorum.

35. COVID-19 salgını sürecinde çocuğunuz yüz yüze eğitime devam ettiyse çocuğunuzu okula getirip/götürme sorumluluğunu kim üstlendi?

1. ☐ Ben
2. ☐ Eşim
3. ☐ Diğer

36. Çocuklarınızın düzenli olarak online eğitimlerini takip edebiliyor musunuz?

1. ☐ Evet
2. ☐ Hayır

37. Online ya da yüz yüze eğitimler dışında dışarıdan özel ders/etüt gibi destek alıyor musunuz?

1. ☐ Evet
2. ☐ Hayır

38. Aşağıdaki tabloda genel olarak gündelik yaşamla ilgili ev içi ihtiyaçlar sunulmaktadır. COVID-19 salgını öncesi dönemde ihtiyaçlarınızın karşılanması amacıyla ev dışından farklı kurumsal ya da özel hizmet desteği alıp almadığınıza göre ilgili kutucuğu işaretleyiniz.

İhtiyaçlar	Ev dışı Hizmet Alımı	
	Var	Yok
Yemek		
Temizlik		
Çocuk Bakımı		
Çocuğun Eğitimi		
Alışveriş		

39. Aşağıdaki tabloda gündelik yaşamla ilgili ev içi ihtiyaçlar sunulmaktadır. COVID-19 salgını öncesinde ve sonrasında bu ihtiyaçlara günlük ortalama kaç saat ayırdığınızı lütfen belirtiniz.

İHTİYAÇLAR	SALGIN ÖNCESİ	SALGIN SÜRECİNDE
Yemek hazırlamak, bulaşık yıkamak		
Çamaşır yıkamak, asmak, ütülemek yerleştirmek		
Market/pazar alışverişi		
Çocuk bakımı		
Çocukların eğitimi		
Evi toplamak ve temizlemek		

Aile bireylerine duygusal destek		
Kendinize ayırdığınız zaman dilimi		
Yaşlı/engelli bakımı		

40. Aşağıdaki tabloda gündelik yaşamla ilgili ev içi ihtiyaçlar sıralanmaktadır. Bu ihtiyaçların COVID-19 salgını sürecinde kim/ler tarafından karşılandığını ilgili kutucuğu/kutucukları işaretleyerek belirtiniz. (Her ihtiyaç için birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.)

Ev içi İhtiyaçlar	Erkek	Kadın	Kız Çocuk	Erkek Çocuk	Diğer
1.Kahvaltı hazırlama					
2.Yemek Yapma					
3.Sofrayı kurma					
4.Sofrayı toplama					
5.Bulaşık yıkama/kaldırma					
6.Bulaşık makinasını boşaltma					
7.Çöp atma					
8.Evi temizleme					
9.Ütü yapma					
10.Çamaşır yıkama, asma, toplama					
11.Gıda ihtiyaçlarını belirleme					
12.Temizlik malzemesi ihtiyaçlarını belirleme					
13.Market alış veriş yapma					
14.Tamirat işleri					
15.Çocuklarla oynama					
16.Çocukların ödev takibi					
17.Çocukların beslenmesiyle ilgilenme					
18.Çocukların temizliği ve bakımıyla ilgilenme					
19.Çocukları kursa götürme					
20.Çocukların öğretmenleriyle iletişim kurma					
21.Faturaları ödeme					
22.Aidat ödeme					

41. Evdeki hijyen koşullarının sağlanmasında kim daha çok rol üstleniyor?

1. () Ben
2. () Eşim
3. () Diğer (.....)

42. COVID-19 salgını sürecinin üzerimizde yarattığı etkiye dayanarak stres, endişe, tükenmişlik gibi duygusal değişimler yaşadığınızı düşünüyor musunuz?

1. () Evet
2. () Kararsızım
3. () Hayır

43. Genel olarak eşler arasındaki sorumluluk paylaşımı konusunda ne düşünüyorsunuz?

1. () Evdeki her türlü iş ortak yapılmalıdır.
2. () Erkeğin ve kadının yapacağı işler farklıdır.
3. () Gerekğinde eşler birbirine yardımcı olmalıdır.

44. Evinizdeki iş bölümünden memnun musunuz?

1. () Evet
2. () Kararsızım
3. () Hayır

Ek-2 Derinlemesine Görüşme Formu

Aşağıdaki sorular “Covid-19 Salgını Sürecinde Hizmet Sektöründe Çalışan Bireylerin Kamusal ve Özel Alandaki Deneyimlerinin Toplumsal Cinsiyet Analizi: Manisa İli Örneği” başlıklı yüksek lisans tez araştırmasının derinlemesine görüşme sorularıdır.

1. COVID-19 süreci öncesinde bir gününüz nasıl geçiyordu, anlatır mısınız?
2. COVID-19 sürecinde bir gününüz nasıl geçiyor, bahsedebilir misiniz?
3. COVID-19 sürecinde ev içi yüklerinizin arttığını düşünüyor musunuz? Eğer arttığını düşünüyorsanız hangi alanlarda, ne şekilde arttığından bahsedebilir misiniz?
4. Artan iş yükünüze karşılık dışarıdan hiç destek aldınız mı? Aldığınız desteklerden bahsedebilir misiniz?
5. Bu süreçte eşinizle ev içi ilişkilerinizde değişimler, farklılaşmalar meydana geldi mi? Yaşadığınız değişimlerden biraz bahsedebilir misiniz?
6. Bu süreçte çocuklarınızla ev içi ilişkilerinizde değişimler, farklılaşmalar meydana geldi mi? Yaşadığınız değişimlerden biraz bahsedebilir misiniz?
7. COVID-19 sürecinde çalıştığınız kurumdaki iş yükünüzün arttığını düşünüyor musunuz? Eğer arttığını düşünüyorsanız hangi alanlarda, ne şekilde arttığından bahsedebilir misiniz?
8. Bu süreçte çalıştığınız kurumdaki iş arkadaşlarınızla ya da işvereninizle ilişkilerinizde değişim meydana geldi mi? Yaşadığınız değişimlerden biraz bahsedebilir misiniz?
9. İş yerinize yeni sorunlarla karşılaştınız mı? Karşılaştığınız sorunlara örnek verebilir misiniz?
10. İş yerinizde karşılaştığınız sorunlara karşı işvereniniz ne gibi önlemler aldı?
11. İş yerinizde karşılaştığınız sorunlara karşı siz ne gibi çözümler ürettiniz?
12. COVID-19 sürecinin hayatınıza kattığı olumlu etkilerden bahsedebilir misiniz?
13. COVID-19 sürecinin hayatınıza kattığı olumsuz etkilerden bahsedebilir misiniz?
14. Karşılaştığınız olumsuz etkilere ne gibi çözümler getirdiniz?

Ek-3 Gönüllü Onam Formu

Bu çalışma, başlıklı bir araştırma çalışması olup amacını taşımaktadır. Çalışma, tarafından yürütülmekte ve sonuçları ile ortaya konacaktır/ ... gelişimine ışık tutulacaktır.

- Bu çalışmaya katılımınız gönüllülük esasına dayanmaktadır.
- Çalışmanın amacı doğrultusunda, (araştırmanın türü/türleri) yapılarak sizden veriler toplanacaktır.
- İsmınızı yazmak ya da kimliğinizi açığa çıkaracak bir bilgi vermek zorunda değilsiniz/araştırmada katılımcıların isimleri gizli tutulacaktır.
- Araştırma kapsamında toplanan veriler, sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacak, araştırmanın amacı dışında ya da bir başka araştırmada kullanılmayacak ve gerekmesi halinde, sizin (yazılı) izniniz olmadan başkalarıyla paylaşılmayacaktır.
- İstemeniz halinde sizden toplanan verileri inceleme hakkınız bulunmaktadır.
- Sizden toplanan veriler yöntemi ile korunacak ve araştırma bitiminde arşivlenecek veya imha edilecektir.
- Veri toplama sürecinde/süreçlerinde size rahatsızlık verebilecek herhangi bir soru/talep olmayacaktır. Yine de katılımınız sırasında herhangi bir sebepten rahatsızlık hissederseniz çalışmadan istediğiniz zamanda ayrılabilirsiniz. Çalışmadan ayrılmanız durumunda sizden toplanan veriler çalışmadan çıkarılacak ve imha edilecektir.
- Gönüllü katılım formunu okumak ve değerlendirmek üzere ayırdığınız zaman için teşekkür ederim. Çalışma hakkındaki sorularınızı Üniversitesi bölümünden ...'ya yöneltebilirsiniz.

Katılımcı Ad Soyad:

İmza:

Tarih:

Araştırmacı Adı:

Adres:

Cep Tel:

Bu çalışmaya tamamen kendi rızamla, istediğim takdirde çalışmadan ayrılabileceğimi bilerek verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını kabul ediyorum.

(Lütfen bu formu doldurup imzaladıktan sonra veri toplayan kişiye veriniz.)

Ek-4 Etik Kurul Formu

Evrak Tarih ve Sayısı: 19.02.2021-E.26932

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği
Kurulu

Sayı : E--050.01.04-26932
Konu : Duygu ALPTEKİN-Etik Kurul
Başvurunuz-Hk-

Sayın Doç. Dr. Duygu ALPTEKİN

İlgi : 09.02.2021 tarihli ve 20693 sayılı yazı.

Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Yüksek lisans öğrencisi Ayşe Nur DİKBAZ'ın "Covid-19 Salgını Sürecinde Hizmet Sektöründe Çalışan Bireylerin Kamusal ve Özel Alandaki Deneyimlerinin Toplumsal Cinsiyet Analizi: Manisa ili örneği" adlı başvurunuz kurulumuzun 12.02.2021 tarih ve 2021/03 sayılı toplantısında görüşülmüş olup, tezin etik yönden uygunluğuna karar verilmiştir.

Kurulumuzda alınan karar ekte gönderilmektedir.
Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Ramazan GÖKBUNAR
Kurul Başkanı

Ek: 16-Nolu Karar (1 sayfa)

Belge Doğrulama Kodu :BEA568T3H Pin Kodu :75691
Adres:Şehit Prof. Dr. İlhan Varank Yerleşkesi 45140 - Yunusemre/Manisa
Telefon:(0 236) 2011000 Faks:(0 236) 2372442
Elektronik Ağ:http://www.cbu.edu.tr
Kep Adresi:celalbayanuniversitesi@hs01.kep.tr

<https://www.turkiye.gov.tr/manisa-celal-bayar-universitesi-ebys>

Bilgi için: Bülent Tekneli
Unvanı: Veri Hazırlama ve Kontrol İşletmeni

Telefon No: 2362011095

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

